DE ARTE
RHETORICA
LIBRI QUINQUE,

Lectissimis veterum

AUCTORUM ÆTATIS AUREÆ,
Perpetuisquè Exemplis illustrati;

AUCTORE

P. DOMINICO
DE COLONIA
Societatis JESU
PRESBYTERO.

CUM PERMISSU SUPERIORUM.

SANDOMIRIÆ
Typis S. R. Mtis & Rei Publicæ,
Annô Domini 1780.

AUCTOR
LECTORI.

PRæceptîs paucîs brevibusque, exemplîs verò benè multîs constat hæc Ars Rhetorica: Præcepta hausimus ex vetustissimis Græcorum Latinorumque Rhetorum fontibus; Aristotelem dico, Ciceronem, Quintilianum, Demetrium, Phalereum, Hermogenem, atque Longinum. Exempla, quæ lectissima sunt perpetuaque, summô studiô singularique diligentia selegimus ferè ex elegantissimis ætatis aureæ Scriptoribus. Atquè hoc exquisito veterum exemplorum delectu copiâquè, nostrum hunc qualemcumque laborem speramus posse commendari, si cætera omnia desunt; illumquè etiam potioribus & urbanis hominibus nec inutilem, nec injucundum, hoc saltem nomine, fore confidimus.

NOI

NOI RIFORMATORI
Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di revisione, & approvazione del P. F. Tommaso Maria Gennari Inquisitore, nel Libro intitolato: *De Arte Rhetorica Libri quinque. Auctore P. Dominico Decolonia Societatis JESU*, non esservi cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Prencipi, e buoni costumi, concediamo licenza, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezie, e di Padova.

Dat: li 10. Febbraro 1731. M. V.

(Carlo Ruzini Kav: Proc: Rif.
(
(Zan Piero Pasqualigo Rif.

Agostino Gadaldini Segro.

ELE-

ELEMENTA RHETORICÆ.

CAPUT PRIMUM

De Fabula.

QUid est Fabula? (gens,
℟. Est Oratio falsa veritatem effin-
Talis est apud Horatium (a) elegantissima illa Fabella equi, hominis opem adversus cervum implorantis:

Cervus equũ, pugnâ melior, cõmunibus herbis (go
Pellebat; donec minor in certamine lon-
Imploravit opes hominis, frænumquè recepit. (sit ab hoste,
Sed postquam victor (b) violens disces-
Non equitem dorso, non frænum depulit ore.

Vide, quàm solerter Horatius sub illis Fabulæ involucris, & quasi integumentis, verum ac rectum nos doceat; & nos repentè à levi illa in speciem narratiuncula ad veritatem traducat, tribûs illis, qui sequuntur versibûs: (metallis
Sic qui pauperiem veritus, potiore

 Li-

(a) *Epist: 10. Lib: 1.* (b) *Violens pro violentus, vox parùm usitata.*

Libertate caret, Dominum vehet improbus, atq;
Serviet æternum, quia parvô nesciet (uti.

§. I. *De variis Fabularum generibus.*

QUot sunt genera Fabularum?
℟. Tria numerantur ab Aphthonio, & à Theone Sophista, qui Rhetoricas exercitationes, seu progymnasmata (sic enim appellant) Tyronibus admodum utilia, nobis scripto reliquêre. Tria igitur statuunt genera Fabularum. Aliæ sunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

§. II. *De Fabula rationali, sive Parabola.*

QUid est Fabula Rationalis, seu Parabola?
℟. Fabulæ Rationales sunt illæ, quibus ad mores instruendos, fingimus ab homine dictum, vel factum quidpiam, quod tamen reipsa neq; dictum fuit, neq; factum, sed tamen dici, vel fieri omnino potuit. Hujusmodi sunt Divinæ illæ Parabolæ de Virginibus decem, de Divite & Inope, de Filio Prodigo, aliæque, quibus Christus Dominus Apostolos, & circumfusam plebem ad omnem virtutem erudiebat: (a) *Sine Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra Pagina; tum, ut se ad rudem populi captum accōmodaret,

(a) *Matth:* 14.

daret, tum etiam inprimis, ut ferviret Palæstinorum moribus, ac consuetudini, apud quos nimirum hujusmodi Parabolæ majorem in modum erant usitatæ, & unde in reliquas Orientis partes dimanârunt.

Rationales id genus Fabulas, seu Parabolas circiter duodecim habes in aureo Phædri libello. Exemplum esto hæc, quam hic offero.

Æsopus & petulans.

(a) Æsopo quidam petulans lapidem impegerat. (illi dedit.
Tanto: (b) inquit, melior; assem deinde
Sic prosecutus: plùs non habeo mehercle, (tibi.
Sed unde accipere possis, monstrabo
Venit ecce dives, & potēs: huic similiter
Impinge lapidem, & dignum accipies præmium,
Persuasus ille fecit, quod monitus fuit,
Sed spes fefellit impudentem audaciam;
Comprehensus namque pœnas persolvit cruce.

§. III. *De Fabula Morali, sive Apologo.*

QUid est Fabula Moralis, seu Apologus?
℞. Est illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominū in-

(a) *Lib: 3. Fab: 5.* (b) *Inquit Æsopus.*

informandos. Morales hujusmodi Fabulæ dicuntur *Æsopicæ*; non quod Æsopum auctorem habeant, ut vulgus existimat, cum longissimè ante Æsopi tempora (a) ab Homero, (b) & Hesiodo fuerint usurpatæ; sed quòd valdè fuerint in deliciis Æsopo, qui illas admodum ingeniosè tractavit. Interdum etiam non solùm feræ, sed arbores quoque, & plantæ, mallei, incudes, aliæque res hujusmodi, loquentes inducuntur. Exquisitissimum Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo:

Rana rupta & Bos.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

In prato quodam Rana conspexit bovem,
Et tacta invidiâ tantæ magnitudinis,
Rugosam inflavit pellem; tum natos suos
Interrogavit, an bove esset latior?
Illi negarunt, rursus intendit cutem
Majore nisu; & simili quæsivit modò,
Quis major esset? illi dixerunt; bovem.
Novissimè indignata, dum vult validiùs
Inflare sese, rupto jacuit corpore.

Quantoq; valeat hic Apologus ad nostros mores emendandos, satis liquet ex primo versiculo:

(a) *Æsopus floruit annô 185. à Roma condita.* (b) *Homerus Poëtarum Græcorum Princeps vixit mille circiter annis ante Christum.*

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquis comparandus Julius Cæsar Scaliger ait in sua Poëtica, Apologum sic appellari quasi *apollogoy logon* quasi si aliud palam, & apertè dicat, aliud clam innuat, doceatquè, quemadmodum Allegoria.

Quid interest inter Apologum, & parabolā?

℞ Hoc interest quòd Apologus earum rerum, quæ fieri omnino nequeunt, neq; enim belluæ loqui possunt; Parabola verò est earum rerum quæ, si re ipsa non sunt, esse certè quidem potuerunt.

§ IV. *De Fabula Mixta.*

QUid est Fabula Mixta?

℞. Est ea, quæ ex Rationalis, & Moralis admixtione componitur, seu in qua homines cum brutis sermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Justinum Historiarum lib: XLIII. cap: IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Massilienses, qui ex Asia nuper in Ligurum regionem advecti, lociq; amœnitate capti, condendæ urbis locum ab incolis precario impetraverant.

Canis, & Pastor. Fabula Mixta.

Canis aliquando partu gravida locum à Pasto-

re precario petiit, in quo pareret: quô obtentô, iteratò petiit, ut ſibi educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultîs catulis, fulta domeſticô præſidio proprietatem loci ſibi vendicavit. Non aliter Maſſilienſes, qui nunc inquilini videntur, quandoque Dominos regionum futuros.

Quantum porrò valuerit hæc Fabula, continuò ſubjungit Juſtinus: *Hîs inquit, incitatus Rex inſidias Maſſilienſibus ſtruxit.*

§. V. *De legibus, & artificio Fabulæ.*

QUænam eſt prima, ac præcipua Fabulæ lex?

℟. Prima hæc eſt lex, ut Fabula quælibet adjunctam habeat interpretationē, qua moralis illius ſenſus breviter explicetur: quam interpretationem quaſi Fabulæ animam auſim appellare. Hæc interpretatio, ſi ponatur poſt Fabulam, vocatur *Apomythion*, ſive *Affabulatio*, ſi verò ponatur initio, vocatur *Promythion*, quaſi *Præfabulatio*, ſi ita loqui fas eſſet. Cæterum initiône ponas, an fine, non refert maximopere.

Quænam eſt altera lex Fabulæ?

℟. Secunda lex hæc eſt, ut Fabulæ narratio ſit perſpicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verùm de illis quatuor narrationis cum Fabuloſæ, tum Hiſtoricæ virtutibus, itemque de Figuris, quibus utraq;

utraq; poteſt illuminari, capite ſubſequenti dicturi mus.

Q. Quomodonā probabilis reddi poteſt. veroque ſimilis Fabula, quæ nimirum ficta ſemper res eſt, & commentitia, ac perſæpe etiam incredibilis, fideiq; prorſus abſona, quales ſunt Apologi, qui belluis humanum ſermonem affingunt?

℟. Fabulæ quantumvis fictitiæ, quandam tamen ineſſe probabilitatem, ac veriſimilitudinem, ſi ſua cuilibet animanti ſervetur indoles, ac ſuum ingenium: ſi Vulpem facias verſipellem & ſubdolam; Lupum rapacem & truculentum; Agnum mitem & ſimplicem; ac cæteræ demum belluæ germanis propriisq; ſuis coloribûs depingantur. Hinc ſapientes monet Horatius in arte Pòètæ mendacia ad veritatem accedere omnino debere:

Ficta voluptatis causâ ſint proxima veris.

Et alio loco ejuſdem Pòëticæ:

Atq; ita mentitur, ſi veris falſa remiſcet.

Primo nè medium, medio nè diſcrepet imum.

§. VI. *De utilitate Fabulæ.*

QUænam eſt utilitas Fabulæ?

℟. Mirabiles quoſdam uſus habet Fabula, ſi in loco, ac tempore adhibeatur, ut par eſt. Primò enim mirum in modum

dum valet ad exhilarandos, recreandosq; auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi solet esse conjuncta. Hac arte sibi paravit olim attentionem summus Orator Demosthenes; cum enim, licèt de rebus gravissimis agens, fastidiosè tamen, & oscitanter audiretur ab Atheniensibus, hac eleganti Fabella repentè illorum aures, & animos ad audiendum convertit.

Asini umbra, Fabula.

Adolescens æstivo tempore Athenis Megaram profecturus, asinum conduxit; cumq; effervescente jam meridie, solis ardor cœpisset esse vehementior, vitandi caloris causâ, sub asini ventrem se conjecit, ut umbram indè captaret. (a) *Agaso, qui locaverat asinum, hinc hominem seriò proturbare, asserens se nihil nisi asinum, non vero asini umbram o- cásse: alter contra affirmare se cum asino pariter illius umbram conduxisse:* Cùm autem vidisset Demosthenes captos hac Fabula Judices risu corruere, ac penè emori, discessum repentè paravit; vel parare se finxit: sed rogantibus enixè Atheniensibus, ut Fabulæ, quod reliquum erat, perficeret. *Itane vero*, mutata voce inquit, (b) *de asini umbra audire vultis, de rebus*

(a) Italicè: *Mulattiere, Vetturale.*

(b) *Plutarchus in vita Demosthenis.*

gravibus, & feriis non vultis? & illos hôc artificiô ab ofcitantia, tædioq; ad fummam quandam audiendi alacritatem traduxit.

Quænam eſt altera utilitas Fabulæ?

℟. Fabula non folùm valet ad delectandum, fed, quod caput eſt, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum, & ad corruptos hominum mores commendandos. Hic etenim eſt, quemadmodum Philofophiæ, fic etiam Fabulæ laudabilis fcopus, ut utraq; mortales ad honeſtatis, ac virtutis ſtudium à vitiorū fœditate traducat. Sed Philofophus, & Fabulator diverfis itineribus eodem contendunt. Philofophus objurgat vitia palam, & apertè, fine ambagibus & integumentis, unde offenfi perfæpe improb rū animi falutare monitum afpernantur ac refpuunt, *caſtigatiq; remordent*, ut inquit Juvenalis.

At Pòéta vitium impugnat quafi aliud agens, ac veluti (a) per cuniculos, & monitorum auſteritatem, Fabularum condimentô mitigat, ut nempe captus, ac delinitus innoxiæ voluptatis illecebris animus falutarem medicinam libenter admittat, ut fapienter monet Lucretius lib: 3. & 4.

(a) Ital: *Per via di Mine.*

Ac veluti pueris absinthia terra (b) medentes (circum
Cùm dare conantur, priùs oras pocula
Contingunt mellis dulci, flavoq; liquore,
Ut puerorũ ætas improvida ludificetur;
Labrorum tenus; interea perpotet amarũ
Absinthi laticẽ, deceptaq; non capiatur,
Sed potiùs tali facto recreata valescat.

Quid enim aptius v. gr: ad inanium promissorum tumorem sine cujusquam offensione castigandum, quàm hæc lepidissima Phædri de monte parturiente Fabella? (c)

Mons Parturiens.

Mons parturibat, gemitus immanes ciẽs;
Eratq; in terris maxima expectatio;
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

Quò etiam ingeniose alludit Horatius in arte Poëtica.

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu? (mus.
Parturient montes; nascetur ridiculus

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam, quod ait idẽ Horatius in Sat: 1. l. 1.

Tantalus à labris sitiens fugientia captat Flu-

(b) Id est, *medici.*
(c) *Lib:* 4.

Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te. Fabula narratur.

Quo veterum exemplo probari potest, Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem esse?

℟. Exempló Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offensa in montem Aventinum aliquando secesserat, ad Patrum auctoritatem, concordiamq; revocavit narratiuncula Apologi de membris humanis adversùs stomachum conspirantibus; & quod nec legum, nec magistratus auctoritas potuerat, id fictitiæ narrationis bladimentô perfecit. Apologum sic narrat T. Livius Lib: 2.

Venter, & reliqua humani corporis membra Apologus.

Tempore, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuiq; consilium, suus sermo fuerat, indignatus reliquas partes, suâ cura, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri, ventrem in medio quietum nihil aliud, quàm datis voluptatibus frui (a) conspirâsse indè, nè manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsa unà membra, totūq; cor-

(a) *Supple* ajebat, *vel* narrabat.

corpus ad extremam tabem venisse; indè apparuisse, ventris quoq; haud segnè ministerium esse; nec magis ali, quàm alere, eum reddentē in omnes corporis partes hunc, quo vivimus, vigemusq; divisum pariter in venas, maturè confecto cibo, sanguinem. Comparando hinc, quàm intestina corporis seditio similis esset iræ plebis in Patres; flexit mentes hominum.

CAPUT II.

De Narratione.

QUid est Narratio?

R. Est rei gestæ vel quasi gestæ expositio. Dicitur *rei gestæ, vel quasi gestæ* ut nempe Narrationem tum historicam, tum Fabulosam complectatur hæc nostra definitio.

§. I. De virtutibus Narrationis.

QUænam sunt virtutes Narrationis?

R. Quatuor à Tullio recensentur: perspicuitas, probabilitas, brevitas, & suavitas.

Quomodo perspicua fiet Narratio?

R. Fiet perspicua. 1. Si temporum servetur ordo, adeò, ut quod primum gestum est, primum etiam referatur

2. Si verbis propriis, & usitatis utamur.

3. Si res non interruptè narretur.

4. Deniq; si diligenter vitetur omnis verborum ambiguitas, qualis esset ista.

v. gr:

v. gr. *Ajunt Regem* (a) *Pyrrhum Romanos vicisse.* Quis enim inde victor, quis victus intelligi possit?

Quantùm porro eniti, ac contendere debeat Orator, ut perspicuè narret, & apertè, facilè intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quintiliani præcepto: *Prima sit Orationis virtus perspicuitas.* Quò spectat etiam, quod eodem capite inculcat idem Fabius; *Dilucida, & negligenter quoq; audienti aperta sit ..... ut in animum, tanquam sol in oculos, etiamsi non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere possit auditor, sed nè omninò possit non intelligere, curandum:*

Quodsi obscuritatis vitiò laboret Narratio, jure, ac meritò cadet in illius auctorem, quod de obscurissimo quodam Scriptore jactatum est à nobilissimo (b) Poëta.

Quid juvat obscuris involvere scripta latebris,
Nè pateant animi sensa? tacere potes.

Cedo ex veteribus Exemplum aliquod Narrationis perspicuæ?

℟. Instar omnium esse potest laudatissimum

(a) *Pyrrhus fuit Epirotarum Rex fortissimus, qui contra Romanos pro Tarentinis sex annos bellum gessit.* (b) *Scævola Sammarthano.*

ſimum illud Epigramma (c) Auſonii de Venere armata & de Pallade.

In Venerem armatam.

Armatā vidit Venerem (d) Lacedæmone (Pallas,
Nunc certemus; ait, Judice vel Paride
Cui Venus Armatam cur me, temeraria. temnis,
Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram?*

QUomodo fiet probabilis narratio?

R. 1. Si is, qui narrat, ſit notæ probitatis, & fidei.

2. Si rei geſtæ ſeriem exponat ſine fuco; qua ſimplicitate nimirum atq; candore plus multo valebit ad perſuadendū, quàm alii calamiſtris, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei abſonum, & quod abhorreat à communi hominū ſenſu; quia ùt rectè admonet Horatius in arte Pòética.

Quodcunq; oſtendis mihi ſic, incre- (dulus odi,

Quòd ſi fortè rei veræ, ſed incredibili, fidem ſacere velis, uſurpare poteris ſapiens illud cujuſdam Veteris dictum: *Multa eſſe vera, quæ tamen non ſint veriſimilia;*

(c) *Auſonius eggregius Rhetor & Pòeta, præceptor Imperatoris Gratiani, fuit Conſul Anno 379.* (d) *Lacedæmonii Venerem armatam colebant.*

milia; & probabile omninò esse, quamplurima contra probabilitatem contingere.

4. I eniq; si clarè, apertèq; exponas rerum circumstantias, & adjuncta personarum, locorum, ac temporum; unde vel maximè pendet facti probabilitas. Ita Cicero in mirabili illa Narratione Miloniana, probabile reddit a circumstantiis personarum, quod narrat de insidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur*, inquit, *victus est Clodius? Quia non semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.*

QUid facto est opus, ut brevis sit Narratio? R. Brevis erit, si narrandi initium altiùs non repetas, & *ab ovo*, ùt ajunt; quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius.

Qui gemino bellū Troianum orditur ab ovo.

Sed si inde sumas exordium unde necesse est. 2. Si non inutiles, putidasque circumstantias quæ nihil faciunt ad rem, in Narrationem tuam infarcias. Quid enim opus est dicere; v. gr. *In portum veni, navem paratam aspexi, de pretio conveni, sublatæ sunt anchoræ, è portu solvi?* Satis erat dixisse: *è portu solvi.*

Vide

Vide tamen etiam, atq; etiam, nè nimia brevitas obscuritatem afferat orationi; ut observat Fabius. *Vitanda*, inquit, *illa Salluſtiana brevitas, & abruptum orationis genus*. Et alio loco: *Narratio*, inquit, *præciſa, non tam Narratio vocari poteſt, quàm confuſio*. Audi rursus Horatium noſtrum:

—— Brevis eſſe laboro.

Obſcurus fio.

QUa ratione ſuavis reddetur Narratio?
℟. Suavis erit. 1. Si utamur verbis leniter & numerosè ſonantibus. 2. Si ita collocentur verba, ut nec hiulcus, nec aſper ſit illorum concurſus. 3. Si quæ narramus, ſint magna nova, & inexſpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædam narrandi formulæ Tullio perfamiliares; cùm, v. gr. pro tempore præterito præſens uſurpatur, item cùm plures infinitivi ſubaudito verbo junguntur, ùt cùm ait *Rex primò nihil metuere, nihil ſuſpicari, dies unus & alter intercedere*: Ità etiam Cæſar lib: 1. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrymis Cœſarem complexus obſecrare cœpit, ne quid gravius in fratrem ſtatuerit: Scire ſe illa eſſe vera nec quemquam ex eo plus quàm ſe doloris capere*. Supple, *dixit:* Ita Virgilius in mirificis hiſce verſibus Lib: Æneidos.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæq; Phalanges (umbras,
Ut videre virum, fulgentiaq; arma per
Ingenti trepidare metu; pars vertere terga. (lere vocem
Ceu quondam petiere rates: pars tol-
Exiguam: incœptus clamor frustratur hiantes.

5. Deniq; suavis erit Narratio, si diversis figuris illuminetur, & si habeat admirationes, expectationes, suspensiones, exitus inopinatos, & interpositos motus animorum, dolorem, lætitiam, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddam exem um habes in jucundissima illa Narratione de Dionysio Syracusarum Tyranno, & de Damocle quodã illius Pasito, in quam intueri satis non poterunt Tyrones, ut suaviter, & festivè narrare discant.

Dionysius Syracusarum Tyrannus, & Damocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex Tuscul: lib: 5.

CUm quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestate n, dominatus rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretq;

retq; unquam beatiorem quemquam fuisse. Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam? Cùm se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, (a) textili stragulo, magnificis operibus picto, (b) abacosq; complures ornavit argento, auroq; cœlato. Tum ad mensam eximiâ formâ pueros delectos jussit consistere, eosq; nutum ejus intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ; incendebantur odores; mensæ conquisitissimis epulis extruebantur, fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è (c) lacunari, seta equina aptum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaq; nec pulchros illos ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad mensam: jam ipsæ defluebant coronæ: deniq; exoravit Tyrannū, ut abire liceret, quòd jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarâsse Dionysius, nihil ei esse beatum, cui semper aliquis terror impendeat?

Ad hanc suavissimam Narrationem allusit Horatius, cùm ait Odarum lib: 3.

Districtus ensis cui super impia

Cervi-

(a) Ital: *Con arrazzi ricamati à superbissimi lavori.* (b) *Credenze.* (c) Ital: *Soffita.*

Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem.
Non avium, citharæq; cantus
Somnum reducent. &c.

§. II. *De Schematis, seu Figuris, quibus illuminari potest Narratio.*

QUid est Figura?

℟. Figura, seu Schema est ornamentum quoddam orationis, seu loquendi modus illustrior, & à communi consuetudine remotus, cujusmodi sunt hæc Ciceronis verba: *O Dii immo tales, ubinam gentium sumus! . . . O scelus, o portentum in ultimas terras amandandum.* Itemq; illa Virgilii verba in Ecloga II.

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Vel cum idem Virgilius Æneid: VI. Sibyllam ità loquentem inducit.

——Bella, horrida bella, (cerno,
Et multo Tibrim spumantem sanguine

Quis enim non videt, hæc orationis lumina, & illas dicendi quasi faces in quotidiano communiq; sermone adhiberi nequaquam solere?

Quibus potissimum Figuris erit illuminanda narratio, ut sit suavis?

℟. Præcipuæ Narrationis Figuræ sunt Hypotyposis, Suspensio, sive Sustentati[o],

Excla-

Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, sive Dialogismus.

Quid est Hypotyposis?

℞. Est figura, quâ aliquid tam vivis spirantibùsq;, ut ita loquar, coloribùs pingitur, atq; narratur, ut non tam audiri, vel legi, quàm spectari, & oculis quasi subjici videatur. Ita Cicero V. in supplicium narrat per Hypotyposim: *Cædebatur virgis in medio foro Messanæ* (a) *Civis Romanus; cùm interea nulla alia vox istius miseri, inter dolorem, crepitumq; plagarum audiebatur, nisi hæc: Civis Romanus sum.*

Sic etiam Virgilius narrator, & rerum imitator planè mirificus Didonis, & Æneæ venationem deferibens, rem quasi sub oculos ponit his versibùs egregiis.

— Ostrôque insignis, & aurô
Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.

Idemq; Poëta libro quinto, Entelli, & Daretis pugnam pænè sub aspectum ita subjicit:

Hæc fatus (b) duplicem ex humeris ejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna ossa, (c) lacertosque
Exuit,

(a) *In Sicilia vulgò* Messina. (b) Entellus. (c) *Versus hypermeter.*

Exuit, atq; ingens mediâ consistit Arenâ.
Cõstitit extẽplo in digitos arrectꝰ uterq;
Brachiaq; ad superas interritus extulit
auras - - - - - - - - - -
Præcipitemq; Daren ardens agit æquore toto. (sinistrâ.
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille
Nec mora, nec requies; quàm multa grandine nimbi
Culminibus crepitant, sic densis ictibus
Heros (Dareta
Creber utraque manu pulsat, versatque
- - - - - - - - - - - - -
Ast illum fidei æquales genua ægra trahentem, (cruorem
Jactantemq; utroq; caput. crassumque
Ore rejectantem, mistosque in sanguine
dentes (Ducunt ad naves.

Quid est Suspensio?

℟. Suspensio, seu Sustentatio, est Figura, quâ Orator ad conciliandam attentionem, & ad excitandos, atq; arrigendos auditorum animos, illos tenet aliquamdiu suspensos, & incertos, quid dicturus sit. Ita Tullius contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini judices, quid deinde factum sit . . . Expectate facinꝰ quàm vultis improbum, vincam tamen expectationẽ vestrã.* Quid est Exclamatio?

R. Est vocis elatio, sive contentio, qua interjecta, vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi motum significamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ità Tullius, post narratum indignissimū illud Gavii, licet Civis Romani, supplicium, de quo paulò suprà, in has doloris, & indignationis voces subito erumpit: (a) *O nomen dulce libertatis! O jus eximium nostræ civitatis! O lex Porcia, legesq; Semproniæ, o graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ Tribunitia potestas! huccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in Provincia populi R. in Oppido Fœderatorum, ab eo, qui beneficiò populi R. fasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid cum ignes, ardentesq; laminæ, ceteriq; cruciatus admovebantur? si te illius acerba imploratio, & vox miserabilis non inhibebat, nec civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret?*

Eodem planè modo Æneas apud Virgilium lib. 2. equi Trojani fatalem ingressum primò narrat:

Dividi[illegible]os, & mœnia pandimu[illegible]

Ac-

ur[illegible]

(a) [illegible] *in Verrem.*

Accingunt omnes operi, pedibusq; rotarum
Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt. Scadit fatalis machina muros
Fœta armis: circum pueri, innuptæque puellæ (gere gaudent.
Sacra canunt, funemque manu contin-
Illa subit, mediæq; minans illabitur urbi
Deinde per summum dolorem repentè sic exclamat:
O patria, o divum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine portæ
Substitit, atq; utero sonitum quater arma dedêre. (rore,
Instamus tamen immemores, cæciq; fu-
Et monstrū infelix sacrata sistimus arce.

Quid est Communicatio ?

℟. Est figura, quâ Orator causæ suæ confidens deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel contra quos dicturus sit, vel etiam quid ipsimet in simili causa essent acturi. Ita Cicero per summam fiduciam videtur consilia sua communicare cum adversario suo Verre, illumq; quasi consulere in hunc modum: *Si tu apud Persas, aut in extrema India deprehensus Verres ad supplicium ducerere, quid aliud clamitares,*

nisi te civem esse Romanum? (a) *& si tibi ignoto apud ignotos, apud Barbaros, apud homines in extremis, atq; ultimis gentibus positos, nobile, & illustre apud omnes nomen tuæ civitatis profuisset; ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum Civem se Romanum esse diceret, apud te Prætorem, si non effugium, nè moram quidem mortis mentione, atq; usurpatione civitatis assequi potuit!* (log smus?

Quid deniq; est Sermocinatio, seu Dia-

℟. Est Figura, quâ duo, vel plures homines inducuntur loquentes, aut secū ipsi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplū habes in hac pereleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tusculanarum quæstionum.

Diogenes, & amici, Narratio per Dialogismum.

Cùm ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari. Projicite me, inquit, inhumatū. Tum amici. Volucribusne & feris? Minimè verò, inquit, sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? *illi*; non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti? Nec

(a) *Una hac voce D. Paulus Civis Romanus cruciatus & mortem vitavit.* Act: 22.

Nec minus festivum videbitur, quod hic subjicio, aliud exemplum ex eodem Tull: l. 2. de Orat:

Scipio (a) Nasica, & Ennius Pòëta. Scipio Nasica cum ad Pòëtam Ennium venisset, eiq; in ostio quærenti Ennium, ancilla dixisset: domi non esse, Nasica sensit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebùs cum ad Nasicam venisset Ennius, & eum à janua quœreret, exclamat Nasica: se domi non esse. Tum Ennius: Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam? Hic Nasica: Homo es imprudens: ego cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non esse: tu mihi non credis ipsi?

§. III. *Varia Narrationum genera, & selecta illarum exempla.*

QUotuplex est Narrationis genus?

℟. Triplex, alia est enim narratio Pòëtica, alia Historica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Pòëtica rem fictam exponit; Historica rem gestam; Civilis, & Oratoria, rem exponit; quæ in controversiam adducitur.

Quid differt inter hœc tria Narrationum genera?

℟. Hoc potissimum interest, quod Historî-

(a) *Erat cognomen Scipionis illius, qui etiā* Corculum *vocabatur ob summam prudentiā.*

ſtoricus, & Orator ordinem temporis, & rei geſtæ ſeriem in narrando ſequantur, & ſervent; contra quam facit Pòëta, qui e iam à fine, aut à medio, rem ſolet ordiri, quomodo Virgilius ab anno ſeptimo excidii Trojani ſuam Æneidem auſpicatur; ut liquet ex hiſce Didonis verbis ad Ænéam, ad calcem libri primi:

—— Nam te jam ſeptima portat
Omnibûs errantē terris, & fluctibûs æſtas.

2. Hoc intereſt, quod Hiſtoricus veritatem conſectetur, Orator veriſimilitudinem; Pòëta verò commentitiis etiam fabulis veritatem aſpergat.

3. Deniq; hoc intereſt, quod Hiſtorica Narratio ſit fermè ſimplex, brevis, ac nuda: Oratoria ſit ornatior, & fuſior; Pòëtica verò ornamentis abūdet, & omnibùs artis coloribus picta ſit, atq; polita.

AFfer, ex veteribus illuſtre quodpiam exemplum Narrationis Pòëticæ?

℟. Inſtar omnium eſto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes, quas diximus, virtutes, dotesq; optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Pòëtica.
Metamorph: L. 8.

(a) Dæ-

(a) Dædalus interea Creten longumq; perosus
Exilium, tactusq; (b) loci natalis amore,
Clausus erat pelago. Terras licet, inquit, & undas
Obstruat, at cœlum certè patet; ibimus illac,
Omnia possideat, nō possidet aëra Minos,
Dixit & ignotas animū dimittit in artes,
Naturamq; novat: nam ponit in ordine pennas,
A minima cœptas, longam breviore sequente,
Ut clivo crevisse putes: sic rustica quondam
Fistula disparibus paulatim surgit avenis.
Tum lino medias & ceris alligat imas.
Atq; ita compositas parvo curvamine flectit,
Ut veras imitetur aves. Puer Icarus unà
Stabat, & ignarus sua se tractare pericla,
Ore renidenti, modo quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modo pollice ceram
Mollibat, lusuque suo mirabile patris
Impediebat opus. Postquam manus ultima cœpto
Imposita est, geminas opifex libravit in alas

 Ipse

(a) *Dædalus in labyrinthum, cujus auctor fuerat, conjectus fuit à Mirne, ob Theseum ejus consilio servatum.* (b) *Patriæ, At'*

Ipse suum corpus, motaq; pependit in aura, (curras,
Instruit & natum; medioque ut limite
Icare, ait, moneo: nè, si demissior ibis,
Unda gravet pennas; si celsior, ignis adurat. (Bootem
Inter utrumq; vola: nec te spectare (a)
Aut (b) Helicem jubeo, strictumq, (c) Orionis ensem. (volandi
Me duce carpe viam, pariter præcepta
Tradit, & ignotas humeris accōmodat alas. (seniles,
Inter opus monitusque genæ maduére
Et patriæ tremuêre manus, dedit oscula nato (levatus
Non iterum repetenda suo; pennisque
Antevolat, comitiq; timet (velut ales, ab alto (nido)
Quæ teneram prolem produxit in àëra
Hortaturq;sequi;damnosasq; erudiit artes
Et movet ipse suas, & nati respicit alas.

: - - - - - - - - - - -

Cum puer audaci cœpit gaudere volatu,
Deseruitq; Ducem, Cœliq; cupidine tactg
Altiùs egit iter. Rapidi vicinia solis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.

Tabue-

(a) *Signum septemtrionale.* (b) *Ursam majorem.* (c) *Sidus quod pingitur cum ense stricto,*

Tabuerant ceræ; nudos quatit ille lacertos,
(a) Remigioq; carens non ullas percipit auras
Oraq; cæruleâ patrium clamantia nomen
Excipiuntur aquâ, quæ (b) nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit.
Icare, dixit, ubi es? quâ te regione requiram?
Icare, dicebat, pennas aspexit in undis;
Devovitq; suas artes, corpusq; sepulchrô
Condidit, & tellus à nomine dicta sepulti est.

CEdo vetus quoddam exemplum Narrationis Historicæ?

℟. Habes in veteribus Historiæ Romanæ Scriptoribus Narrationes benè multas tam singulari opera, artificioq; elaboratas, ut nihil supra; in T. Livio 1. Sabinarum raptum; 2. Horatiorum, & Curiatiorum pugnam; 3. Lucretiæ mortem, exactos à Bruto Tarquinios, interemptosq; à patre proprios filios; 4. Audax Mucii Scævolæ facinus adversus Regem Porsenam; 5. Varios Coriolani eventus; 6. Pugnâ Cannensem; 7. Hannibalis cum Scipione congressum Ephesi

(a) *Alis, quibus quasi remigabat.* (b) *Icariū mare vocatur.*

apud Antiochum Regem; 8. Supra cæ-
tera verò omnia, mirificum illud ejusdem Hannibalis iter in Italiam, per Hispaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes, & Appenninum; quod exquisitissimū quoddam artis opus existimo.

Habes præterea in Salustio pugnam adversùs Catilinam; in Q. Curtio Tyri obsidionem, singularem Abdalonymi eventum, Alexandri Magni mortem, consternationem, & Reginæ Sisygambis dolorem, & interitum, &c.

Verùm sat esto ex omnibus illis Narrationibus unam, aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis disce omnes.

Horatiorum pugna cum Curiatiis
Narratio Historica. Ex Livii Hist: l. 1.

DAtur signum, infestisq; armis, velut acies, terni juvenes magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum suum, sed publicum imperium, servitiumq; obversatur animo; futuraq; ea deinde patriæ fortuna, quam ipsi fecissent. Ut primo statim concursu increpuêre arma, micantesque fulsere gladii, horror ingens spectantes perstringit, & neutro inclinata spe, torpebat vox, spiritusq;.

Con-

Confertis deinde manibus cum jam nō motus tantùm corporum, agitatioq; anceps telorum, armorumq;, sed vulnera quoq;, & sanguis spectaculo esset, duo Romani super alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. Ad quorum casum cum clamasset præ gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones jam spes tota nondum tamen cura deseruerat, exanimes vices unius, quem tres Curiatii circumsteterant. Forte is integer fuit, ut universis solus nequaquā par, sic adversus singulos ferox. Ergo ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, ita ratus secuturos, ut quemq; affectum vulnere corpus sineret. Jam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat: cum respiciens videt magnis intervallis sequentes; unum haud procul ab sese abesse, in eum magno impetu redit; & dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri jā Horatius cæso hoste victor secundam pugnam petebat Tunc clamore, qualis ex insperato faventium solet, Romani adjuvant militem suum, & ille defungi prælio festinat. Prius itaq; quàm alter, qui nec procul aberat, consequi posset, & alterum Curiatium conficit.

Jamq;

Jamq; æquato marte singuli supererant, sed nec spe, nec viribus pares: (a) Alterum intactum ferro corpus, & geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant: Alter fessum vulnere fessū cursu trahens corpus, victusq; fratrum ante se strage, victori objicitur hosti: nec illud prælium fuit. Romanus exultans, duos, inquit, fratrum Manibus dedi; tertium causâ belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Malè sustinenti arma, gladium supernè jugulo defigit, jacentē spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes Horatium accipiunt, eo majore cum gaudio, quo propius metus rei fuerat.

(b) Abdalonymus ex Olitore Rex Sidoniorum factus ab Alexandro Magno.

Ex Lib: IV. Q. Curtii.

Erant (c) Hephæstioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt quemquam patrio more in id fastigium recipi; nisi regia stirpe ortum. Admiratus Hephæstion magnitudinem animi spernentis, quod alii

(a) Hæc est recta syntaxis: *Corpus intactū ferro, & victoria geminata dabant alterū ferocem in certamen tertium.* (b) Alii Abdalominum dicunt. (c) *Erat is apud Alexandrum gratissimus.*

alii per ferrum, ignesq; peterent. Vos quidem macti virtute, *inquit*, estote, qui primi intellexistis, quanto majus esset regnum fastidire, quam accipere. Certum date aliquem regiæ stirpis, qui meminerit à vobis acceptū habere se regnū. At illi cum multos imminere tantæ spei cernerent, singulis {a} amicos Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantibus statuunt neminem esse potiorem, quàm Abdalonymum quendam, longa quidem cognatione stirpi regiæ annexū, sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut plerisq;, probitas erat. Intentusq; operi diu no, strepitum armorū qui tota Asiam concusserat, non exaudiebat.

Subito deinde, de quibus ante dictū est, cum regiæ vestis insignibus hortum intrant; quem fortè steriles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc rege eo salutato, alter ex his, Habitus inquit, si, quem cernis in meis manibus, cum isto squallore permutandus tibi est. Ablue corpus illuvie, æternisq; sordibus squallidum: Cape regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, istam continentiam profer. Et cum in regali solio

{a} *Ita genuina lectio.*

lio residebis, vitæ, necisq; omnium civium Dominus, cave obliviscaris hujus statûs, in quo accipis regnum; imo Hercule propter quem.

Somnio similis res Abdolonymo videbatur, interdum satisne sani essent qui tam protervè sibi illuderent, percontabatur? Sed ut cunctanti squallor ablutus est, & injecta vestis purpurea, auroq; distincta & fides à jurantibus facta; serio jã rex, iisdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenuè tota urbe discurrit. Aliorum studium, aliorum indignatio eminebat. Ditissimus quisq; humilitatẽ, inopiamq; ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum Rex protinus jussit; diurne contemplatus. Corporis, inquit, habitus famæ generis non repugnat: sed libet scire, inopiam, qua patiẽtia tuleris. Tum ille, Utinam, inquit, eodem animo regnum pati possim! Hæ manus suffecerunt desiderio meo: nihil habenti nihil defuit. Magnæ indolis specie n ex hoc sermone Abdalonymi cœpit.

CEdo denique Exemplum Narrationis Oratoriæ?

℞. Laudatur ab omnibus, & inprimis à Quintiliano celebris illa Miloniana narratio, qua Cicero suspicionem insidiarũ

à Mi-

à Milone in Clodium tam callidè tamq; ingeniosè detorquet. Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

Milo autem, cum in Senatu fuisset, eo die, quo Senatus dimissus est, domum venit, calceos, & vestimenta mutavit, paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est. Deinde profectus est id temporis, cum jam Clodius, siquidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus ut solebat; sinè uxore, quod nunquam ferè, cum (a) hic insidiator, qui iter illud ad cœdem faciendam apparâsset, cum uxore veheretur in rheda, (b) peculatus, vulgi magno impedimento ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumq; comitatu.

Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora ferè undecima, aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiori impetum: adversi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desiluisset, seque acri animô defenderet; illi qui erant cum Clo-

(a) Milo ironice, (b) *Penula, seu pallio obvolutus.*

Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur; partim, quod hunc jam interfectū putarent, cœdere incipiunt ejus servos, qui post ex quibus qui animô fideli in dominū erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur. Milonemq; occisum etiā ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causa, sed ùt factum est,) neq; imperante, neq; sciente, neq; præsente domino, quod suos quisq; servos in tali re facere voluisset.

Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt, judices: insidiator superatus; vi victa vis, vel potiùs oppressa virtute audacia est.

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem existimo hanc alterā narrationē lepidissimam, qua Tullius ostendit in l. 3 de Officiis, quàm sint perfidi, improbiq;, qui aliud agunt, aliud simulant

Malus Pythii cujusdam dolus.
Narratio Oratoria.

C. Canius, eques Romanus nec infaceto, & satis literatus, cùm se Syracusas otiandi, ut ipse dicere solebat, non negotiandi causā contulisset, dictitabat se hortulos a-

liquos

liquos velle emere, quo invitare amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. Quod cùm percrebuisset, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, venales se quidem hortos non habere, sed licere uti Canio, si vellet, uti suis, & simul ad cœnam hominem invitavit, in hortos in posterum diem. Cum ille promisisset, tum Pythius, qui esset, ut argentarius, apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se convocavit, & ab his petiit, ut ante suos hortulos postridie piscarentur, dixitq; quid eos facere vellet.

Ad Cœnam tempore venit Canius, opipare à Pythio apparatum convivium, cymbarum ante oculos multitudo: pro se quinq; quod ceperat, afferebat: ante pedes Pythii pisces abjiciebantur.

Tum Canius, Quæso, inquit; quid est hoc Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit, hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium. Hic aquatio: hac villa isti carere non possunt.

Incensus Canius cupiditate contendit à Pythio, ut venderet. Gravate ille primo,
quid

quid multa? impetrat, emit homo cupidus, & locuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructos: nomina facit; negotium conficit.

Invitat Canius postridie familiares suos. Venit ipse maturè, scalmum nullum videt, quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piscatorū essent. quod eos nullos videret, nullæ (quod sciam) inquit ille: sed hic piscari nulli solent. Itaq; heri mirabar, quid accidisset. Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim (a) Aquilius Collega & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas .... Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, improbi, & malitiosi sunt.

CAPUT III.

§. I. De Chria.

Quid est Chria?

R. Est brevis commemoratio facti, vel dicti cujuspiam utilis, & memoria digni: unde etiam *Chria* suum nomen invenit à Græco vocabulo *Chreia*, (b) quod usum, utilitatem, commodum significat.

Quotu-

(a) *Aquilius præstans jurisconsultus: prætor fuerat arte Ciceronem.*

(b) *Sunt qui scribant* Chreja, *sed male.*

Quotuplex est Chriarum genus?

℟. Triplex: Aliæ versantur in verbis, aliæ in actione; aliæ in utroq; consistunt. Seu, ut vulgus Rhetorum loqui solet, aliæ sunt *Verbales*, aliæ *Activæ*, aliæ *Mixtæ.*

Quid est Chria Verbalis?

Ea est, quæ explicat verba graviter ab aliquo, & sententiosè prolata; qualis est v. gr: Virgilii versus. (a)

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Vel hoc effatum Senecæ: *Nulla est honesta avaritia, nisi temporis;* itemq; hi Horatii versus: (b)

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumquè turres

Aut deniq; sapientissima illa Juvenalis sententia.

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

Quid est Chria Activa?

℟ Ea est quæ memorabile aliquod factum exponit, & exornat, ut: Sapiens Pythagoras interrogatus aliquando quam longa esset hominum vita, sese paulisper conspiciendum exhibuit; tū subitò ex spectantium oculis evolavit; ut nimirum celeri illa fuga, caducæ, & fugacis mortalium

(a) *Æneid: 6.* (b) *Odarum I. 1.*

lium vitæ brevitatem designaret.

Sic etiam Cotys Thraciæ Rex, cùm quidam pardalim, seu pantheram, ferocissimum animal, illi donò misisset; ipse vicissim iconem misit, ne verbum quidē addens: sed malam bestiam sic malè pensando, re ipsa hominem prudenter admonuit, par pari, ut est veteri proverbio, esse omnino referendum.

Memorabile quoq; in primis, & omnibus notum, quod referunt Livius, & Florus de duobus Tarquiniis patre, & filio. Cùm enim sextus Tarquinius Tarquinii superbi Regis ultimi Romanorum filius, acceptam à Patre contumeliam, & injuriā simulans, ad (a) Gabios transfugisset, breviq; ad summam apud illos, regiæq; penè parem potestatem pervenisset, misit clanculum unum è suis, sciscitatum à patre, quidnam demum se facere vellet, Rex ad hæc nihil voce respondit, sed veluti deliberabundus in hortum ædiū transiit, sequente filii nuntio. Ibi inambulans tacitus eminentia papaverum capita baculô decussit, & per hasce ambages filium admonuit, primores civitatis esse interficiendos. Quòd cùm à filio non ita mul-
tò

(a) Gabii *Volscorum urbs*, IX. *millia passuum ab urbe Roma distant.*

tò poſt variis artibus factum eſſet, brevi, & conſiliò, & præſidio orbata civitas, fuit in Tarquinii poteſtatem nullo labore redacta.

Rem ſic narrat Ovidius nativo quodã, ùt ſolet, ſimpliciq; candore, libro ſecundo de Faſtis.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injuſtus; fortis ad arma tamẽ.
Ceperat hic alias: alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte ſuos.
Namq; trium minimus proles manifeſta ſuperbi
In medios hoſtes nocte ſilente venit.
Nudârunt gladios: occidite, dixit, inermem.
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniusq; pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
Dicere ùt hoc poſſet. verbera paſſus erat,
Luna fuit; ſpectant juvenem, gladiosq; recondunt,
Tergaq; deducta veſte notata vident.
Flent quoq; & ùt ſecum tueatur bella precantur.
Callidus ignaris annuit ille viris,
Jamq; potens miſſo genitorem appellat amico
Perdendi Gabios quod ſibi monſtret iter.
Hortus adoratis ſuberat cultiſſimus herbis,

Septus

Septus humum rivo lene sonantis aquæ;
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit; & virga lilia summa metit.
Nuntius ut rediit, decussáq; lilia dixit,
Filius, agnosco jussa parentis: ait.
Nec mora, principibus cæsis ex urbe Gabina
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Quid est Chria mixta?

℟. Est ea, quæ factum aliquod sermoni conjunctum exponit. Exempla si quæris, aliquot selecta damus.

Exempla Chriæ mixtæ I.

Marmoream statuam cùm aliquando vidisset in foro Diogenes Philosophus, ad illã supplex accessit, & manum illi quasi ad stipem diu multumq; porrexit. Mirantibus valde amicis, & interrogantibus, quid porrò faceret, respondit, *Ad repulsam me experior.*

II. *Exemplum.*

Idem Diogenes cùm aliquando confertissimam populi turbã sese è theatro effundentem vidisset, adversus illam solus ingredi totis viribus cæpi, & objurgantibus respondit: *Hoc in omni vita facere studeo.*

III. *Exemplum.*

Miles Spartanus intempesta nocte tumulum præteriens, cùm horribile quoddã

spectrum

ſpectrum vidiſſet, ſtrictâ lanceâ, in illud audacter irruit, ita verbis compellans: *Quò me fugis anima bis moritura?* Hoc ſingulari facto docemur Faunorum terricula, cõmenta, & inania larvarum, ac lemurũ ludibria à cordatis, fortibúsq; omnino rideri.

QUot ſunt Chriæ partes, ſeu Capita?

℟. Chria ſive verbalis ſive Activa, ſive Mixta, continetur partibus octo, inquit Aphthonius in *Progymnaſmatis*. Sunt autem partes illæ: Encomium, Paraphraſis, Cauſa, Contrarium, Simile, Exemplum, Teſtimonium veterum & Epilogꝰ.

Sive ùt tritâ illâ uſitatâq; formulâ potius utamur; Chria tractanda eſt,

1. A. Laudativo.
2. A. Paraphraſtico.
3. A. Cauſa.
4. A Contrario.
5. A. Simili.
6. Ab. exemplo.
7. A Teſtimonio veterum.
8. A. brevi Epilogo.

Quæ ſingula Capita ſigillatim enucleare neceſſe eſt.

Quid ſibi vult à laudativo?

℟. Signficat, in ipſo Chriæ initio laudandum eſſe dicti, vel facti auctorem; ut

ſcilicet, ex auctoris laudatione major illius ſeu dictis, ſeu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid ſibi vult à Paraphraſtico?

℟. Idem prorſus ac ſi diceres, *Ab expoſitione dicti, vel facti; de quo agitur.* Paraphraſis enim, ut vox Græca ſatis indicat; eſt liberior, ac copioſior rei explanatio.

Quid eſt à Cauſa?

℟. Indicat, diligenter inveſtigandam eſſe, & afferendam cauſam illius ſeu dicti, ſeu facti, quod pertractandum, & amplificandum ſuſcepimus v. gr: Chriæ verbalis argumentum eſto hæc ſapiens ſententia: *Ferenda ſunt amicorum vitia;* erit in promptu hæc cauſa juſtiſſima, quod ſcilicet *vitiis ſinè, nemo naſcitur: optimus ille eſt, qui minimis urgetur,* ùt ait Horatius.

Quid eſt à Contrario?

℟. Admonet, ſententiam noſtram ex contrariarum rerum conflictione eſſe confirmandam, v. gr. poſtquam probaveris *dulce, ac decorum eſſe pro patria mori*, dices è contrario rem eſſe turpiſſimã, ac propudioſam, ſi miles pro patria pugnans, inhoneſta mortis formidine, terga fugæ convertat. Item poſtquam oſtenderis, otium, & deſidiē omnium vitiorum

tiorum fontem, ac fomitem esse, dices è contrario laborem, & vigilias esse firmissimum murum integritatis, innocentiæq; præsidium.

Quid est à simili?

℟. Monet, propositam sententiã apta quapiam similitudine exornandam, ac illustrandam esse. Ita si laborem, & diligentiam cõmendare velis, dices cũ Tullio. *Ut ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis: sic homo ad intelligendum, & agendum natus est.*

Quid vocas ab Exemplo?

℟. Hujusce vocis sensus est, rem, quã pertractamus, illustris cujuspiam exempli appositione confirmandã esse. Sit tibi v. gr. amplificandum illud: *Dulce, & decorum est pro patria mori*, afferes exemplũ Codri (a) Atheniensium Regis, de quo cecinit Horatius ode 14. lib: 3. *Codrus pro patria non timidus mori*, vel afferre poteris exemplum Decii Consulis Romani, qui se velato capite, certisq; verbis pro patriæ salute ultro devovit.

Quid à Testimonio veterum?

℟. Ostendit, nostram sententiam vete-

(a) *Codrus ultimus Atheniensium Rex se ipsum neci obtulit pro patriæ salute in bello contra Dorienses.*

rum authorum verbis, ac teſtimoniò cō-probandam eſſe. Sit hoc argumentū vg. *Injurias eſſe condonandas potiùs, quàm ulciſcendas*, uſurpabis aureum illud Taciti verbum: *Multa contemptu curantur;* vel hanc ejuſdem ſententiam homine Chriſtiano digniſſimam: *Convicia ſpreta exoleſcunt.*

Quid demum ſibi vult à brevi Epilogo?

℟. Indicat, apta quadam, & rotunda verborum concluſione comprehendenda eſſe, quæcumq; fuſius dicta ſunt. Eſt enim Epilogus, brevis & artificioſa clauſula, qua colligimus in pauca, quæ fuſiùs commemorata fuêre.

Sed quoniam, ut initiò diximus, per præcepta longum eſt iter, per exempla verò expeditum, & facile, idcirco operæ pretium eſt aliquod Chriæ exemplum hoc loco ſubjicere.

§. II. *Chria verbalis in hanc Virgilii ſententiam Æneid 10.*

.... Breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ ....

A Laudativo.

CUm optimo cuiq; Pòëtæ propoſitum illud fuerit ſemper, ut miſceat utile dulci, hoc eſt, ut delectando doceat, & doceN-

cendo delectet; neminem tamen adhuc legi Pòétam hac in re Pòétarum Principi Virgilio comparandum. Ille enim non solùm cæteros omnes ante se & post se Græcos, Latinosq; Pòétas facilè vincit elegantia, suavitate, judiciô, splendore, numerô delectuq; verborum; non solùm hoc habet, ut illius versibus perfectis ingeniô, elaboratis industriâ nihil addi possit, nihil detrahi, nihil mutari, verissimèq; de illo dictum olim fuerit, Musas, & Apollinem non aliter in suo choro loqui, Jovemq; ipsum, si sit Pòéta, non alio modo locuturum; verùm etiam, quod caput est, sententiarum gravitate, & frugiferorum, quibûs abundat, præceptorum sapientiâ, hoc assecutus est, ùt optimus vitæ, virtutisq; Magister jure merito possit à nobis appellari.

Inter cætera verò documenta, ad vitã instituendam, & ad mores informandos idonea, quibus aspersum est passim divinum illius Pòéma saluberrimum in primis est, atq; laudabile, quod ait Æneidos libro decimo de brevitate temporis, fluxaq;, & caduca mortalium vita.

----- Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.

A Pa-

A Paraphraſtico.

Ita eſt profectò, tam exiguum, tamq; arctum vivendi curriculum nobis à natura circumſcriptum eſt, ut vix benè lucem ingreſſis, ſit de hujus mortalis mundi ſtatione decedendum, & vita cũ morte cõmutãda. Nihil, niſi temporis punctũ quoddi, eſt caduca hæc, quã tantopere deper mus, vita, minimũq; eſt ac pænè nullum intervallum illud, quod ertum inter, & occaſum noſtrum interjacet. Fugit retrò levis hora, truditur dies die, præcipiti caſu fugaces anni ſeſe mutuò pellunt, & adoleſcentiæ ſenectus, ſenectuti mors obrepit improviſa ſemper, & inopinata, quodq; gravius eſt, cum ſemel effluxit breviſſimum hoc vitæ tempus, tam irreparabilis eſt illius lapſus, ut nulla deinde poſſit ratione revocari.

A Cauſa.

Neq; verò eſt, cur adeo parvam temporis uſuram nobis ad vivendum conceſſam jure merito conqueramur. Præterquam enim quod vita ſi ſcias uti, ſatis longa eſt, prætereà ea certa, ſtabiliq; lege natos nos eſſe ſcimus, ut deniq; moriamur Quis enim tam vecors eſſe poteſt, qu neſciat hanc eſſe triſtiſſimã peccati mer cedem, pœnamq; juſtiſſimam, hanc eſſ

mor-

mortalium conditionem ac sortem, humana omnia caduca esse, & fluxa atq; mobilia, nihil, quod ortum sit, sempiternum esse posse, definitum esse cuilibet certum quoddam, breveq; temporis spatium ad felicem in Cœlo vitam promerendam? Cumq; olim amplioribûs terminîs circũscripta esset nostra hæc mortalis vita, & in sæcula benè multa propagaretur, eam nostris flagitiîs, sceleribûsq; breviorem effecimus; *Remotiq; priùs tarda necessitas lethi corripuit gradum.*

A Conrario.

Contra verò cùm semel post miseræ hujusce vitæ decursum terreni corporis contagione solutus erit noster animus, cum demum inter felices spiritus ævô sempiternô perfruemur in Cœlo, nulla jam amplius pertimescenda nobis neq; vicissitudo rerum, neq; conversio temporum, nec ætatum commutatio, nullus jam erit neq; horarum lapsus, nec fluxus dierum; nec annorum sibimet mutuò succedentiũ cursus. Sed eodem semper hærentes, & felicitatis & temporis vestigio, stabili, certaq; beatitate, æternis sæculorum ætatibus cum DEO ipso potiemur.

A Simili.

O nos igitur male cautos! o! nunquam

satis deplorandam sortem nostram! si æterna hæc solidaq; obliti, nihil; nisi umbras imaginesq; consectemur. Si enim ex veritate magis, quàm ex opinione res velimus æstimare, quid demum aliud est fragilis hæc, fugaxq; vita, nisi levis quidam fumus, qui puncto temporis evanescit? nisi præceps torrens, qui cum vano strepitu celeriter effluit? nisi flosculus brevi marcescens, qui mane oritur, vespere floret, & nocte cadit? nisi umbra quædã, & larva inanis, quæ nostras effugit manꝰ.

Par levibus ventis, volucriq; simillima somno; (a)

Ab Exemplo.

Testes hoc loco possẽ appellare ab omni memoria Christianos illos Heròés, virosq; sapientissimos, qui mirificam fugacis vitæ brevitatem tot laboribûs, tot vigiliîs, tot indefessis curîs redemptam cõpensârunt. Testes appellare possem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adolescentes, qui fragilem hanc rerum humanarum mobilitatem, atq; inconstãtiam pertæsi, quæcunq; apud cæcos mortales prima putantur, pro nihilo duxêre & voluptatum illecebras, ac perniciosa rerum caducarum blandimenta generosa quadam alacritate conculcârunt.

(a) *Æneid* 2, *A Te-*

A Testimonio Veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cùm dixit: *Tempus breve est.* Hoc ipsum nos admonet summus ille vir Job9, dum afflatus Divino Spiritu, sic loquitur: *Breves dies hominis sunt.* Hæc eadem erat mens vel ipsi quoq; Horatio, profano licèt homini, cùm amicum sapienter sic admonet:

(a) Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo multa:*

Hoc deniq; sentiebat Phædrus, cum in elegantibus suis fabulis hanc verissimam protulit vocem:

Abiturus illuc, quo priores abierunt,
Quid mente cæca miserum torques spiritum?

A brevi Epilogo.

Cum igitur adeò breve tempus sit, adeòq; irreparabile, relinquitur id unum, ut cogitemus etiam atq; etiam nihil esse loci socordiæ, neq; segnitiæ; nobis inter tantas angustias nequaquam licere esse otiosos; miseros esse, qui se, per sūmam incuriam, re una omnium pretiosissima defraudari patiuntur. Restat deniq; id unū, ut

(a) *Epist: lib: 1.*

ut eum celeritate temporis, utendi celeritate certemus, & tanquam ex torrente quodam, qui rapidè dilabitur, celeriter hauriamus.

§. III. *Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.*

1. OMnes eodem cogimur. 2. Vivitur parvô benè. 3. Levius fit patientiâ, quidquid corrigere est nefas. 4. Magnas inter opes inops. *De avaro.* 5. Ira furor brevis est. 6. Multa senem circumveniunt incommoda. 7. Fortes creantur fortibus. 8. Omnem crede diem tibi diluxisse supremum. 9. Quanto quisq; sibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10. Quid non mortalia pectora cogis; auri sacra fames;
11. Facilis descensus Averni.
12. Labor omnia vincit.

Ex Ovidio.

13. Principiis obsta, sero medicina paratur.
14. Otia si tollas, periêre Cupidinis arcus.
15. ---- Diciq; Beatus
Ante obitum nemo, supremaq; funera debet.
16. ----- Paupertatemq; ferendo
Effecêre levem.
17. Livor, iners vitium, mores nō exit in altos.

Ex

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides. 19. Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit. 20. Nemo repentè fit turpiſſimus. 21. Res eſt ſacra miſer. 22. Nobilitas ſola eſt, atq; unica virtus.

Ex Seneca.

23. Totâ vitâ diſcendum eſt mori. 24. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur. 25. Qui genus jactat ſuum, aliena laudat. 26. Sequitur ſuperbos ultor à tergo DEUS.

Ex Perſio.

27. O! curas hominum, o! quantum eſt in rebus inane! 28. Virtutem videant, intabeſcantq; delicta. *De ſceleratis.*

Ex Martiali.

29. Extra fortunam eſt, quidquid donatur egenis.
Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes:
30. Non eſt, crede mihi, ſapientis, dicere, vivam:
Sera nimis vita eſt craſtina: vive hodie.

Ex Terrentio.

31 Creſcit in adverſis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta pertractare ſi velis, facies ſedulo, quod ſupra dictum eſt.

II. Laudabis breviter authorem ſententiæ,

tiæ. 2. Planiùs, & copiosiùs explicabis sententiam, illamq; variis verborum coloribûs pictam in bonô, ut ajunt, lumine collocabis. 3. Afferes causam aliquam, quam ob rem res ita se habeat. 4. Ex contrariorum conflictione, & quasi concursu illam confirmabis. 5. Illustrabis eā similitudine, quæ in rem aptissimè quadret. 6. Probabis illam singulari quodā exemplô. 7. Veteris authoris testimonió, & authoritate illam confirmabis. 8. Deniq; ex omnibus hisce capitibus rem ita se habere concludes.

Quomodo tractanda est Chria activa?

Eadem prorsus ratione, qua Chria verbalis. Eadem enim est utriusq; ars. eædemq; planè regulæ. Itaq; actum ageremus, si de Chria activa separatim, ac seorsim tractaremus.

Idem planè dicito de Chria mixta.

CAPUT IV.

De Amplificatione.

Quid est Amplificatio?

℟. Ineptè prorsûs, ac ridiculè facere mihi videntur, qui perperam interpretantes Isocratis (a) verba, Amplificationem cū vulgo

(a) *Isocrates pater eloquentiæ dictus à Tullio, vixit annos centum.* II.

vulgo ita definiunt: Amplificatio, inquiunt, eſt oratio, quæ ex parvis magna facit; ſeu quæ res exiguas verbis exaggerat, & in majus attollit. Puerilis inquam, & præſtigiatore, ac Sophiſtâ potiùs quàm Oratore digna mihi ſemper viſa fuit hæc vulgaris definitio, quæ res mendaciô, fallacibusq; figmentis ſupra meritum velit augeri. Ut enim facetè ajebat Sparthanorum Rex Ageſilaus: Ego peſſimum eum ſutorem arbitror ſemper, qui magnos calceos pedibus parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio ſic Amplificationem commodiùs longè definimus: *Amplificatio eſt gravior quædam affirmatio quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem.* Quia vero ſubobſcura cuipiam fortè videri poſſet hæc definitio: & quia vis & facultas Oratoris potiſſimum in amplificando cōſiſtit; idcircò definitionem illam, & totã amplificandi artem planiùs, & apertius explicare operæ pretium exiſtimamus.

Quid igitur ſibi volunt hæc verba; Gravior quædam affirmatio?

℞. Graviſſima illa affirmatio, de qua hic agitur, nihil aliud eſt, quàm vehemētius quoddam, copioſiusq; dicendi genus, quô rei vel dignitatem, & amplitudinē, vel indignitatem, & atrocitatem, ponde-

re

ra verborum, & enumeratione circumstantiarum ita demonstramus, ut non animos, auresq; prætervolet, ut fermé fit, cùm res leviter, ac strictim attinguntur, sed ut feriat animos, permoveat, & audientium memoriæ penitùs insideat.

Cedo illustre quodpiam exemplum Amplificationis hujusmodi?

℟. Habes luculentissimum in atrocissima illa Didonis adversus Æneam abeuntem querela: Poterat Dido simpliciter, & nudè Æneam appellare *durum, inhumanum, ferreum*, sed querimoniam illam sic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib: IV.

Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumq; pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa profatur:
Nec tibi Diva (a) Parens, generis nec Dardanus (b) author
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanæq; admorunt ubera tigres.

Sic etiam Lib: 2. poterat Æneas exiliter, & jejunè dicere se amissam conjugē Creusam amoribus maximis per noctis tene-

(a) *Venus.* (b) *Dardanus primus Rex Trojanorum, Jovis Filius.*

tenebras appellâsse, verùm rem ita verbis exaggerat:

Ausus quin etiam voces jactare per umbram, (sam (a)
Implevi clamore vias, mœstusq; Creu-
Nequidquam ingeminans iterumq; ite-
(rumq; vocavi.

Quotuplex est Amplificatio?

℟. Duplex: Alia est verborum, alia rerum: seu quod idem est, alia fit rebus, ac sententiis alia verbis tantùm. De utroq; genere seorsim agendum nobis est.

§. I. *De Amplificatione rerum,*

Quot modis fit Amplificatio rerum?

℟. Octo præcipuis. 1. Fit per congeriē definitionum seu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, seu per enumerationē partium. 4. Per congeriem causarum, & effectuum. 5. Per congeriem consequentium. 6. Per congeriem similium, comparationum, & exemplorum. 7. Per cōtrariorum, dissimilium, & inter se pugnantium conflictionem. 8. Deniq; per incrementum. Singula hæc capita sigillatim persequamur.

§. II. *De Amplificatione per congeriem Definitionum.*

(a) *Creusa Priami, & Hecubæ filia, Æneæ Conjux, Ascanii Mater.*

Quid est Definitio?

℟. Est brevis, & circumscripta rei explicatio, seu, ut ajunt Philosophi, est oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid est Amplificatio per congeriem definitionum, sive à definitionibus conglobatis?

℟. Est ea, in qua variæ ejusdem rei definitiones congeruntur, & quasi coacervantur, ùt cùm ait Cicero: *Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis.* Ex iisdem definitionibus conglobatis, Curiæ, ac Senatûs Romani majestatem sic amplificat idem Orator in oratione pro Milone. *Curia templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, ara sociorum, portus omnium gentium, sedes ab universo populo R. concessa uni Ordini.*

Poteris vicissim, ad illarum definitionum conglobatarum imitationem, dicere, quid sit eloquentia, quid Pöësis, quid amicitia, quid vita hominis, quid DEUS ipse.

§. III. *De Amplificatione per congeriem adjunctorum.*

Quid est Amplificatio per congeriē adjunctorū?

℟. Est ea, quæ ducitur ab omnibus seu rerum, seu personarum adjunctis, ac circumstantiis simul coacervatis. Cicero 2. Agra-

Agraria. Ego qualē Calendis Januarii acceperim Rēp: Quirites, intelligo plenā sollicitudinis, plenā timoris, in qua nihil erat mali, nihil adversi, quod boni non metuerent, improbi expectarent: omnia turbulenta consilia contra hunc Reip: statum & contra vestrum otium partim iniri, partim nobis Consulibus designatis, inita esse dicebantur: sublata erat de foro fides, non ictu aliquo novæ calamitatis, sed suspicione ac perturbatione judiciorū, infirmatione rerum judicatarum, novæ dominationes, extraordinaria nō imperia; sed regna quæri putabantur.

Virgilius sub finem libri primi Georgicorum de Julii Cæsaris interitu lugubriter admodum, & tragicè lamentatur coacervando funestissima prodigia monstraq; quæ vel antecessêre, vel mox subsecuta sunt.

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam, (xit,
Cùm caput obscura nitidum ferrugine te-
Impiaq; æternam timuerunt sæcula, (a) noctem.

Vox

(a) *Dictatore Juliô Cæsare à conjuratis occiso, solis globum diu subpallidum apparuisse, narrant Plutarchus, & Plinius.*

Vox quoq; per lucos vulgo exaudita silētes
Ingēs, & simulacra modis pallentia miris,
Visa sub obscurū noctis, pecudesq; locutæ
infandū; sistunt amnes, terræq; dehiscūt,
Et mæstum illachrymat templis ebur, æraq; sudant.

Totum hunc locum, ut eximium amplificationis exemplar, & ad excitandam commiserationem in primis idoneum, tu consulito, si me audis.

§. IV. *De Amplificatione per congeriem, seu enumerationem partium.*

Quid est amplificatio ab enumeratione partiū?

℟. Est illa, quæ fit, dum totum aliquod in suas partes distribuitur: seu dum rei alicujus partes vel omnes, vel præcipuæ certè quidem sigillatim enumerantur. Ita Cicero funestum Pisonis Consulatum describit: *Omnes memoriā consulatus tui, facta, mores, faciem deniq; ac nomen à Rep. detestantur. Legati qui una fuêre, alienati: Tribuni militum inimici: Centuriones; & si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderūt: tibi pestē exoptāt, te execrantur. Achaia exhausta. thessalia vexata, laceratæ, Athenæ Apollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienses illusi; Epirus excisa; Locri exusti; Athamanum gens:*

ecndi.

vendita; Macedonia condonata barbaris; Æ-tholia amissa: Dolopes, finitimiq; montani, oppidis atq; agris exterminati: Cives Rom: qui in iis locis negotiantur, te unum solum suum depopulatorem, vexatorem, prædonem, hostem venisse senserunt.

Ovidius lib: 11. Metamorph: dilatat sententiam hanc:

Rex Midas omnia, quæcumq; tangit, in aurum convertit.

Lætus abit, gaudetq; malô Berecynthius heros, (a)
Pollicitiq; fidē, tangendo, singula, tentat.
Vixq; sibi credens, nō alta fronde virentē
Ilice detraxit virgam, virga aurea facta est: (aurô:
Tollit humo saxum, saxum quoq; palluit
Contigit & glebā; contractu gleba potenti
(b) Massa fit: arentes Cereris decerpsit aristas: (pomum:
Aurea Messis erat. Demptū tenet arbore
(c) Hesperidas donasse putes: si postibus altis (tur:
Admovit digitos, postes radiare viden-
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,

Unda

(a) *Midas Phrygiæ Rex, ubi mons Berecynthus.* (b) *Auri moles.* (c) *In earum hortis erant aurea poma.*

Unda fluens palmis (a) Danaen eludere possit (partium.

Venetiarum descriptio per enumerationem Venetiarum urbis, in recessu intimo sinu: Adriatici, ea regio, ac situs est, ut leniter stagnantes ex alto aquæ, illam omni ex parte circumluant. Ea inclytæ urbi, & ad merces, copiasq; invehendas opportuna receptacula, & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porrò æstuariis majores, minoresq; Euripi totam urbem intercursantes, variis mæandris, ac flexibûs ita distinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem ferè mari aditus sit, egregiô sanè artis, vel naturæ miraculô. Inde vicorum, insularum; & pontiũ ingens numerus, ut qui diutiùs ibi versati nõ sunt, viarum, locorumq; modò varietate, modò similitudine sæpè fallantur. Sed contra ejusmodi ambages certum, paratumq; remediũ est maxima multitudo cymbarum, quæ usquequaq; dispersæ, nominatim ad omnia & publica, & privata loca quemlibet, haud ita magna mercede, trajiciant.

§. V. De Amplificatione per congeriem, causarum, & effectuum

Quid est Amplificatio per congeriem causarum & effectuum?

℟.

(a) *Jupiter in auream pluviam mutatus, illã delusit converso in pretium Deô.* Horat:

℟. Eſt ea, in qua multæ ſimul unius rei cauſæ, & effectꝰ multi conglobantur; ut ſi diceres cum celebri artis magiſtro. *Quereris multis modis vexatam eſſe provinciam? ſed ad cauſas calamitatis attende. Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur; ſegnes erant magiſtratus, populus ipſe molli, otioſaq; ſegnitie diffluebat. Expecta igitur damna longè graviora. Exhaurientur pecuniæ, jacebit ſpreta Religio. fures impunè graſſabuntur &c.* Ex eodem loco immaniſſimam Mezentii crudelitatem amplificat Rex Evander apud Virgilium Æneid 8.

Quid memorem infandas cædes, quid facta Tyranni
Effera, Di capiti ipſius, generiq; reſervent
Mortua quin etiã jungebat corpora vivis,
Componens manibusq; manus, atq; oribus ora,
(Tormenti genus!) & ſanie, taboq; fluentes,
Cõplexu in miſero, longa ſic morte necabat.

§. VI. *De Amplificatione per congeriem conſequentium.*

Quid eſt Amplificatio per congeriem conſequentium?

℟. Eſt ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re conſequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem eggregie deſcribit

scribit Æneidos. 4. amplificando res varias, quæ noctem fermè consequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant fessa
    soporem (quiêrant
Corpora per terras, silvæque, & sæva
Æquora, cū medio volvuntur sidera lapsu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq;
    volucres, (dumis
Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aspera
Rura tenent, somno (a) positæ, sub nocte silenti,
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

§. VII. *De Amplificatione per comparationes, similitudines, & exempla.*

Quid est Amplificatio per comparationes, similitudines, & exempla?

℞. Est ea, quæ fit per unam, vel per multas comparationes, ac similitudines, & per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes, si dicas v.g. cum Tullio in Pisonē: *Ego non te vecordem, non furiosum, nō mente captum, non tragico illo* (b) *Oreste, aut Athamante dementiorem putem?* Vel si dicas cum Mar-

(a) *Positæ*, id est, *jacentes*. Somnô autem lenibat curas, &c. (b) *Orestes Agamemnonis filius, furiis agitatus fuit ob Clytemnestram Matrem occisam. Athamas Thebanorum Rex, furiis etiam agitatus.*

Martiali, in improbum quemdam Gaurū qui ſua luculenta vitia magnorum virorū exemplô ſolebat excuſare.

In Gaurum.

Quòd nimiô gaudes noctē producere vinô,
Ignoſco, vitiū, Gaure, (a) Catonis habes.
Carmina, quod ſcribis Muſis, & Apolline nullo,
Laudari debes, hoc (b) Ciceronis habes.
Quod vomis, (c) Antoni; quod luxuriaris Apici: (d)
Quod fur es; vitiū, dic mihi, cujus habes;

Fit Amplificatio per unam tantum ſimilitudinem in hoc Virgilii loco, ubi fortiſſimam Amazonem Camillam de imbelli hoſte nullo labore triumphantem ſic exprimit Æneid 11.

Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Cōpreſſamq; tenet, pedibusq; exviſcerat uncis,
Tum cruor: & vulſæ labuntur ab æthere plumæ:

Itemq; in libro ſeptimo, ubi Reginæ Ama-

(a) *Cato Uticenſis quàm ſæpè merô incaluerit, teſtis Horatius.* (b) *Cicero non bonus Pöeta fuit.* (c) *Qui fruſtis vinolentis gremium ſuū, & totum tribunal implevit.* (d) *Apicius belluo celeberrimus.*

Amatæ (a) furorem, ac circumcurſationes depingit lepidiſſima turbinis verbere à pueris agitati ſimilitudine.

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo, (circum
Quem pueri magno in gyro, vacua atria
Intenti ſudo exercent: ille actus habena.
Curvatis fertur ſpatiis, ſtupet inſcia turba, (buxum.
(b) Impubesq; manus mirata volubile
Dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo. (feroces
Per medias urbes (c) agitur, populosq;

Addite deniq; pulcherrimam iſtam juvenis (d) Pallantis à Turno occiſi cũ floſculo decerpto comparationẽ, quàm Scaliger quovis nectare dulciorem non vereatur appellare.

Hic juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt,
Qualem virgineo demeſſum pollice florẽ,
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi, (receſſit.
Cui neq; fulgor adhuc, necdum ſua forma

§. VIII. *De Amplificatione per conflictionem contrariorum.*

Quid

(a) *Erat Latini Regis conjux.* (b) *Impubesq;* id eſt, *Puerorum turba.* (c) *Regina Amata.* (d) *Erat Evandri Regis filius Æneid: 11.*

Quid eſt Amplificatio per conflictionem contrariorum, & inter ſe pugnantium?

℞. Eſt ea, qua plura contraria per antitheſes opponuntur, ut illa Ciceronis in Catilinam: *Hoc verò quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis: ebrioſos ſobriis, dormientes vigilantibus:* In idem eſt illud ejuſdem Ciceronis in Piſonem, & Gabinium Conſules: *Qui latrones igitur, ſiquidem vos Conſules? qui prædones? qui hoſtes? qui proditores? qui Tyranni nominabuntur? magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna majeſtas Conſulis. Non capiunt anguſtiæ pectoris tui; non recipit levitas iſta, non egeſtas, non infirmitas ingenii ſuſtinet, nō inſolentia rerum ſecundarum tantā perſonam, tam gravem, tam ſeveram.*

Sic etiam Seneca in (a) Thyeſte;
Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

Tale eſt etiam incerti authoris, ſed tamē antiqui, in Alexandri magni tumulum.
Sufficit huic tumulus, cui non ſuffecerat orbis: (brevis.
Res brevis huic ampla eſt, cui fuit ampla

Ex hoc eodem loco magni nominis Pòëta Santolius Voctorinus admirabiles Sanctorum

(a) *Tragedia ſic inſcripta,*

ctorum virtutes amplificat per congestas antitheses. (b)

Illis summa fuit gloria despici,
Illis divitiæ pauperiem pati,
Illis summa voluptas
Longo suppliciô mori.

§. IX. *De Amplificatione per incrementum.*

Quid est Amplificatio per incrementum?

℟. Est ea, quâ oratio velut per gradus videtur augeri, & ascendere, donec ad summum pervenerit. Ita Tullius Verris crudelitatem eo per incrementum deducit, ut verba explanando crimini nõ ultra suppeditent: *Facinus est*, inquit, *vincire Civem Romanum; prope parricidium, necare: quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi jam posse videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemq́.*

Vide etiam, quomodo per gradus, & per incrementum assurgat oratio in hac sapientissima Senecæ sententia in Epist: ad Lucillum: *Magna vitæ pars elabitur malè agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.*

De Amplificatione Verborum.

De hoc toto Capite tametsi sumus propediem accuratissime dicturi; postulat tamẽ ratio instituti nostri, ut cursim illud in

(b) *In hymno de Sanctis Monachis.*

in antecessum delibemus.

Quomodo fit Amplificatio verborum?

℟. Fit sex præcipuè modis. 1. Per verba translata, seu metaphorica. 2. Per verba superlata. 3. Per verba synonyma. 4. Per verba graviora & illustriora. 5. Per periphrasim, seu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

§. X.

Fit igitur primùm Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempe mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiorem efficiendam.

Quid est Metaphora, seu translatio?

℟. Est quoddam loquendi genus, quô vox aliqua à propria sua significatione transfertur ad aliam, vgr: si dicas: *Prata ridere, parietes gestire gaudio, aliquem esse irâ incensum, inflammatum cupiditate, errore lapsum:* voces illæ omnes sunt metaphoricæ, quia tribuunt pratis, & parietibus risum, & gaudium, quæ propria sunt hominis solius. Idem planè dicito de cæteris locutionibus, quæ tribuunt homini flammam, & incendium ignis proprium, &c. Fiet igitur Amplificatio per Metaphorā, si cum Virgilio dicas de Ænea irato.

Ira-

(a) Irarumq; omnes effundit habenas.
Vel si dicas de Didone;
(b) Magnoq; irarum fluctuat æstu
Qui habenas, & æstum, quæ propriè conveniunt equis, ac fluctibus, tribuit Æneæ, & Didoni. Item si de homine impavido, & imperterrito dicas cum Horatio in Odis: (c)

Illi robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus.

§. XI.

2. Fit Amplificatio per verba superlata, hoc est, quæ veritatem superant, & plus dicunt, quàm reapse esse possit. Ut cum ait Tullius de Julio Cæsare, in oratione pro Marcello. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles; locis infinitas, omni copiarum genere abundantes. Itemq; cùm dicit de Pompejo in oratione pro lege Manilia: Qui sæpius cũ hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit: plura bella gessit, quàm alii legerunt, plures Provincias confecit, quàm alii concupiverũt, cujus adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperi-

(a) *Lib*: 12. (b) *Lib*: 4. (c) *Lib*: 1.

periis: nô offensionibûs belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphîs est erudita.

Hanc amplificandi artem adhibuit Virgilius Æneidos libro 12. cum de Turni equis dixit per Hyperbolem.

Qui candore nives anteirent, cursibûs auras.

Item cum de equo Trojano dixit:

Instar montis equum divina Palladis arte Ædificant.

Sed nusquam magis indulsisse videtur huic schemati, quàm cùm Amazonem (a) Camillam laudans librô septimô dixit per verissimam hyperbolem:

Illa vel intactæ segetis per sūma volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas,

§. XII.

Quomodo fit Amplificatio per verba synonyma?

℞ Fit per congeriem verborum, & sententiarum idem pænè significantium: ùt cùm ait Cicero pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat?* qui

(a) *Camilla Volscorum Regina bellicosissima, quæ Turno adversus Æneam tulit auxilium.*

qui ſenſus erat armorum, quæ tua mens? oculi? manus, ardor animi. quid cupiebas? quid optabas? Vide, quàm multa ſint hic verba idem pænè ſignificantia: *gladius, mucro, arma, ſenſus, mens, animus, cupiebas, optabas.* Quæ ſanè Synonymorum coacervatio acrem in primis, & illuſtrem reddit orationem, ut liquet ex hoc alio ejuſdē Ciceronis exemplo in Catilinam: *Non feram, non patiar, non ſinam;* & ex duobus hiſce Virgilii verſibus Æneidos libro primo, ubi Ilioneus Æneæ fortis adhuc ignarus ſic de illo ad Didonem:

Quē ſi fata virum ſervant; ſi veſcitur aurâ
Ætherea; nec adhuc crudelibus occubat umbris.

§. XIII.

Quomodo fit Amplificatio per verba graviora, & illuſtriora:

℞. Fit, cùm adhibentur verba ſplendida, quæ rem ſignificantius exprimant, & in quibus plenum quiddam, numeroſum, & ſonans eſſe videatur: cujuſmodi ſunt iſta: *Polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones; Senatûs graviſſimè decreta perfregerat.* Itemq; illa in Verrē: *Non enim te furem, ſed erepto rem, non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumq; non ſicarium, ſed crudeliſſimum*

carni-

carnificem civium sociorumq;, in vestrum judicium adducimus.
Ejusdē etiam generis sunt magnifica illa Virgilii verba de Didone moritura:
At trepida, & cœpit immanibus effera Dido, (trementes
Sanguineam volvens aciem, maculisq;
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit (usus.
Dardanidum, nō hos quæsitum munus in

§. XIV.

Quomodo fit Amplificatio per periphrasim, seu circumlocutionem?

℞. Fit, cùm longiori verborum ambitu circuituq; dicimus, quod breviùs, ac simpliciùs dici poterat. Ita Cicero pro Milone, cùm graviùs videretur dicere Clodium a Milone fuisse occisum; maluit illud hac verborum circumlocutione mollire: *In quos incensos irā, vitamq; domini desperantes cum incidisset, hæsit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetierunt.*

Circumlocutione Virgilius utitur Æn: 12. cùm pro hac una voce *Moritur*, sic ait.
Illi dura quies, oculos & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem,

Et in ecloga prima, ubi pro hac una voce *jam advesperascit*, longiori hac, tritaq; utitur periphrasi:

Et jam summa procul villarum culmina fumant (umbræ.
Majoresque cadunt altis de montibus

Nota Periphrasim apud Poëtas esse frequentiorem, quam apud Oratores. Quod si non idonea sit, vel si nimis redundet, jam non appellabitur: *Periphrasis*, sed *Perissologia.* (a)

§. XV. *De Amplificatione per repetitionem.*

Quomodo fit Amplificatio per repetitionem?

℟. Fit, cùm verbum idem, sivè ornatûs causâ, sive ad motus excitandos iteratur, duplicaturq; vel in principio, vel in fine, vel in medio dictionis. Ut cùm ait Tullius: *vidi enim vidi, penitusq; perspexi.* Sed utitur imprimis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roscio Amerino, cùm ait: Accusant ii, qui in fortunas ejus invaserunt. Causam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi Patrem Sexti Roscii bono fuit. Causam dicit is, cui nō modo luctum mors patris attulit, verùm etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summe cupiêrunt: Causā dicit

(a) *Id est Sermonis redundantia.*

dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum præsidio venit, nè hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Deniq; accusant ii, quos populus poscit; Causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde restat.

Quantopere verò valeat Repetitio ad addendam vim, pondusq; orationi, & ad affectus ciendos, discere poteris ex sequẽtibus exemplis. Priora tria sunt ex heroicis Ovidii Epistolis, in quibus, si quid judico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantiæ, ingenii, & eloquentiæ lumen quoddam elucet, in primo sororem Annam sic compellat infelix Dido:

Anna soror, soror Anna meæ male conscia culpæ

In alttero Demophoontẽ (a) ita compellat Phyllis: (verbis:

Credidimus blandis, quorum tibi copia,
Credidimus generi, numinibusq; tuis.
Credidimus lacrymis: an & hæ simulare docentum; (tur, eunt.
Hæ quoq; habent artes, quaquè jubentur,

In tertio conjux Herculis Dejanira, cum illi per imprudentiam mortem intulit

(a) *Demophoon Thesei ex Phædra filius, à Phyllide Lycurgi Regis filia hospitio, & lectô susceptus, data prius futuri conjugii fide.*

tulisset. in has justi doloris voces erupit identidem;

Impia quid dubitas Dejanira mori;
Hei mihi quid feci? quo me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Dejanira mori?
Illita (a) Nesejo missa tibi texta veneno,
Impia quid dubitas Dejanira mori?

Quibusnam potissimum figuris varianda erit, & distinguenda Amplificatio:

℟. Præcipua, quæ Amplificationem ornant, Schemata sunt: Hypotyposis & exclamatio, de quibus supra dictum à nobis est. Quibus addito tria alia, nempe Prosopœjiam, Apostrophen, interrogationem, cæterasq; id genus vehementiores figuras, de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

§. XVI.

Quid sit in Amplificatione vitandum?

Duo sunt inprimis vitia, ac veluti scopuli quidam duo, in quos incurrere solent Tyrones, cùm orationem amplificant. Primus scopulus est illorum, qui minutissima quæq; singulatim, exiliter, & perexigue consectantur; quod certe est n oratione vitium vel maximum. Ut enim

(a) *Centauri Nesi veste, quâ indutus Hercules in furorem versus est.*

enim rectè monet Cicero, in Amplificationibus nihil est nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potius, quàm exilia, minutaq; requirit.

Alter scopulus est illorum, qui ad explendum orationis numerum, nihil nisi vacuas voces, & inanem verborum sonitũ in illam insarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, si nihil prorsus dicas, quod vim, & pondus non addat orationi, & sensum non ageat. *Quid est enim tam furiosũ,* (inquit Tullius lib: 1 de Oratore) *quàm verborum vel optimorũ sonitus inanis, nulla subjecta sententia?* Et ut sapientissimè præcipit Horatius in Arte Poëtica, si sint tibi provisæ, parataeq;, & ad manum, ut ita dicã, sententiæ; voces ipsæ ultro sese offerent, & ad exprimenda animi sensa nullo labore succurrent:

Verbaq; provisam rẽ non provisa sequentur.

Quanquam, ut dicam id. quod res est, si Tyroni peccandum sit, in alterutram partem, mallem certè, ut, instar Ovidii, peccet potiùs ubertate quadam, copiaq; verborum, quàm eorũdem jejunitate, atq; inopia, quia, ut optimè notat Tullius, nimia hæc & redundans verborum ubertas, & quasi luxuries stylô, atq; exercitatione brevi depascetur.

APPARATUS
SEU PROOEMIUM
RHETORICÆ.

RHetoricæ Prooemium, sive Apparatū appellamus ea omnia, quæ pertinent universim ad Artē Rhetoricam: Quinque autem sunt, quæ de Rhetorica generatim, & universè, prolusionis more, quæri possūt

1. Quæ sit natura, & finis Rhetoricæ.
2. Quæ sit illius materia.
3. Quæ sint illius partes.
4. Quæ sit dignitas, vis, & utilitas Rhetoricæ.
5. Quibus rebûs, ac subsidiîs possit facilè comparari.

§. I. *De natura, & fine Rhetoricæ.*

Quid est Rhetorica ?

℟. Est ars, seu disciplina bene dicendi; hoc est ornate, graviter, & copiose loquendi, *Ita Quintilianus lib: 2.*

Unde nomen suum traxit Rhetorica?

A voce Græca *Reo, dico, loquor,* unde *Ritor Rhetor,* Orator, & *Ars Oratoria.*

Quare vocatur Ars ?

℟. Quia certis quibusdam, & nunquam fallentibus præceptis continetur.

Quare dicitur Ars bene dicendi ?

℟. Quia docet, quomodo optimis sententiis verbisq; lectissimis dici possit.

Undenam

Undenam orta est ars illa benè dicendi?

℞. Notatio naturæ, & animadversio peperit artem: Cùm enim aliqui nativa quadam facultate, nullo artis subsidiò benè dixissent, alii contra insulsè omnino, & male; extitit aliquis, qui discrimen illud observaret attentius; qui causas illius indagaret sedulò, atq; ita rem sensim, ad artem ac præcepta revocaret, & quasi viam traderet, quæ ad eloquentiam tuto ferret. Unde liquet, non esse eloquentiā natam ex artificio; sed potius artificium ex eloquentia natum, atq; profectum.

Quò differunt inter se Rhetor, & Orator?

℞. Hôc differunt, quod Rhetor sit, qui bene dicendi præcepta tradit, Orator verò sit is, qui accōmodate ad persuadendū dicere potest: tametsi erretur persæpè in nomine, & aliud pro alio indiscriminatim accipiatur.

Quisnam est finis ultimus Artis Oratoriæ?

℞. Est persuadere dictione: hoc est, diserta oratione quempiam impellere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum.

Quodnam est Officium Oratoris?

℞. Est dicere appositè ad persuadendū; quod fit docendo, delectando, & movendo, Docemus argumentis, & argumentatione:

tione: delectamus ornatu, illustri, & apto dicendi genere; flectimus amplificatione & affectibus. Docere, necessitatis est, delectare, suavitatis; movere verò, seu flectere victoriæ, atq; hic demum est verissimus eloquentiæ triumphus.

Unde erit ille summus, & perfectus Orator, cùm appositè dixerit ad persuadendum, hoc est ad docendum, delectandum, & movendum; re ipsa tamen, sive auditoris vitiô, sive quacunq; demum alia de causa, non persuaserit.

§. II. *De Materia Rhetoricæ.*

Quænam est materia cujusq; artis in genere?

℟. Ea est, circa quam versatur Ars; ut Medicinæ materia sunt morbi, quia in iis curandis Medicina versatur.

Quænam est speciatim materia Rhetoricæ?

℟. Nihil omnino est in rerum natura, de quo ornatè, eleganter, & copiosè disputare non possit Orator. Ut observat Cic: 2. de Orat: *Benè dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur.* Unde ajo cum Aristotele; Rhetoricæ materiam esse quamlibet quæstionem ad dicendum propositam.

Quotuplex est quæstio; quæ Oratori ad dicendum proponi potest?

℟. Duplex, Alia est infinita, seu universa-

versalis; alia finita, seu singularis. Quæstio infinita, quæ vocatur etiam *Thesis*, ea est, quæ nullis alligatur temporis, loci & personæ circumstantiis: ut, si quæratur generatim atq; universè: *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda?*

Quæstio finita, quæ etiam vocatur: *Hypothesis*, & *causa* sive *controversia*: ea est, quæ universalem quæstionem restringit, ac revocat ad certas quasdam personæ, temporis, loci, reiq; circumstantias: ut, si quæratur, *Sitnè hoc annô nobis pax faciẽda; iis, quæ ab hostibus feruntur, legibûs, ac conditionibûs?*

Quæstio autem, sive finita sive infinita dividitur quadrifariam; primò in quæstionem cognitionis. Quæstio cognitionis ea est, quæ instituitur solius scientiæ gratià: ut, *Quæ sit causa defectûs solis .... sitnè terra major, quàm luna?* Quæstio actionis est, cujus finis est aliquid efficere; ut, *An liceat vim vi repellere .. an sit inimicis ignoscendũ?*

Præterea quæstio vel est principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipuè venit in controversiã. Incidens vocatur, quæ tractatur propter aliud.

Quot sunt universim genera quæstionum, sive causarum, in quibus, versari potest Orator?

Tria, Genus judiciale, genus delibe-
rati-

rativum, & genus exornativum, seu demonstrativum, quod à Græcis vocatur Epidicticum.

Quid spectatur in genere judiciali?

℟. Accusatio, & defensio.

Quid spectatur in genere deliberativo?

℟. Suasio, & dissuasio.

Quid in exornativo?

℟. Laus & vituperium. Unde generis judicialis finis est *æquitas;* Deliberativi *utilitas;* Demonstrativi *honestas.* Judiciale genus versatur circa tempus præteritum; Deliberativum circa tempus futurum: Demonstrativum verò circa præteritum simul, & præsens.

§. III. *De Partibus Rhetoricæ.*

Quæ, & quot sunt primariæ partes Rhetoricæ?

℟. Quatuor: Inventio, Dispositio, Elocutio, & Pronuntiatio, quemadmodum sunt præcipuæ quatuor Oratoris partes: 1. Argumenta invenire. 2. Inventa disponere. 3. Disposita verbis exornare. 4. Exornata pronuntiare. Sunt, qui pro quinta parte memoriam statuant; sed nos cum Aristotele illam ad pronuntiationem revocamus.

Quid est inventio?

℟. Est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ valeant tum ad faciendam

dam fidem, tum ad motus excitandos.

Quid est dispositio?

℟. Est rerum inventarum in ordinem distributio.

Quid est elocutio?

℟. Est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid est pronuntiatio?

℟. Est vocis, ac corporis ea moderatio, quam res inventæ, ac verba requirunt.

§. I. *De dignitate, & utilitate Rhetoricæ.*

Quænã est Rhetoricæ dignitas, vis, & utilitas?

℟. Nihil addi potest ad hæc illustria Tullii verba. lib: 1. de Oratore: Quid est, *inquit*, aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine existere unum, qui id, quod omnibus naturâ sit datum, vel solꝰ, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu, audituq;, quàm sapientibus sententiis gravibusq; verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamq; magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, Senatus gravitatem unius oratione converti?

Quid majus, quid splendidius dicere posset eloquencia, si pro se ipsa loqueretur?

De subsidiis Rhetoricæ.

Quibus potissimùm subsidiis omnes illæ, quas diximus, Rhetoricæ partes cõperari poterunt?

℟.

℟. Quatuor: Natura, Arte, Exercitatione, & Imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam?

℟. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes, ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma, canoram vocem, solutā linguam, aptamq; oris, & totius corporis conformitatem.

Quid facit ars ad eloquentiam?

℟. Excolit, quæ dedit natura; supplet, quæ illi desunt, quæ verò redundant, luxuriantq;, castigat, atq; coërcet, verbo: certissimam, veluti digitô, monstrat viam, quâ ad eloquentiam tutò perveniatur.

Quid affert Exercitatio?

℟. Conservat, & auget, quæ ars expolivit, aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione sustulêre, ùt olim Demosthenes, aliiq; sexcenti.

Quid est exercitatio?

℟. Est assiduus usus, & Consuetudo dicendi, vel scribendi; quod quidem valdè facit ad eloquentiæ laudem adipiscendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus est optimus dicendi effector & magister.* Triplex est autē exercitationis genus: nempè *Scriptionis, actionis, & memoriæ.*

DE

DE IMITATIONE.

Quænam est Imitationis utilitas?

℟. Facit imitatio, ut optimo cuiq; authori similes in dicendo evadamus, & quæ sunt in eo summa, diligenter persequamur. Et quoniam imitatio, si rectè fiat, multū affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari sciunt, ut par est; ideò de imitandi ratione fusius aliquid, & uberius disputandum nobis esse existimavimus.

Quænam igitur est vera, rectaq; imitandi via, & ratio? ℟. Multiplex.

1. Cave, vulgare qoddam ac mediocre tibi proponas exemplar. *Mox daturus progeniem vitiosiorem*, sed deligatur imitando summus aliquis, & excellens author, in quē tota mente intuearis. Is autē erit, in Pòëtis fermè Virgilius, qui cæteros omnes Pòëtas longe post se reliquit, & ut ipse loquitur de Turno *toto vertice supra est.* In oratoria verò arte deligatur unus Cicero, de quo, quàm tritum, ac pervulgatū, tam verum est illud Quintiliani dictum: *Ille sciat se profecisse, cui Cicero valde placere cœperit*; & in quem bellissimè cadit magnifica illa Senecæ (a) de illo vox: *Ingenium, quod solum populus R. par imperio suo habuit*: & ùt non minus splendide de eodē Tullio

(a) *Controv: Lib: 2.*

lio dictum fuit à Vellejo Paterculo: *Vir ingenió maximus, qui effecit, nè. quorum arma viceramus, eorum ingenii vinceremur.*

2. Non optimos solùm authores imitaberis, verum etiam, quæ in illis optima sunt, ac præstantissima: Si vg. scribenda tibi sit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus sese ipse videtur quodammodo vicisse, cujusmodi sunt illius pleræq; perorationes. Illas inter scribendum lectitabis identidem, ut illarum assidua lectio Tulliani styli germanū tibi saporem, & gustum aspergat.

Ut verò semper habeas in promptu selectissima, quæ subinde possis imitari, luculentissimorum authorū loca; copiosū summaq; curâ elaboratum illorum indicē tibi ad nostræ Rhetoricæ amplioris calcem exhibemus.

3. Illustria hæc, quæ dixi, loca neque pueriliter imitaberis, neq; serviliter, putidèq;, ut solent homines illi, quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores servum pecus;* & ût à benè multis fieri video, qui cum picarum aut psittacorū more easdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos se veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quæcumq; imitaberis, sic facies tua, ut eruditis, & e-

munctæ

munctæ naris hominibus appareat imitatio; sed tamen res omnino alia, tibiq; propria facta jam esse videatur.

Tua autem facies hæc veterum Scriptorum loca, tibiq; illa quasi jure tuo poteris vindicare.

Primò, si vim, ac pondus sententiæ retineas: verba verò vel omnia, vel magna ex parte saltem immutes. Dixerat olim Tullius: *Virtus est una altis defixa radicibus, quæ nulla unquam vi labefactari potest.* Hanc eggregiam Tullii sententiam, vide, quàm scienter, mutatis omnino verbis, exprimat Horatius, cùm dicit de homine probo, & in colenda virtute cōstanti.

(a) Si fractus illabatur orbis.
Impavidum ferient ruinæ.

Sic etiam cùm dixisset idem Cicero Philippicâ nonâ: *Vellem, Dii immortales fecissent, ut vivo potiùs servo Sulpitio gratias ageremus, quam mortuo honores quæreremus.* Hanc eandē sententiam, mutatis omninò verbis, ingeniosè admodum expressit Ovidius lib: 13. Metamorphoseos, ubi Ulissem de Achillis mortui armis certantē cum Ajace, & pro se ita loquentē inducit:

Si mea cum vestris valuissent vota (b)
Pelasgi, Non

(a) *Ode 3. lib: 3.* (b) *Sic appellati vetustissimi Græciæ populi.*

Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:
Tuq; tuis armis, nos te potiremur Achille.

Secundò, si eadem fermè servando verba, transferas illa ad alium sensum vel similem, vel contrarium: vg. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus os importunissimum ostendere?* Poteris verba hæc paululum immutata in Judam, hortos ad Christum prodendum subeuntem. opportunè transferre.

Sic etiam Catilinariæ primæ exordiũ ad aliud argumentum nullo labore ita cõvertent vel ipsi meherele tyrunculi: Quousq; tandem homo nequam atq; improbe, intemperanter abutere divinâ patientiâ? Quamdiu illam eludet vita ista tua omni scelerum genere cooperta? Quẽ ad finẽ sese inveterata tua jactabit impietas? Nihilne te impendentis mortis pericula, nihil inferorum pœnæ, nihil in te Divinæ justitiæ gladius, nihil terror cõscientiæ, nihil severissimi judicis Tribunal, nihil illius os, vultusq; movebunt? Patere tua flagitia non sentis. &c.

Tertiò, rectè imitaberis, si figuras, si periodos, si transitiones, si cõmisuras, in-

cisaq;, & totum orationis ductum, ac filũ potiùs imiteris, quàm verba ipsa, vel ipsas sentẽtias. Dixit vg. Cicero Philippicâ II. *Non placet Antonio consulatus meus, at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui primus mortuus est: Placuit Quinto Lucio Catulo, cujus semper in hac Republica vivet authoritas: Placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni. Maximè verò Consulatum meum Cn. Pompejus probavit.* Hanc figurã transferre poteris eleganter in eos, quibus nõ placent humaniores literæ; quas omniũ ordinum, ac ætatum viri sapientissimi in deliciis habuerunt.

Quartò laudem habebit imitatio, si propositum exemplar vel in pauca contrahas, vel amplificando fusius, uberiusq; dilates. Ita cùm Virgilius dixisset 1. Georgicorũ.

Prima Ceres ferrò mortales vertere terram
Instituit.

Hunc eumdem locum imitando, fusiùs more suo, amplificavit Ovidius V. Metamorph.

Prima Ceres uncô glebã dimovit aratrô:
Prima dedit fruges, alimentaq; mitia terris:
Prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.

Contra verò cùm à Tullo fusiùs, ac uberius

terius dictum fuisset de Cæsare, in oratione pro Marcello.

Bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easq; detrahere ducibus, cõmunicare cũ militibus; nè propria sint Imperatorum. Et certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus. multum juvant. Maximam verò partem quasi jure suo fortuna sibi vendicat; & quidquid est prosperè gestum, id planè omne ducit suũ. At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminẽ. Totum hoc, quantumcunq; est, quod certè est maximum, totum est, inquam tuũ. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum domina Fortuna in istius se gloriæ societatem nõ offert: tibi cedit, tuam esse totam ac propriam fatetur.

Totam hanc ornatissimam laudationem in duos versiculos ita collegit Pòéta egregius. (Cæsar

Gloria vincendi juncta est cum milite, Cæsar, parcendi gloria tota tua est.

Quintò, laudabitur imitatio, si, quæ ab Oratoribus scripta fuêre, solerter transferas in orationem adstrictam. Ita facilè credi-

crediderim cum M. (a) Antonio Mureto, perfectissimo talium rerum æstimatore, Virgilianum illum versum.

Quamquam animus meminisse horret luctuq; refugit:

Ciceronem imitatum fuisse. Ita enim ille Philippicâ XIV. scripserat in Antonium: *Refugit animus, P. C. eaq; dicere reformidat; quæ Lucius Antonius in Parmensiū liberis, & conjugibus gesserit.*

Sextò, bonus imitator eris, si vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut etiam Græcis vernacula. Ita Tullius tā multa singulari quodam artificiô expressit ex Demosthene, quem mirabatur, & quo nè Athenas quidem ipsas magis Atticas fuisse, urbano quodam, & liberali jocô dictitabat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens Græcorum imitator, in Æneide Homerum est imitatus, & in Bucolicis (b) Theocritum. Sic Terentius ex Menandro, & ex Aristophane tam multa invexit in Latium. Ita Horatius Pindari (c) Callimachiq; vestigia persecutus est in

(a) *Fuit orator, & criticus celeberrimus, seculô 16.* (b) *Theocritus Pòeta Syracusanus scripsit Græcè idyllia in genere bucolico laudatissima.* (c) *Callimachus nobilis Pòeta Græcus vixit post Alexandri tempora.*

in ſuis Odis, & nominatim in tertia quarti libri.

Quem tu Melpomene ſemel
Naſcentem placido lumine videris, &c.

Quam quidē tantis laudibus ornavit ſummus ille Vir Julius Cæſar Scaliger, ut mallet à te ſimilem ſcriptam ſuiſſe, *Quam eſſe totius Tarraconēſis Rex.* Sic enim (per ludum opinor) dictitare conſueverat.

Atq;, ut hîſce elementis tandem aliquando finem imponamus, laudem maximam habitura eſt imitatio, ſi quos imitaris, eos non dicam, adæquare, ſed vincere etiã omni ope coneris: ut ait Quintilianus lib 10. *Conandum eſt aliquid ſupra eos, quos imitaris;* & ut etiam admonet vetus proverbium; Invenire, rem admodũ difficilem eſſe: perſacilem verò, inventis addere.

Ita Virgilius cum exiliter admodum ac jejunè de Hectore dictum fuiſſet à veteri Pòéta Ennio; (a)

O lux Trojæ, germane Hector,
Quid ita cũ tuo lacerato corpore miſer?

Verſus eoſdem, vel potius eandem ſententiam ex plumbea fecit auream Æneid.

(a) *Ennius Pòéta antiquiſſimus vixit tempore ſecundi belli Punici, centum, & ampliùs ante Ciceronem annis.*

neid: Libro ſecundo.

O lux Dardaniæ, ſpes o fidiſſima Teucrû
Quæ tantæ tenuere moræ? Quibus, Hector, ab oris
Expectate venis? ùt te poſt multa tuorû
Funera, poſt varios hominumq; urbisq; labores
Deſeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? Aut cur hæc vulnera cerno?

Hunc eundem Ennii, Virgiliiq; de Hectore locum apertiſſime imitari conatus eſt Seneca in Troade, ubi viduam illius Andromachen ita loquentē inducit:

Cū ſubito noſtros Hector āte oculos ſtetit:
Non qualis ultro bella in Argivos ferens,
Grajas petebat facibus Idæis rates:
Nec cæde vaſta, quali in Danaos furens,
Vera ex Achille ſpolia ſimulata tulit.
Non ille vultus flāmeum incendens jubar;
Sed feſſus, ac dejectus, & fletu gravis,
Similisq; noſtro, ſqualidâ obtectus comâ.

Quæ imitatio, quamquam non infelix; tu vide tamen, quantùm à Virgiliana diſtet. Verùm quantò inferior Virgiliô videtur in hoc loco Seneca, tantò ſanè jure videbitur Ennio ſuperior in hac altera ejuſdem imitatione in eadem Troade.

Columen patriæ, mora fatorum,
Tu præsidium Phrygibus fessis,
Tu mutus eras, humerisq; tuis
Stetit illa decem fulta per annos:
Tecum cecidit, summusq; dies
Hectoris idem patriæq; fuit.

Hanc Ennianam imitationem aliquan do mirantibus amicis festivè admodum respondit Virgilius, *se ex Ennii stercore gemmas, aurumq; colligere.* Cùm verò assi dua hæc diligensq; veterum imitatio vi tio illi verteretur, ùt ab invidis, & obtre ctatoribus, cumq; illi malevolentiæ livor suffusi, palam jactarent in vulgus, illum pleraq; ab Homero sumpsisse, hoc uno responsô calumniatoribus os obstruere, illosq; penitùs elingues reddere consueve rat Virgilius: Cur non ipsi quoq; eade furta tentarent? Verùm intellecturos, f ciliùs esse Herculi clavam detrahere, q Homero vel unum eripere versum, illû ad rem suam accommodare.

Ratio tamen quædã est tyronibus pr sertim adhibenda, nè, dum propositum bi exemplar conantur vincere, & dum illo paululùm, sed in meliùs aberrare tagunt, prava quadam imitatione ab prorsus deficiant & in pejus aberrēt, q Lucano præsertim contigisse viden

Cùm

Cùm enim mirificè, sed sobriè tempestatem ita descripsisset Virgilius Æneidos primô:

Incubuere mari, totumq; à sedibus imis
Una Eurusq; Notusq; ruunt, Creberq; procellis
Africus, & vastos volvunt ad littora fluctꝰ
Eripiunt subito nubes, cœlumq;, diemq;
Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.
Intonuêre poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentēq; viris intentant omnia mortē.

Hunc Virgilii locum cùm sibi, vel imitandum vel superandum proposuisset Lucanus immodico quodam calore raptus, suôq; nimium velificatus ingeniô & laxatis illi velut habenis, sic aberravit in pejo:

Ah, quoties frustra pulsatos æquore mōtes
Obruit illa dies! quā celsa cacumina pessū
Tellus victa dedit! nō ullo littore surgunt
Tam validi fluctus, alioq; ex orbe voluti,
A magno venêre mari, mundūq; còércēs,
Monstriferos agit unda sinus.

ARTIS RHETORICÆ
Liber Primus.
DE ELOCUTIONE.

Quid est Elocutio ?

℟. Elocutio, inquit Tullius; est idoneo-

neorum verborum, & ſententiarum ad res inventas accommodatio.

Cur tandem, & quorſum ab Elocutione, contrà, quàm fieri ſolet, exordimur?

℞. Tametſi ex quatuor Rhetoricæ partibus ordine naturæ, prima ſit inventio; quia tamen pluſculum difficultatis habet, idcircò eam Elocutioni poſtponendã eſſe cũ erudito Voſſio, aliisq; artis Rhetoricæ Magiſtris benè multis, judicavimus.

Cùm enim verborum delectus origo ſit eloquentiæ, ut ait Julius Cæſar in ſuo de analogia, ſeu de ratione (a) loquendi libro, quem, Ciceroni nominatim nuncupavit; & cùm verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, ſit longe facilior, quàm cura rerum, quæ ſpectat ad inventionem: liquet profectò nos Tyronum cõmodis, utilitatiq; ſervire, dum Ariſtotelis ordine nonnihil immutato, ab Elocutione ducimus initium, & in primo artis oratoriæ quaſi limine, veſtibuloq; paulisper hæremus, priuſquàm in intima illiꝰ penetralia pedem (b) auſimus inferre.

Ut huic eidem Tyronum utilitati cõſulatur, noſtrum hunc de Elocutione librum triſariam dividimus. Agendũ nobis

(a) *Cicero in Bruto.* (b) pro *audeamus*

bis eſt primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio ſe ſolent exercere vel ipſi Tyrunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur pluſculū eſſe negotii. Tertiò tractabimus de Stylo; à facilioribus, ùt par eſt, ad difficiliora ſenſim progrediēdo.

CAPUT I.

De Figuris, ſeu Schematibus.

FIguræ, ut diximus in Elementis, eſt ornamentum quoddam Orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior: & à communi cōſuetudine remotus; cujuſmodi ſunt hæc Ciceronis verba in Catilinam, *Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandā audaciam.* Itemq; illa Didonis morientis (a) verba.

- - - - - Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. Sic ſic juvat ire
ſub umbras,

Aut hæc ejuſdem Didonis:
Littora littoribus contaria, fluctibus, un- (das
Imprecor, arma armis pugnent, ipſiq; ne- (potes.

Quot ſunt genera figurarum?

℞. Duo: Aliæ enim verſantur in ſententiis, & ſenſu ipſo, aliæ in verbis tantum. Quia verò res prius animô menteq; concipiendæ ſunt quàm verbis exornentur; ideò de Figuris ſententiarum, quæ

(a) Æneid. 4.

ad mentem pertinent, ante dicendum nobis est, quàm de figuris verborum.

§. I. *De Figuris Sententiarum.*

Inter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ ad delectandum. Initium faciamus ab his, quæ ad movendum, seu ad animos flectendos præcipuè valent.

§. II. *De Figuris ad movendum idoneis.*

De Exclamatione.

Cur ex omnibus figuris Exclamationem primam ordine collocamus?

℟. Primam collocamus, quod vehementiores animi motus exclamando soleamus exprimere.

Quid est Exclamatio?

℟. Est vocis elatio, seu contentio, qua, interjectione vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi affectum significamus, reiq; magnitudinem exprimimus. Ita Tullius oratione. 1. in Catilinam: per summam indignationem sic exclamat: *O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit, Consul videt: hic tamen vivit. Vivit? Imò verò etiam in Senatum venit.* Et oratione 1. in Antonium: *O miserum me! consumptis enim lacrymis, infixus tamen animo hæret dolor.*

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hisce interjectionibus, *o! heu! hæ!*

hæ! vah! proh Superi! proh Superûm, atque hominum fidem! Persæpè tamen subauditur interjectio, ùt si dicas, *Miserum me!* vel *Hoccine Sæculum!* Veteres pro interjectione, o, sæpè adhibebant voces istas (a) *Ædepol! Hercle! Mehercule! Jupiter! Me Castor! Medius fidius!* Catullus: Chartis.

Doctis. Jupiter! & laboriosis.

Heu, & Eheu triste aliquid, & molestum indicat. Ita (b) Cicero: *O domus antiqua, eheu quam dispari domino dominaris!* Virgilius verò Æneidos 4.

..... Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramq; uxoribus urbem (rum
Extruis; heu regni, rerumq; oblite tua-

Proh adhibetur sæpè ad obtestandum. Ita Terentius! *Proh Deum! atq; hominum fidem, quid est, si non hæc contumelia est?*

Mirum in modum facit exlamatio ad significandam indgignationem, doloreq; ex re atroci conceptum, ut Tullius pro Cœlio: *Proh Dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivetis, aut præsentis fraudis pœnam in diē reservatis?*

Servit etiam misericordiæ. Ita pro Sylla:

(a) *Quasi dicas per ædem Pollucis... Ita me Hercules, me Jupiter, me Jovis filius juvet.* (b) *De Officiis.*

Sylla: *O miserum, & infelicem diem illum, quo Consul omnibus centuriis P. Sylla renunciatus est! O fallacem, o volucrem fortunam! O cœcam cupiditatem! præposteram gratulationē! quàm cito illa omnia ex lœtitia, & voluptate ad luctum, & lacrymam redierunt!* Et pro Milone: *O terram illam beatam, quœ hunc virum exceperit; hanc ingratam, si ejecerit; miseram, si amiserit!* Sic etiam perfidus ille Sinon Trojanorum misericordiam exclamando captat. (a)

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi deniq; restat.

Aliquando etiam lætitiam, animiq; hilaritatem exprimit Exclamatio, vg. Cicero ad Atticum (b) *O suaves epistolas tuas, uno tempore mibi datas duas? quibus Evangelia, quœ reddam, nescio; deberi quidem planè fateor.* Evangelia verò (si quæris) erant merces allati jucundi nuntii; vel etiam sacrificia, & supplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim à Romanis consueverant. Unde non immerito Christianis Evangelium appellatum est salutiferum illud nuntium à Christo veracissimo Patris Nuntio nobis allatum.

Deniq; exclamatio servit interdum Ironiæ,

(a) *Æneid: 2.* (b) *Lib: 2. Ep: 8.*

roniæ; ita (a) Tullius: *O præclarum custodem ovium, ut ajunt, lupum!* & in Pisonem: *O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulū, rusticum Marium: nullius consi.ii patres istorū amborum Consulum, qui triumpharunt!*

Quibus potissimum in locis utendum est Exclamatione?

℞. Adhibenda est præsertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori persuaseris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum esset, ac puerile.

§. III. *De Dubitatione.*

Quid est Dubitatio?

℞. Dubitatio est (b) Schema, quo Orator fluctuans, animiq; pendens dubitat aliquādiu, quid sibi agendum, dicendūvè sit. Ita Scipio apud Livium (c) milites alloquitur quasi dubitans: *Apud vos quemadmodum loquar, nec consilium, nec oratio suppeditat, quos nè quo nomine quidem appellare debeam. Scio. Cives? qui à patria vestra desciviſtis. An milites? qui imperium, auspiciumq; abnuistis. Sacramenti religionem rupistis. Hostes? corpora, ora, vestitum, habitum civium agnosco; facta dicta, consilia, animos hostium video.* Illu-

(a) *Philip: 3.* (b) *Habitus, figura.* (c) *Decade 3.*

Illustre omnino Dubitationis exemplũ suppeditat nobis Virgilius, cùm Didonē ita dubitantem inducit. (a)

En quid agam? rursusnè procos irrisa priores (supplex,
Experiar? Nomadumq; petam connubia:
Quos ego sum toties jam dedignata maritos (crùm
Iliacas igitur classes, atque ultima Teu-
Jussa sequar - - - -
An Tyriis, omniq; manu stipata meorũ
Insequar? Et quos Sidonia vix urbe revelli, (jubebo?
Rursus agam pelago, & ventis dare vela

Deinde sequitur electio, quæ fit nimirum, cùm is, qui dubitat, subitò consilium capit, quasi oborta sibi nova quadam luce:

Quin morere, ut merita es, ferrôq; ave te dolorem.

Est item apud Ciceronem eggregium illud ejusdem Schematis exemplum in Oratore: *Utrum difficilius, aut majus esset negare tibi, sæpius idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu, multùmq;, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unice diligerem, cuiq; me charissimum esse sentirem præsertim: & justa petenti, & præclara cupienti, durũ admo-*

(a) *Æneid: 4.*

admodum mihi videbatur, & suscipere tantū rem, quantam non modò facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur, reprehensionem doctorum, atq; prudentium.

Habes etiam breve, sed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus: *Quid scribam, P. C. aut quomodo scribā, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dii me, Deæq; pejùs perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.*

§. IV. *De Obsecratione.*

Quid est Obsecratio?

℟. Obsecratio, ut nomen ipsum per se satis indicat, fit, cùm alicujus sive Dei, sive hominis opem imploramus. Hoc Schemate mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæsar, per fidem, constantiam, & clementiam tuam libera, nè reside re in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quàm Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: per istam, inquam, dexteram non tam in bello & præliis, quàm in promissis, & fide firmiorem. Tu illius domū inire, tu vetus hospitium renovare voluisti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicū, & placatum Dejotari Regis aræ, sociq; viderunt.*

Vehe-

Vehemens eſt etiam, atq; flexanima (a) Palinuri ad Æneam obteſtatio apud Virgilium Æneid: 6.

Quod te per cœli jucundū lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpē ſurgentis Juli,
Eripe me hîs, invicte, malis. Aut tu mihi terram (Velinos:
Injice, namq; potes, portusq; require
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neq; enim, credo, ſinè numine divûm
Flumina tanta paras ſtygiamq; innare paludem) (undas.
Da dextrā miſero; & tecum me tolle per

Hæc figura, præ cæteris, vehemens eſt, & in perorationibus potiſſimùm ſolet adhiberi.

§. V. *De Imprecatione.*

Quid eſt Imprecatio?

℟. Eſt execratio quædam, quâ malum imprecamur alicui, vel etiam nobiſmet ipſis. Tale eſt illud Ciceronis pro Dejotaro: *Dii te perdant, fugitive. Ita non modo nequam, & improbus, ſed etiam fatuus, & amens es.* Et in Antonium: *Quin tu abi in malam*

(a) *Palinurus Æneæ navis gubernator, qui ſomnô oppreſſus, unà cum gubernaculo in mare delapſus eſt.*

malam rem, malumq; cruciatum. Tale est etiam illud Didonis: (a)

Sed mihi vel tellus, optem, priùs ima dehiscat,
Vel Pater Omnipotēs adigat me fulmine (ad umbras;
Pallentes umbras Erebi, noctēq; profundā
Ante, pudor, quàm te violem, aut tua jura resolvam.

§. VI. *De Interrogatione, & Subjectione.*

Quid est Interrogatio?

℟. Est, cùm interrogamus aliquem, nō tam ad rem dubiam quærendam, quàm ad urgendum, instandumque; & ad vehementiorem affectum exprimendum. Ita Cicero Catilinam urget hisce verbis: *Patere tua consilia non sentis? Constrictam jam horum omnium conscientiā teneri conjurationē tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii cœperis, quem nostrûm ignorare arbitraris?*

Quibus sanè interrogationibus Catilinā multò acriùs pungit Cicero, quàm si frigidè diceret: Patent, Catilina, tua consilia, conjuratio tua omnium conscientiâ constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat. Similiter poterat dicere Virgilius:

Ipse ego te vidi Damonis, pessime, Caprum

(a) *Æneid: 4.*

prum (eisca
Excipere insidiis, multum latrante Ly-
Sed plus spiritûs, nervorumq; habet hæc
interrogatio. (a)
Non ego te vidi, Damonis, pessime, Caprum. Excipere insidiis?

Quòd si interrogationi subjiciatur responsio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia: *Quid tam novum, quam adolescentulum privatum, exercitum difficili Reipublicæ tempore conficere? Confecit: huic præesse? præfuit: rem optimè ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm homini adolescenti, cujus à Senatorio gradu ætas longè abesset, imperium, atq; exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumq; in ea administrandum? Fuit in iis Provinciis singulari innocentia, æquitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

§. VII. *De Præteritione, & Reticentia.*

Quid est Præteritio?

℟. Præteritio, quæ Ciceroni videtur in amore, & in deliciis fuisse, fit, cùm simulamus nos vel nescire, vel nolle dicere id, quod vel maxime dicimus. Ita Tullius suum Pompejum magnificè laudat per præteritionem:

Itaq;

(a) *Eccl.* 3.

Itaq; non ſum prædicaturus; Quirites, quātas ille res domi, militiæque, terrâ marique, quantaq; felicitate geſſerit; ut ejus ſemper voluntatibus non modo cives aſſenſerint, ſocii obtemperârint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti tempeſtatesq; obſecundarint, hoc breviſſimè dicam....

Habes etiam luculentam ejuſdem Tullii præteritionem in Vatinium: *Atq; illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impune per me, parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Habet hoc præmium tua indignitas, ut adoleſcentiæ turpitudo obſcuritate & ſordibus tuis tegatur.*

Præteritioni vicina eſt, & affinis Reticentia, apoſiopeſis Græcè dicta, quæ fit, cum orationem abrumpimus ſubito, & reticems aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum, quæ latent, graviora putantur. Tale eſt illud (a) Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorū,
Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo

Illuſtre omnino hujuſce Schematis exemplum nobis ſuppeditat Virgilius Æneid: 1. ubi Neptunus ventos tumultuantes ſe increpiictat:

Jam

(a) *Sat: 1.*

Jam Cœlum, terramq; meo sinè numine, venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego . . . sed motos præstat componere fluctus.
Post mihi non simili pœnâ cōmissa luetis.
Aposiopesi utimur ob pudorem, ut Virgilius in ecloga 3.
Novimus, & qui te . . .

§. VIII. *De Expolitione.*

Quid est Expolitio ?

℞. Expolitio, sive Commoratio, & Exornatio (nam tria hæc vocabula unum, atq; idem sēnāt) est figura ad motus excitandos valde insignis.

Fit autem, cùm eandem sententiam variis modis versamus, ut altius in auditorū animis desigatur. Ita Cicero pro Sextio: An mihi ipsi, ut quidā putant, fuit mors æquô animô oppetenda? quid tum? mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? tam erā rudis? tam ignarus rerum, tam expers consilii aut ingenii, nihil audieram, nihil videram, nihil ipse legendo, quærendoq; cognoveram, nesciebam vitæ brevē esse cursum, gloriæ sempiternum? quū esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patriæ

poti-

potiùs donata, quàm reservata naturæ videretur? Nesciebam inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse; ut alii dicerent animos hominum, sensusq; morte restringi; alii autem tum maximè mētes sapientûm, ac fortium virorum, quū è corpore excessissent, sentire, ac vigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliori esse sensu.

§. IX. *De Epiphonemate.*

Quid est Epiphonema?

℞. Est exlamatio sententiosa, quæ fieri solet post rem aliquam insignem vel narratam vel probatam. Ut cùm Virgilius, post narratos classis Trojanæ labores, sic exclamat sententiosè: (a)

Tantæ molis erat Romanam condere gentem!

Sic etiam Lucretius Lib: 1. Post commemoratum exemplum Agamemnonis, filiam suam Iphigeniam immolantis, hac gravi sententia claudit narrationem:

Tantū Religio potuit suadere malorū.

Simile est illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant; eamdem accusant adeptam: tanta est*

(a) *Æneid:* 1.

est inconstantia, stultitia, atq; perversitas. Sic etiam Virgilius postquam apum, in melle conficiendo; industriam, laboresq; descripsit, hoc addit Epiphonema:

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis

Itemq; hoc 2. Georgicorum

Adeò à teneris cosuescere, multum est.

Et alio in loco, de crudeli, atq; impio Polymnestore loquens, (a)

Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, & aurô
Vi potitur. Quid nō mortalia pectora co- (gis
Auri sacra fames?

CAPUT II.

De Figuris ad delectandum magis idoneis.

§. I. De Apostrophe.

Quid est Apostrophe?

℞. Est Schema, quo sermonem ad aliā personam, vel quasi personam convertimus, quam instituta oratio requirat. Ita Cicero pro Milone: *Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Republica sanguinē effudistis; vos in viri & in civis invicti appello periculo, Centuriones, vosq; milites, vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex urbe expelletur?*

Apo-

(a) *Æneid.* 3.

Apoſtrophe fit aliquando ad Superos ad invocandum. Ita Tullius 1. in Catilinam: *Tum tu Jupiter, qui iiſdem, quibus hæc urbs, auſpiciis à Romulo es conſtitutus, quem ſtatorem hujus urbis, atq; Imperii verè nominamus, hunc, & hujus ſocios ſuis aris, cæterisq; terris, à tectis urbis, à mœnibus, à vita, fortunisq; omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos, mortuosq; mactabis.*

Nec tantum ad perſonas fit Apoſtrophe, ſed etiam ad res inanimes, ſenſuq; carentes, aut aliquando etiam ad belluas. Ejuſmodi eſt apud Virgilium notiſſima illa Mezentii Apoſtrophe ad equum ſuū, nomine Rhœbum:

Rhœbe, diu (res ſi qua diu mortalib9 ulla eſt) Viximus.....

Ita Cicero pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli, atq; luci, vos, inquam, imploro, atq; obteſtor, vosq; Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum populi Romani ſociæ, & æquales.* Poëtis porrò nihil familiarius eſt, quàm illa ad res ſenſu carentes Apoſtrophe. Ita Dido moriens Æneid: 4.

Dulces exuviæ, dum fata, Deusq; ſinebant, (vite curis

Accipite hanc animam, meq; his exſol-

Quænam sunt Apostrophes Regulæ?

℞. Tres: 1. Raro est usurpanda. Si enim crebriùs adhibeatur, inepta erit, & frigidiuscula.

2. Tametsi multis videatur, Apostrophen in ipso dicendi principio nequaquã adhiberi posse interdum tamen Orationem inchoat egregie, ut docet initium primæ Catilinariæ: *Quousq; tandem abutêre Catilina, patientia nostra?*

3. Fas est Pòëtis, solius metri causâ, Apostrophen adhibere. Ita Ovidius lib: 3. Tristium:

Nunc ego jactandas optarē sumere pēnas
Sive tuas. (a) Perseu; Dedale, sive tuas.

§. II. *De Hypotyposi.*

Quid est Hypotyposis?

℞. Est figura, quâ res ita graphicè describitur, ut nō tam audiri, vel legi, quàm ante oculos versari videatur. Splendidū imprimis, ac illustre illius exemplū habes in septima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatem oculis ita subjicit: *Ipse inflammatus scelere, & furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat, expectabant omnes, quo tandē progressurus, aut quidnam acturus esset; cum repente*

(a) *Perseus Jovis filius, talaribus à Mercurio donatus, Andromedam liberavit.*

pente (b) *Hominem corripi, atq; in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse Romanum.*

Nihilô inferior est Virgiliana illa dë Mezentii equo Hypotyposis, quàm meritò mirantur omnes: (c)

Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumq; equitem super ipse secutus.
Implicat, ejectoq; incūbit cernuus armo,

Hypotyposim creberrimè solent usurpare Pòétæ, ac præsertim Virgilius, qui res adeò vivis, & spirantibûs, ùt ita dicá, coloribûs describit, ut pæne sub oculos cadant. Ita Cyclopes depingit Æneid: 8.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro
Brontesq; Steporesq;, & nudus membra Pyracmon.
. . . .
- - - - - Alii ventosîs follibûs auras
Accipiūt, redduntq; alii stridētia tingunt
Æra lacu. Gemit impositis incudibus antrum.
Illi sese, multa vî, brachia to unt
In numerum, versantq; tenaci forcipe massam.

§. III. *Prosopopœja.*

Quid

(b) *Gavium Civem Romanum.*
(c) *Æneid: 10.*

Quid est Prosopopœja?

℟. Prosopopœja est fictio personæ, seu Schema, quô personæ mortuæ, vel absenti, aut etiam rei sensu carenti sermonem tribuimus: per quamdam licentiam oratoriam; vg: cùm inducimus loquentem Urbem, Provinciam, Angelum, Beatū, parietem, aliaq; id genus. Talis est apud Lucanum celebris illa Prosopopœja patriæ, quæ Julio Cæsari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello dehortatur. (a)

Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes.
Ingentesq; animô motus, bellumq. futurum
Cœperat, ut ventum est parvi Rubiconis ad undas,
Ingēs visa Duci Patriæ trepidātis imago
Clara per obscurā, vultu mæstissima nocte,
Turrigero canos effundens vertice crines
Cæsarie lacera, nudisq; adstare lacertis,
Et gemitu permissa loqui: Quo tenditis ultra?
Quo fertis mea signa viri? Si jure venitis
Si cives, hucusq; licet.

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ita loquentem patriam inducit. *Quæ (patria) tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo*

(a) *Lib. 1. Pharsaliæ.*

do tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te. Tibi uni multorum neces, tibi vexatio, direptioq; sociorum impunita fuit, ac libera. Tu non solum ad negligendas leges, & quæstiones, verùm etiam ad evertendas perfringendasq; valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamē ut potui, tuli: Nunc verò me totum esse in metu, propter te unum, quidquid increpuerit, Catilinam timeri, nullū videri contra me consilium iniri posse, quod tuo scelere abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atq; hunc mihi timorem eripe; Si verus, nè opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ùt dixi, patria loquatur, &c.

Venustissimum est. & Aurea Augusti ætate dignissimum Epitaphium hoc, in quo viventem maritum per Prosopopœjam sic alloquitur uxor mortua:

Immatura perii; sed tu felicior annos
Vive tuos, conjux optime, vive meos.

§. IV. De Ethopœja.

Quid est Ethopœja?

℟. Ethopœja est expressio morum, seu Schema, quô alicujus studia, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus. Ita Sallustius (a) Catilinam omnibus artis colo-

(a) *In bello Catilinario.*

coloribus eggregiè pingit in illa Ethopœja, tantopere omniū consensione laudata.

Ethopæja Catilinæ.

Lucius Catilina Nobili Genere natus, fuit magna vi, & animi, & corporis, sed ingenio malo pravoq;. Huic ab adolescentia, bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis grata fuére; ibiq; juventutem suā exercuit. Corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm cuiq; credibile est. Animus audax subdolus, varius, cujuslibet rei simulator ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus. Ardens in cupiditatibus satis eloquentiæ, sapientiæ parum. Vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Sic etiam Plautus senis avari, sordidiq; mores mirabiliter exprimit, (a) dum illum inducit hæc servo suo mandata dantem.

Senex Avarus.

Cave, quēq; alienum in ædē intromiseris
Si quispiam ignē quærat, extingui volo,
Nè causæ quid sit, quod te quisq; quæritet.
Tum aquam effugisse dicito: si quis petet
Cultrum, securim, pistillum mortarium,
Quæ utenda vasa semper vicini rogitant:
Fures venisse atq; abstulisse dicito.

Mulierum mores graphicè pingit Terentius,

(a) *In Aulularia.*

rentius, dum ait: *Novi ingenium mulierum: nolunt, ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultro.* Et alio loco *in Hecub: 2. 2. 11. Nôsti mores mulierum; dum moliuntur, dum comuntur, annus est.*

Ethopæja dividitur in Prosopographiam, & in Ethopœjam propriè dictam, de qua jam egimus.

Quid est Prosopographia?

℞. Est expressio vultûs, ac corporis totius, seu Schema, quo alicujus vultum, os, lineamenta, incessum, cultum, habitumq; omnem exprimimus. Ita Martialis deformem Zoilum, lepidè pingit:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,
Rem magnam præstas Zoile, si bonus es.

Sic etiam Franciscus Vavassor in suo illo eximio *de ludicra dictione* libro, Socratis habitum, os, figuramq; depingit.

Socrates Æsopo non absimilis deformitate corporis fuit: utpote simis naribûs, exstantibûs, & prominentibûs oculis, recalva fronte, pilosis humeris, obeso ventre, repandis cruribus; quem propterea rectè Alcipiades cum Sileno, & Satyris etiam, formâ, & specie contulit. Ac licuit semper animadvertere, luscos, gibbosos, ventriosos, claudos, similesq; eorum, eo

F fere

ferè dicatiores esse hominibus cæteris, quo sunt vitiis corporis insigniores, materiamq; præbent ad jocandum majorē: sive quod lacessiti propter suam fœditatē, assuescant vicissim adversarios repungere, atq; ita exercitatiores in eo ipso genere fiant: sive quod priores occupent, nè feriantur, aut ut feriantur levius.

Feliciter admodum miscentur Prosopographia, & Ethopœja propriè dicta, & ex tali mixtura Schema gratissimum efflorescit, ut liquet exemplo sequenti. ubi M. Galphurnium sic pingit Tullius: Consul ipse parvô animô, & pravô; tantùm cavillator genere illo moroso, quod etiā sine dicacitate ridetur; facie magis, quā facetiis ridiculus, à quo nihil speres boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.

CAPUT IV.

De Figuris ad docendum idoneis.

§. I. De Antithesi.

Quid est Antithesis?

℟. Antithesis sive oppositio est Schema, quô verba verbis, sententiæ sententiis opponuntur; cujus rei splendidum in primis, & illustre exemplum habes in 2. Catilinaria: Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia, hinc pudicitia, illinc

stu-

ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio, hinc pietas, illinc ſcelus? hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido. Deniq; æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cū temeritate, cum vitiis omnibus; poſtremo copia cum egeſtate, bona ratio cum perdita; mens ſana cum amentia: bona deniq; ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit.

Sic Martialis in amicum quemdam moroſum, ſibiq; imparem, facete ludit per Antitheſes, (a)

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idē:
Nec tecum poſſum vivere, nec ſine te.

Ita Ovidius (b)

Frigida pugnabant calidis, humentia ſiccis,
Mollia cum duris, ſine pondere habentia (pondus:

Sic etiam Juſtinus (c) Agathoclem, Syracusi, ob eſsîs bellum nihilominùs in Africam transferentem laudat per Antitheſes: *Mira prorſus audacia, ut quibus in ſolo urbis ſuæ par non erat, eorum urbi bellū inferret? & qui ſua tueri non poterat, impugna-*

(a) *Lib*: 12. (b) 1. *Metam.* (c) *Agathocles Siciliæ Tyrannus, patre figulo natus, Lib*: 22.

gnaret aliena, victusq; victoribus insultaret. Ejusdem etiam generis est memorabile illud dictum Augusti, jam ætate valde provecti, ad nobiles quosdam juvenes, qui fortè tumultuabantur: *Audite juvenes senem, quem juvenem senes audivêre.*

Hoc etiam modô Horatius in Odis: *Privatus illi census erat brevis, commune magnum;* & post illum (a) Seneca. Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

§. II. *De Sustentatione?*

Quid est Sustentatio?

℞. Est figura, quâ Orator, ad sibi cō ciliandam attentionem, & ad excitandos, erigendosq; auditorum animos, illos tenet aliquandiù suspensos, incertosq;, quid dicturus sit; ùt cùm Tullius ait contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum sit . . expectate facinus, quam vultis improbum, vincam tamen expectationem omnium.*

Habes salsum, & facetū sustentationis exemplum in Martialis Libro 6.

In Lupercum.

Qvod cōvivaris sine me tā sæpè Luperce
Inveni, noceam qua ratione tibi.
Irascar, licet usq; voces, mittasq; rogesq
Quid facies? inquis, quid faciam? veniā

§. III.

(a) *In Hyppolito.*

§. III. *De Communicatione.*

Quid est Communicatio?

℟. Est figura, quâ orator, causæ suæ confidens, deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel contra quos dicturus est, illos nimirum consulens, quid acturus sit. Egregium hujusmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero summam causæ fiduciam ita demonstrat: *Nunc ego vos consulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim consilii profecto taciti dabitis, quod ego mihi necessario capiendum intelligo.* Et pro Cæcina: *Quæro si te hodie domum tuam redeunte homines armati, non modo limine tectóq; ædium tuarum, sed primo aditu, vestibulóq; prohiberent, quid acturus sis?*

§. IV. *De Correctione.*

Quid est Correctio?

℟ Correctio, seu Retractatio, est Schema, quô Orator sententiam aut vocem à se prolatam retractat, ac velut corrigit Ita Cicero pro Cælio: *O stultitiâ! stultitiamnè dicam, an impudentiam singularem?* Ex prima Catilinaria: *Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? Tu ut unquā te corrigas? Tu ullam fugam meditere: Tu ut ullum exilium cogites? Utinam tibi istam mentem Dii immortales donarent.*

Sic etiam Terentius in comœdia,

quæ inſcribitur (a) *Heautontimorumenos*, miſerum ſenem Menedemum ſic loquētem inducit:

Filium unicum adoleſcentulum
Habeo, Ah! quid dixi habere me? Imo habui, Chreme;
Nunc habeam, nec nè, incertum eſt.

CAPUT V.

De Figuris Verborum.

FIguræ verborum aliæ ſunt tropi, aliæ nō ſunt tropi. Figuræ, quæ ſunt tropi, fiunt tantum in verbis translatis, hoc eſt à ſenſu ſibi proprio in alienum ſenſum traductis, ut, cum dicimus: *Lætas ſegetes. Prata rident. Geminos, duo fulmina belli, Scipiadas. &c.* Figuræ verò quæ non ſunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis; ùt cùm ait Tullius: *O tempora! o mores!* Et aliô locô: *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.*

§. I. De Tropis.

Quid eſt Tropus?

℟. Tropus eſt verbi, vel Orationis è propria ſignificatione in alienam immutatio, cum virtute, ac dignitate; ùt cùm dicitur: *Mulus* pro *Stupido*; vel *Laterem lavare*, pro, *Fruſtra laborem ſuſcipere*, inſtar laterem lavantis. Iſta porro immutatio, ſive

(a) *Vox compoſita, quæ Græcè ſonat, ſe* ipſum puniens.

ſive cõverſio fit cum virtute, hoc eſt ad addendum orationi pondus, majoremq; illi venuſtatem, ac dignitatem conciliandam. Porrò Tropus ſic appellatur à voce Græca *Trepo, Verto*, ut ad verbum *inverſionem* ſonet.

Hæc autem inverſio, fit multiplici, variiq; ratione, ſed quatuor potiſſimum modis; unde èxiſtunt primarii quatuor, nobiliſſimiq; Tropi, nempe Metaphra, Metonymia, Synecdoche, & Ironia, de quibus ſigillatim tractandum eſt.

§. II. *De Metaphora.*

Quid eſt Metaphora?

℟. Metaphora, ſeu Translatio eſt tropus quô vox aliqua à propria ſignificatione ad alienam transſertur ob ſimilitudinē: Ut cum ait Tullius ad Cæſarem: *Parietes hujus curiæ tibi gratias agere geſtiunt.* Vox illa: *Geſtire*, quæ eſt hominis propria, transſertur ad parietem; cujus non eſt propria; ſed cum quo tamen habet hôc locô quandam ſimilitudinē, & affinitatē.

Hunc porro uſum, ac modum verba transſerendi, neceſſitas genuit, cum ſcilicet verba propria deeſſent; poſtea verò delectatio jucunditasq; celebravit. Quēadmodum enim veſtis, depellēdi frigoris causâ primum reperta, poſtea etiam adhibe-

hiberi cœpta ad ornatum corporis, & dignitatem; sic verbi translatio, solius inopiæ causâ primùm instituta, deinde etiā fuit ad delectationem, & ad ornatum orationis frequentata.

Undenam potissimam ducuntur Metaphoræ?

℟. Ex omnibus omnino rebus duci possunt, à divinis, & cœlestibus, ab elemētis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis bestiis, hominibus, eorumq; operibus, adeo, ut non minus latè pateat Metaphora, quam similitudo, quæ à re qualibet duci potest.

Metaphora ducitur: 1. à divinis, ùt apud Ciceronē: *Deus ille noster Plato.* Itēq; apud Martialem magnificentissima illa Romæ laudatio (a)

Terrarum Dea, gentiumquè Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

2. Sumitur ab Elementis, ùt cùm dicitur à Tullio: *Nullius tantum est flumen ingenii, nulla scribendi, aut dicendi tanta vis, tantaq; copia, quæ non dicam exornare; sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas possit.*

3. Metaphora sumitur è stirpibus, plantis, & arboribus. Ita Cicero: *Virtus est una altissimis defixa radicibûs, quæ nulla unquam vi labefactari potest.*

4. Su-

(a) *Lib: 2.*

4. Sumitur à rebus arte, manuq; factis. Ita (b) Appion ille, contra quem Josephus scripsit, vocabatur *Cymbalum mundi*. Longinus verò Rhetor eximius, appellabatur *VivaBibliotheca*, & *Museum ambulans*; quod etiam de Origene dictum accepimus. Imperator autem Helvius Pertinax *Fortunæ Pila* fuit vulgo nuncupatus, quòd nēpè variis fortunæ casibùs fuisset exercitus. Deniq; Augustus homines illos, qui solerti promptôq; erant ingeniô ad res ex tempore conficiendas, lepidè ajebat: *Argentum habere in numerato*, Metaphora à pecuniis ducta.

5. Metaphora ducitur ab homine; ùt cùm ait apud Virgilium Palinurus:

Mene: Salis placidi vultum, fluctusq; quietos, ignorare jubes?

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innumerabiles sunt, & cuilibet obvii, persequi sigillatim, hominis esset, otiò intēperanter abutentis. Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commodè possunt revocari.

Primò fit Metaphora, cùm à re quapiā animata ad rem aliam animatam ver-

(b) *Appion Grammaticus Alexandrinus vixit tempore Tiberii.*

bum transferimus: ùt cùm ait Titus Livius: *Scipeonem à Catone solitum allatrari;* quæ vox *Allatrare;* cùm propria ſit ſolius canis, tribuitur tamen homini non inconcinnè. Sic etiam Chriſtus ipſe Herodem, ob mores vulpinos, hoc eſt ob calliditatē, atq; verſutiam, vulpem appellavit, Lucæ cap: 13. *Ite, & dicite vulpi illi.*

Secundò ſit Metaphora, cum inanima pro aliis inanimis ponuntur; ut *Habena* pro *Gubernaculo*, *Frenum* pro *Lege*: *Vinculū* pro *Communitate;* vel, ſi dicas cum Tullio: *Hic orationis vela contrahamus.*

Tertio, cum inanima transferuntur ad animata; ùt cùm ipſa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præſtantium virorum, & cùm ait Catullus:

O! qui flos es juvenculorum!

Quarto, deniq; præcipuam quandam venuſtatem habet, cum rebus inanimis, ſenſuq; carentibus ſenſum quemdam, animosq; ac veluti vitam damus: ùt cùm ait Virgilius:

----- Pontem indignatus (a) Araxes.

Sic etiam Cicero pro Ligario. *Quid enim Tubero, Tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum?*

§. III.

(a) *Araxes Armeniæ fluvius.*

§. III. Quid vitandum in Metaphora.

Quænam Metaphoræ dicuntur vitiosæ?

℟. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores sunt, sordidæq;, & à re quapiam abjecta deformiq; desumptæ. Talis est ista, quam damnant Tullius, & Quintilianus: *Stercus curiæ Glaucia:* itemquè ista; *Saxa, mundi verrucæ,* id est *rupes.* Horatius quoq; ob eamdem causã notavit versum illum cujusdam M. Furii Bibaculi: (a)

Jupiter hibernas cana nive cõspuit Alpes.

Quid enim sordidius ac tûrpius, quàm Metaphoram à sputo mutuari? Hôc eôdẽ humilitatis, & ùt ita dicam, ignobilitatis vitiô laborare videtur celebris illa (b) Tertulliani Metaphora, qua diluviũ appellat *Naturæ generale lixivium.*

2. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ, quæ duriores sunt vel longiùs accersitæ, vel quæ rem nimis amplificant; ùt si dicas *Syrtim Patrimonii, Charybdim bonorũ;* quod profecto duriusculum est, & à Tullio jure damnatum. Quod si verearis, ne durior paulò, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire, ac mitigare illis aut similibùs vocabulis: *Ut ita dicam...*

(a) *Sat: 5. lib: 2.* (b) *Tertullianus scriptor Ecclesiasticus, acris & vehementis ingenii, floruit initô tertii sæculi.*

quasi . . . pœnè . . . Si ita loqui fas est, &c. ut si dicas, *Mortuo M. Catone pupillum relictum esse Senatum*, poterit audacior videri hæc translatio: si verò dixeris cū Tullio: *Pupillum, ut ita dicam, relictum esse Senatum*, duriuscula Metaphora hôc velut appositô condimentô mitescet. Nam ut sapienter admodum monet idem Tullius: *Verecunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; ut precariò, non vì venisse videatur.*

3. Vitium est in Metaphora, si nimis Pòética sit; vg. si Orator dicat cū Virgilio: *Volucres pennis remigare*; aut, si cū Horatio dicat de Euro.

Per Siculas equitavit undas.

Neq; enim quæcumq; Pòëtis licent, ea omnia Oratoribus licere existimandū est.

4. Metaphorarum vitium est immoderata quædam illarum coacervatio. Etsi enim nullus est florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequentari nimium debet; nam ut modicus illius usus maximopere delectat, ita immodicus non parum affert satietatis, atq; fastidii, & in ænigma transit, aut in allegoriam.

5. Deniq; vitiosa est Metaphora, quæ sibi non constat, res nimirum omnino

dissi-

dissimiles inter se conjungendo. Quippe, ut docet Fabius: *Id inprimis est custodiendū, ut quo ex genere cœperis translationis, hoc desinas. Multi enim cùm initium à tempestate sumpserint; incendiò aut ruinâ finiunt, quæ est inconsequentia rerum fœdissima.* Quamquam, ūt loquar ingenuè, huic de perpetua, sibiq; consentanea translatione, Rhetorum præcepto non adeo severè à sūmis viris obtemperari video. Scimus enim diversas omnino Metaphoras eleganter sæpe fuisse conjunctas à Virgilio, ab Horatio, à Catullo, &c. sic triplex est Metaphora in duob9 hisce versibus Horatii: (a)

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem commodet (aurem.

Prima est de feris. quæ propriè mansuescunt & cicurantur. Altera est de fructibus, qui acerbi sunt. & propriè mitescunt. Tertia est ab agris, quorum propria est cultura:

§. IV. *De Allegoria.*

Quid est Allegoria?

℞. Allegoria est Metaphorarum continuatio, seu figura, quâ aliud verbis dicitur, aliud re ipsa intelligitur, unde non absurde vocatur *Diversiloquium*, quod nimirum

(a) *Epist.... lib. 1.*

mirum aliud dicatur, aliud sentiatur.

Hujusmodi est insignis illa Ciceronis in Pisonem Allegoria: Neq; tam sui timidus, ut, qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, Reipublicæ navem gubernâsse, salvamq; in portu collocâssem, frontis tuæ nubeculam, aut collegæ tui contaminatū spiritum perhorrescerem. Alios ego vidi ventos; alias prospexi animô procellas, aliis impendentibus tempestatibus non cessi; sed unū me pro omniū salute obtuli. Illustris est, & omnibus nota illa Horatii Ode Allegorica de bello civili, lib: 1.

O! navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. None vides, ut
Nudum remigiô latus?
Et malus celeri saucius Africô,
Antennæq; gemant? ac sine funibus
Vix durare Carinæ
Possint imperiosiùs
Æquor? Non tibi sunt integra lintea &c.

In hac eximia Allegoria navim pro Republica; fluctus pro civili bello; portū pro pace, concordiaq; remigium pro Militibus; nautas pro Magistratibus; malū pro præcipuis Ducibus usurpat Horatius; & ab initio ad finem eggregie sibi constat, quod in Allegoria præcipuum est.

§. V.

§. V. De Metonymia.

Quid est Metonymia?

℟. Metonymia, quæ etiam vocatur Hypallage, seu Transnominatio, est troporum omnium vastissimus atq; usitatissimus. Fit autem quatuor potissimũ modis. 1. cum causa, vel quasi causa ponitur pro effectu, & cum rerum inventor usurpatur pro rebus ipsis, quas invenit; ùt Mars pro bello, Ceres pro frugibus; Vulcanus pro igne, Cicero, aut Virgilius pro scriptis illorum; Dux exercitûs pro exercitu ipso. Sic dicimus, vario Marte pugnatum est, hoc est vario belli eventu; & Virgilius. *Onerantq; canistris dona laboratæ Cereris;* id est *panis*, & Georgicorũ lib. 2.

Bacchus amat colles; Aquilonem, &
frigora taxi.

Sic etiam dicimus, ab Hannibale apud Cannas cæsa fuisse sexagita Romanorum millia; hoc est ab Hannibalis exercitu. Fit item hoc primo modo Metonymia, cùm possessor usurpatur pro re possessa: ùt cùm ait Virgilius Æneid. 2.

Jam proximus ardet.
Ucalegon.

Hoc est domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia, cum sumuntur effecta pro causis, at scelus pro scelerato ipso;

ipso: Ita Comicus. *Ubi est scelus ille, qui me perdidit?* Ita Virgilius 2. Æneid:

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore, & hic est germanus illius loci sensus: ex uno Sinone disce Græcos omnes esse perfidos. Ita Cicero 1. in Verr: *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno Prætore per triennium pertulisse.* Fit etiam, cùm id, quod proprium est effectui, tribuitur causæ, & hoc Poëtis valdè familiare est: Ita timor dicitur fugax; mors dicitur pallida, morbi dicuntur pallentes, quia fuga est effectus timoris, & pallor est effectus morborum, & mortis: Sic Horatius: *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Regūq; Turres.* Sic Virgilius:

Pallentes habitant morbi, tristisq; senectus.

3. Fit Metonymia cùm res, quæ continet, usurpatur pro re contenta, ut Roma pro Romanis; Cœlum pro Cœlestibus, terra pro terræ incolis. Huc pertinet illud Ciceronis pro lege Manilia. *Testis est Italia, quam ille ipse victor Sylla cujus virtute,*

tute, & consilio confessus est fuisse liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undiq; cinctum periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit? Testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum impiorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est. Ubi *Italiā* pro *Italis. Siciliam* pro *Siculis*, &c. usurpavit.

4. Cùm signum usurpatur pro re significata, ut toga pro pace, fasces pro magistratu. Ita Cicero in Pisonem.

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ,

Huc refer, cum hæc vox *nomen* ponitur pro re ipsa. Ita Livius lib: 1. *Ad singula oppida circumferendo arma, nomen omne Latinum domuit.*

§. VI. *De Synecdoche.*

Quid est Synecdoche?

℟. Synecdoche est tropus apud Oratores æq; ac Pöétas valde usitatus, & tritus. Fit autem modis quatuor.

1. Cùm pars ponitur pro toto, vg. mucro pro ense; tectum pro domo; puppis, vel carina pro navi integra; ita Virgilius Æneid: 2.

Nō anni domuêre decē, non mille carinæ.

Est autem *carina* ima pars navis. Sic

etiam

etiam hominis anima ſæpe uſurpatur pro homine ipſo. Ita Tullius: (a) *Vos meæ cariſſimæ animæ ſæpiſſimè ad me ſcribite.* Eodem refert vulgares illas locutiones, quibûs: *Unus* accipitur pro *Pluribus*, ùt cùm dicit Virgilius: *Hoſtis habet muros.*

2. Fit Synecdoche, cùm totum uſurpatur pro parte: ùt in hoc decantato Viogilii verſu. (b)

Aut (c) Ararim Parthus bibet, aut
Germania (d) Tigrim.

Æt rurſum Æneid: 12.

.... Fontemq; Ignemq; ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Huc pertinet etiam, cum *Plures* uſurpantur pro *Uno*; ùt cùm ait Tullius *Nos populo impoſuimus, & Oratores viſi ſumus*; licet de ſe tantum loquatur.

3. Synecdoche ſit, cum materia, ex qua facta res eſt; accipitur pro re ipſa. vg. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentū pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Deniq; ſit Synecdoche, cùm vel ſpecies ſumitur pro genere, vel genus pro ſpecie, ut Eurus, vel Aquilo, pro quolibet vento; Sabellicus ſus pro quolibet ſue;

Myrto-

(a) *Epiſt: 14. lib:* (b) *Eclog: 1.* (c) *Araris fluvius eſt Galliæ.* (d) *Tigris Aſiæ fluvius inſignis, ſic dictus à velocitate-*

Myrtoum vel Carpathium mare, pro mari quocumq; Sic Maro.

Dentesq; (a) Sabellicus exacuit sus. Ita Juvenalis pro quolibet homine frugi, Curium appellat:

Qui (b) Curios simulant, & (c) Bacchanalia vivunt.

Contra vero genus usurpabitur pro specie, si dicatur cum Virgiliu *Ales* pro *Aquila.*

------- Prædamq; ex unguibus ales
Projecit fluvio.

§. VII. *De Ironia.*

Quid est Ironia?

℞. Ironia, quæ Socrati adeò fuit in deliciis; est figura qua aliud penè dicimus, quam verba ipsa significare videntur. Quando vg. quempiam simulata laudatione false ac ingeniose perstringimus; nimirum aliud aperte dicendo, aliud verò innuendo: unde rectè vocatur à Quintiliano: *Diversiloquium, dissimulatio, & illusio,* ut sonat Græca ipsa Ironiæ vox.

Intelligitur autem ironia, vel ex ipsa re, quæ dicitur, vel ipsa pronuntiatione certè

(a) *Sabelli seu Sabini, populi Italiæ.* (b) *M. Curius Vir frugalis, & optimus Civis.* (c) *Bacchanalia Bacchi festa, in quibus Romani crapulæ, & libidini indulgebant.*

certè quidem; ùt si dicas: *O præclarum oviũ custodem lupum!* Ita Juvenalis impiam æq; ac stolidam Ægyptiorum superstitionem, qui non quadrupedes solùm colebant, uti canem, simiam, solem, bovemq; sed plantas; uti porrum, & cepe, divinis prosequebantur honoribùs, salsè cavillatur hâc facetâ, & eleganti ironia Satyræ 14.

Oppida tota (a) canem venerantur, nemo Dianam;
Porrum & cepe nefas violare, aut frangere morsu. (in hortis
O! sanctas gentes, quibus hœc nascuntur Numina!

Eximia est Ciceronis Ironia in Miloniana; *Sed stulti sumus*, inquit, *qui Drusũ, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum Publio Clodio conferre audeamus: Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem æquò animo ferre nemo potest, luget Senatus: mæret Equester ordo; tota civitas confecta senio est, squalent municipia; afflictantur Coloniæ: agri deniq; ipsi tam beneficum tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.*

Ironiæ exemplum exquisitius apud veteres nullum habemus, quod sciam, quàm lepidam illam Apocolocyntosim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgô

(a) *Latrator Anubis.*

gô (a) bardus, & imbellis hebebatur, facetissimè ludit. Est autem Apocolocyntosis Satyra quœdam (b) Menippæa, quâ fatuum Claudii caput multo urbanitatis sale defricatur. *Apocolocyntosis* porro vocatur, quasi dicas Metamorphosim in cucurbitam: ad significandam hominis insulsitatem; est enim *colocynti* Græcè *cucurbita.* In hac igitur eleganti Ironia Pòëtas in funere Claudii ita jocosè cantantes inducit Seneca Philosophus.

Fundite fletu	Edite planctus,
Fingite luctus,	Resonet tristi
Clamore forum:	Cecidit pulchrè
Cordatus homo,	Quô non alius
Fuit in toto	Fortior orbe . . .
	Deflete virum,
Quô non (c) alius	Potuit citiùs
Dicere causas,	Una tantùm
Parte audita,	Sæpè, & neutra.
Quis nunc judex	Totô lites
Audiet annô,	Tibi jam cedet.
Sed relicta,	Qui (d) dat populo Jura

(a) *Bardus* idem ferme ac *stultus.* (b) *Menippus Cynicus Philosophus, mordacibus Satyris notus, unde Satyra Menippæa.* (c) *Claudius erat homo infamissimus.* (d) *Minos Rex olim Cretœ, magnus erat aleator, & de alea librum scripsit.*

Jura filenti, Cretæa tenens
Oppida centum. Cædite mœstis
Pectora palmis. O Caufidici!
Venale genus, Vosq; Pòétæ
Lugete novi; Vosq; in primis,
Qui concuſſo Magna parâſtis
Lucra fritillo.

De Regulis Ironiæ.

Quænam ſunt Ironiæ Regulæ?

℟. Duæ: 1. Enim, quæ ambigua voce continentur Ironiæ, eæ præcipuum quēdam leporem, ac venuſtatem habent. Acuta quippe, jocoſaq; videri ſolent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ita Neronem Matricidam, qui ſeſe ab Ænea oriundū gloriabatur, non infacetè luſit Pòéta Romanus, teſte Svetonio.

Quis neget Æneæ magna de ſtirpe Neronem? (trem.
Suſtulit hic matrem (a) ſuſtulit ille pa-

Ita (b) Plagierium ridet Martialis librô ſecundô; (na Paulus:
Carmina Paulus emit, recitat ſua Carmi-
Nam quod emas, poſſis dicere jure tuū.

Sic etiam in virum, & uxorem eidē patibulo ſuſpenſos extmiè luſit (c) Pòéta recens; Ecce

(a) *Matrem Agrippinam interfecit Nero.* (b) *Plagiarius* eſt, qui aliena ſcripta pro ſuis venditat. (c) *Joannes Commirius* è *S. J.*

Ecce jugô nexi pendent vir, & uxor eôdẽ:
Hoc merito possis dicere conjugium.

2. Ironia fieri solet adhibendo voces illas: *Scilicet, nimirum, si Superis placet, nempè;* illas, inquam, adhibendo cum amara quadam, & falsa vocis inflexione. Ita Terentius: *Id populus curat scilicet*, & apud Virgilium Dido Æn: 4.

Scilicet is Superis labor est; ea cura quietós solicitat.

§. VIII. *De Sarcasmo,*

Quid est Sarcasmus, seu Subsannatio?

℟. Sarcasmus, qui ad Ironiam pertinet, est amarulenta quædam irrisio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna quadam acerbitate, & contumelia, qua quispiam hosti crudeliter insultat: ùt apud Virgilium Trojano à se interfecto per Sarcasmum insultat victor Turnus.

En, agros, & quã bello, Trojane, petisti,
Hesperiam metire jacens. Hæc prœmia, qui me
Ferrô ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.

Potestnè Ironia inter Sententiarum figuras numerari, ùt quibusdam placet?

℟. Nequaquam. Liquet enim perspicuò Ironiam semper esse Tropum, cùm semper voces à propria significatione traducat ad alienam.

Falſamnè, & mendacem orationem efficit Ironia?

℟. Nequaquam: quia neq; fallendi eſt animus Oratori, dum ùtitur Ironiâ; neq; eſt juſta cauſa, cur fallatur auditor, ſi paulùm modò intelligat, quod dicitur: quemadmodum falli nō ſolet, cùm homo callidus, & varſipellis per Metaphoram *Vulpes* appellatur.

Suntnè alii Tropi, præter iſtos, de quibus egimus?

℟. Sunt aliqui alii, ſed qui ad ſuperiores hoſce quatuor omnino revocantur: ut Metalepſis ad Metonymiam; Antonomaſia, & Syllepſis, ad Synecdochen.

CAPUT V.

De Figuris verborum propriè dictis, ſeu quæ non ſunt Tropi.

Quid ſunt figuræ verborum propriè dictæ?

℟. Eæ ſunt, quæ ſic in verbis continētur, ut mutatis illis, figura tollatur; vg: hæc ſententia: *Amantes ſunt amentes*; eſt figura verborum, quia perierit figura, ſi pro *Amentes* dicas *Stulti*, aut aliud ſimile. Sed eſt figura ſenteutiæ, ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utaris ſimilitudine, quia quœcumq; demum hic uſurpes verba, aut quocumq; ea colloces ordine, manet Schema.

Quot

Quot modis fiunt figuræ verborum?

℟. Fiunt tribûs potiſſimum modis: 1. Per adjectionem: 2. Per detractionē: 3. Per ſimilitudinem.

§. I. Figuræ per Adjectionem.

Quænam verborum Figuræ fiunt per Adjectionem?

℟. Octo præcipuæ; nimirum Repetitio, Converſio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia, Traductio, Polyſyntheton.

Quid eſt Repetitio?

℟. Eſt figura, in qua ab eodem vocabulo ſæpiùs inchoatur oratio, ut 1. Catilinaria: *Nihilnè te nocturnum præſidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi Senatûs locus, nihil horum ora, vultusq; moverunt?*

Quid in repetitione cavendum eſt?

℟. Valet mirum in modum in exaggerandis virtutibus, ac vitiis, eſtq; Schema planè venuſtum. Sed quia ſtatim incurrit in oculos, propterea non eſt diutius continuandum; ſed ſatis eſt, ut aliorum Schematum admixtione temperetur.

Quid eſt Converſio?

℟. Eſt Figura Repetioni prorſus contraria, in qua ſæpiùs eôdē vocabulô clau-

ditur oratio, ut in Antonium Cicero: *Doletis tres exercitus P. C. idterfectos: interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? eos quoq; vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? afflixit Antonius.*

Quid est Complexio?

℟. Est figura, quæ Repetitionem simul, & Conversionem complectitur, cùm nimirum ab eodem verbo, vel ab iisdē verbis incipiat, atq; claudatur. Ita (a) Tullius: *Quis legem tulit? Rullus Quis Majorem partem populi suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? Rullus.* Sic etiā Martialis invidum quemdam per complexionem insectatur. Lib: 9.

Rumpitur invidiâ quidā, charissime Juli,
Quod me Roma legit; rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quòd turba semper in omni
Monstratur digitò; rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, tribuit quod Cæsar uterq;
Jus (b) mihi natorum; rumpitur invidiâ.

Rum-

(a) *Pro lege Agraria.* (b) *Magna illis præmia erant constituta, qui tres, aut plures habebant liberos, vgr. in spectaculis honoratior locus, &c. Hoc jus Martiali concessum fuit, tametsi nullos haberet liberos.*

Rumpitur invidiâ, quod rus mihi dulce
sub urbe eſt, (diâ.
Parvaq; in urbe domus, rumpitur invi-
Rumpitur invidiâ, quòd ſum jucundus
amicis, (diâ.
Quòd conviva frequens, rumpitur invi-
Rumpitur invidiâ, quod amamur, quod-
què probamur:
Rumpatur, quiſquis rumpitur invidiâ.

Verùm figura hæc, quia maximè ferit oculos, uti præcedentes; idcirco parcè admodum & in loco eſt adhibenda.

Quid eſt Conduplicatio?

℟. Eſt ejuſdem vocabuli, vel plurium iteratio, ſive initiô orationis, ſive in fine, ſive alibi, ùt cùm ait Maro:

Nunc, nunc inſurgite remimis
Hectorei ſocii:

Et librô nonô, cùm ait Niſus:

(a) Me me; adſum qui feci, in me convertite ferrum.
O Rutali, mea fraus omnis.

Quid eſt Gradatio?

℟. Gradatio ſive *Klimax*, eſt Figura, quâ per quoſdam gradus vel aſcenditur ad ſummum, vel deſcenditur ad infimum. Quale eſt illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod*

(a) Subaudi *Occidite*.

ego non modò non audiam, sed etiam non videam, planèq; sentiam. Magnum est enim, quidquid agat Catilina, scire Ciceronē: majus, quidquid moliatur: longè maximū quidquid etiam cogitet. Lepidum est illud ejusdem Ciceronis ad Atticum: *Si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola.* Ejusmodi est etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam, (pella.
Florentem cithysum sequitur lasciva ca-

Quid est Synonymia?

℟. Est verborūm idem ferme significantium coacervatio, ad rei magnitudinem demonstrandam, ut in Miloniana, *An verò vos soli ignoratis; vos hospitès in hac urbe versamini; vestræ peregrinantur aures; neq; in hoc pervagato civitatis sermone versantur;* Hoc Schema Pòëtæ est valdè usitatum. Ita Plautus:

Quicumq; ubiq; sunt, qui fuère, quiq; futuri sunt, (cones,
Stulti, stolidi, fatui, fungi, blenni, buc-
Solus ego omnes longè anteeo stultitiâ, & moribùs indoctus:

Quid est Traductio?

℟. Traductio, seu Polyptoton, ut ajunt Græci, est variata casibùs aut generibûs,

aut

aut modis, aut temporibûs, ejusdem vocabuli repetitio; ùt cùm ait Tullius pro Archia: *Pleni sunt omnes libri; plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas.* Vel cùm ait Ovidius.

Spectatum ornatæ veniunt, spectentur ut ipsæ.

Quid est Polysyntheton?

℟. Polysyntheton, seu, ùt alii malunt Polysyndeton, est Schema conjunctionibûs abundans, ùt, *& justitiâ, & liberalitate, & fortitudine cœteros omnes Imperatores superavit.* Itemq; apud Virgilium (a)

Ascaniumq;, patremq; meum; juxtaq; Creusam, (cernam.

Alterum in alterius mactatum sanguine

§. II. *De Figuris per Detractionem.*

Quot sunt Figuræ, quæ fiunt per Detractionē?

℟. Tres: Reticentia, Adjunctio, & Disjunctio.

Quid est Reticentia?

℟. Est figura, quæ fit, quando verbum aliquod subauditur, ūt cùm ait Tullius in Verrinis: *Hunccinè hominem; hanccine impudentiam; hanccinè audaciam;* Supple, *feremus.* Et apud Virgilium (b)

At vero Rutulis impar ea pugna videri
Jam dudū, & vario misceri pectora motu.

(a) *Lib: 2.* (b) *Æn: 12.*

Ubi profectò vides intelligi *cœpit* & *cœperunt*. Itemq; librô 1. *Sed vos qui tandē; subauditur, estis*. Eodem pertinet illud Maffei. *Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies noctesq; fletibus jungere, nullam capere partem quietis*; supple, *cœpit*.

Quomodo fit Adjunctio?

℟. Fit adjunctio, quando uni verbo plurima nomina substantiva respondent. Ita Cic: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia*. Sic etiam Virgilius Æneid: 3.

(a) Trojugena interpres Divûm, qui numina Phœbi.
Qui tripodas (b) Clerii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum lingvas, & præpetis omnia pennæ.

Quomodo fit Disjunctio?

℟. Disjunctio, seu dissolutio fit, quandò conjunctiones, & particulæ tolluntur, ut incitatior oratio; ita Tullius: *Hæc studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

§. III.

(a) *Helenus Priami filius, Rex idem, & Phœbi Sacerdos.* (b) *Apollo dictus Clarius ab urbe Claro, Apollinis oraculô nobili,*

§. III. De Figuris per ſimilitudinem.

Quot ſunt Figuræ per ſimilitudinem?

℟. Tres: in primis numerantur, nēpe paronomaſia, ſimiliter cadens, & ſimiliter deſinens.

Quid eſt Paronomaſia?

℟. Paronomaſia, ſeu annominatio, eſt figura, quâ voces pæne ſimiles, ac colludentes uſurpantur in ſenſu diſſimili. ut cùm ait Tullius ad Atticum: *Conſul ipſe parvô animô, & pravô; facie magis quàm facetiis ridiculus.* Et alibi: *Ex aratore factus orator.* Ita Martialis, qui in hoc genere frequens eſt.

Litigat, & podagrâ Diodorus, Flacce, laborat;
Sed nil patrono porrigit; hæc (a) chiragra eſt.

Sic etiam ludit Auſonius in illo celebri Epigrammate de Venere.

Orta (b) ſalô, ſuſcepta ſolô, patre edita Cœlo,
Æneadum genitrix hic habito alma Venus.

Græcis quoq; admodum uſitata eſt Paronomaſia, ut apud Herodotum Lib: 1. *Pathemata, mathemata. quæ nocent, docent.* Ejuſdemq; generis erat illud, quod Apollodo-

(a) *Quæ nimirum manus ipſi conſtringit, nè quid patrono largiatur.* (b) *Venerem maris ſpuma natam fabulantur Poetæ.*

lodorus pictor præclarus inscripserat operi suo.

Momesetætis mallon minesetæ, Id est, *Facilius erit ridere, quàm imitari*.

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, si parce, ac in loco adhibeatur, & sententiarum gravitate sustentetur. Si verò frigidas allusiones, ut non raro fit, venetur orator, ineptus nimiū erit, & putidꝰ.

Quid est Similiter cadens?

℟. Est vocabulorum per eosdem casus, & per eadem tempora expressorum consensus quidam, & quasi concentus, ùt cū ait Cicero: *Quid tam commune, quàm spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis:* Ubi vides quatuor nomina in dativo plurali posita. Ejusdem generis sunt triti illi Imperatoris Hadriani versiculi, quos moriens {a} fecit.

Animula vagula, blandula.
Hospes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis jocos.

Quid est similiter desinens?

℟. Fit, cùm orationis vel membra, vel articuli eòdem modò terminantur; ùt apud Quintilianum, *Ejusdem non est, & facere*

{a} *Apud Ælium Spartanū in vita Hadriani.*

cere fortiter, & vivere turpiter. Ita Cicero Pompejum laudans: *Bellum extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit* (a)

§. IV. Appendix de Transitione.

Quid est Transitio?

℟. Transitio, quam alii figuram esse volunt, alii cum Fabio negant, est orationis quidam nexus, quô fit, ut aptè copulata inter se illius membra concinnè cohæreant, & unum quasi corpus efficiant.

Quot sunt Transitionis genera?

℟. Duo: Transitio enim vel est perfecta, vel imperfecta: Transitio perfecta est, quâ breviter monemur, quid dictum sit, & quid dicendum restet, cujusmodi est illa pro lege Manilia: *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Transitio imperfecta ea est, quâ alterũ tantùm eorum exprimitur; ut in hoc Ciceronis pro Roscio: *Age nunc illa videamq, judices, quæ consecutura sunt.* Utriusq; indiscriminatim generis selecta ex Tullio, præsertim afferemus exempla. Quoniam videmus in inveniendis hujusmodi Transitionibus solere Tyrones non mediocriter laborare.

Transitionum Ciceronianarum exempla selecta.

(a) *Pro lege Manilia.*

1. Satis mihi multa verba fecisse videor quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebꝰ præficiendo dicendum esse videatur. 2. Satis multa de turpitudine, dicam deinceps, quod proposui, de periculo. 3. Ubi epistolæ respondi, venio ad alteram... 4. Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus... 5. Verùm ubi rerum testimonia adsunt, nihil opus est verbis. 6. Sed hæc vetera: illud recens, Cæsarem meô consiliô interfectum. 7. Sed nè fortè ex multis rebus gestis M. Antonii, rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad (a) Lupercalia veniamus. Non dissimulat, Patres conscripti, apparet esse commotum, sudat: pallet. 8. Sed arrogantiam hominis, insolentiãq; cognoscite. 9. At etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas?) 10. Sed jam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem, obtestérq; vos Judices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro? 11. Quæstura illius demonstrata, reliqua attendite. 12. Atq; ut inde oratio mea profi-

cisca-

(a) Lupercalia Festa Solemnia in Panos honorem mense Februarii celebrari solita à Lupercis illius Sacerdotibus, qui nudi per urbẽ cursitabant. Luperci sic vocabatur, quod Pan lupos arceret ab ovibꝰ,

ciscatur, unde hæc omnis causa dicitur. 13. Atq; ut facilius intelligere possitis Judices, quæ facta sunt, indigniora esse quàm hæc sunt, quæ diximus; initio res quemadmodum gesta sit, vobis exponam. 14. Sed hæc robustioris improbitatis scelera omittamus, loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis. 15. Id quô facilius facere possitis, dabo operam, ut à principio res quemadmodum gesta sit, cognoscatis. 16. Sed finis sit: neq; enim præ lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi negat. 17. Sed quoniam emersisse jam è vadis, & scopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacile, mihi reliquus cursus ostenditur. 18. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis sæpè commemoratum, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Invenietis id facinus natum à cupiditate, auctũ per stuprum, crudelitate perfectum, & conclusum. 19. Plura de illo Archipirata dixi, quàm volui, & tamen ea, quæ certissima sunt hujus criminis argumenta, prætermisi. 20. Age verò nè semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditemur. 21. Ad ejus tribunatum, qui ad se jamdudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam, contentô studiô, cursuq; veniamus. 22. Atq; hæc oblectationis, illa necessitatis. 23. Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura Deorũ.

24. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, homines naturâ quantò omnes anteirent animantes. 25. Longa est oratio, multæq; rationes, quibus doceri potest. 26. Sed quid ego longinqua commemoro? 27. Intelligo, quàm scopulosô difficiliq; loco verser. 28. Sed quid ego his argumentis utor, quasi res dubia, aut obscura sit? 29. Magna sunt hæc, vel potiùs maxima. Jam verò quanto majus videbitur. 30. Multa hujusmodi proferre possim. sed genus ipsum videtis. 31. Nolo in hac re multò videri. 32. Sed quid ego hæc, aut tam levia, aut tam minima recordor? 33. Itaq; fateamur ne esse est, nihil difficilius esse. 34. Quid loquar, quanta ratio in bestiis appareat? 35. Jam verò ista etiam notiora, quanto se opere custodiant bestiæ. 36. Multa prætereunda sunt, & tamen multa dicuntur. 37. Vereor, ut hoc, quod dicam; perinde intelligi auditu possit, atq; ego ipse cogitans sentio. 38. Sinite me illa minora, ac quotidiana pætermittere. 39. Illud tamen, quamquam ad exitum festinet oratio, prætermittere nullo modo possum. 40. Verùm hæc missa facio; illud quæro. 41. (a) De exordio satis dictum est: deinceps ad narrationem transeamus. 42. Quod ad definitiones hactenus; reliqua videamus. 43. Nunc reliquo-

(a) Ex Cicerone ad Herennium, vel potius ex Cornificio.

liquorum Oratorum ætates persequamur. 44. *Tempus est ad cæteras partes orationis proficisci. Deinceps igitur de dispositione dicimus.* 45. *De* (a) *statutis diebus dixi: nunc de annalibus dicam.* 46. *Hæc de vero: quod sequitur de pecore.* 47. *De multitudine quondam, quod satis est, admonui, de obscuritate pauca dicā.* 48. *Sed* (b) *ut omisso principio, rem ipsam aggrediamur.* 49. (c) *Hactenus de principe: quod sequitur de monstro.* 50. (d) *Jam quantum illud est, quod in occupationibus summis nunquam intermittis studia doctrinæ?* 51. *Utinam verò mihi satis esset ad dicendum vel facultatis, vel temporis.* 52. *Hic hic, Auditores, animos ad insignis facti memoriam sempiternam erigite.* 53. *Sed hæc utcumq; ferenda: hoc verò quis ferat.* 54. *Audistis gravissima, audite nunc graviora.* 55. *Sed hæc privatim, nunc quæ publicè gesta sunt, videamus.* 56. *Verùm hæc missa facio; illud quàm...* 57. *Nihil jam dico de isto scelere.* 58. *Postularet hic locus, ut dicerem de . . .*

Variis hisce, quas attuli, Transitionibus addito breviores hasce formulas, particulasq; connectentes.

His adde, accedit his; huc accedit, quòd, Huc pertinet; Eodem pertinet; Jam verò quid

(a) *Ex Varrone.* (b) *Ex Seneca.* (c) *Suetonius de Caligula.* (d) *Ex aliis.*

quid dicam; Age vero explicemus nunc; His simillimum est. Postularet hic locus, ut dicerem; Restat, ut dicam, Nunc vero superest; Exquo debet intelligi: Quid quod ausus est etiam? Omitto domesticas tuas sordes: Nam illud quid attinet cōmemorare? Ita est, quemadmodum dixi.

CAPUT VI.

De Periodo.

Quid est Periodus?

℟. Periodus est sententia brevis, & absoluta, quæ certis partibus, sive membris à se invicem pendentibus, & quodam veluti vinculo connexis numerosè comprehenditur. Nomen traxit à voce Græca, *Periodos*, quæ significat ambitum, atq; circuitum.

Quid sibi vult celebris illa Aristotelis definitio lib: 3. Rhetoricæ, ubi ait, Periodum esse orationem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quasi aspectu perlustrari facilè possit?

℟. Hanc Definitionem in nostram perbellè quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur Aristoteles: nihil aliud est, nisi primum Periodi membrū, quod ita suspensum ferri debet, ut aliudd quidpiam subsequi omninò debeat, unde etiā vocatur principium, Medium verò, ac

finis

finis sunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodam, contractoq; verborum ambitu debent illa circumscribere. Unde verè dicitur, illam uno conspectu facilè cerni debere, unoq; spiritu pronuntiari.

§. I. *De partibus Periodi.*

Quœnam sunt Periodi Partes?

℟. Periodus constat certis quibusdam partibus, quarum majores appellantur *Membra*, Græcè *Cola*: minores verò appellantur *Incisa*, Græcè *Commata*.

Quid est membrum Periodi?

℟. Membrum, sive Colon est pars Periodi continens sensum aliquem, sed suspensum, ac imperfectum; vg. {a} *Antequam de Republica Patres conscripti; dicam ea, quœ dicenda hoc tempore arbitror:* ecce tibi Periodi membrum, neq; enim hic sensus orationis conquiescit; Habebis periodum absolutam, si ad primum illud membrum accedat hoc alterum: Exponem vobis breviter consilium, & profectionis, & reversionis meæ.

Quid est Incisum?

℟. Incisum, sive Comma est pars membri, quemadmodū enim in Periodo mēbrum, sic in membro continetur incisum; vg. {b} *Nihil est, mihi crede, virtute formo-*

sius,

{a} *Philip:* 1. {b} *Cic:*

sus, nihil pulchrius, nihil amabilius: ex tribus hisce incisis membrum unum efficitur. Itaq; dicere incisim, est crebris id genus, & articulis suam orationem distinguere.

Quandonam potissimùm usurpanda sunt crebra ista Incisa?

℟. Incisa mirum in modum valere, cùm adversario vehementiùs & acriùs instat orator. Ità Cicero per Incisa, Pisonem increpat, illumq; cæsim, ac punctim, ut ita loquar, objurgat, & ferit: Nō enim nos color iste servilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt, oculi, supercilia, frons, vultus deniq; totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit, hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua ista lutulenta vitia noveramus: pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemq; linguæ.

§. II. *De variis Periodorum generibus.*

Quot sunt genera Periodorum?

℟. Tria: Alia est periodus bimembris, sive dicolos, alia trimembris, sive tricolos; alia quadrimembris, sive tetracolos. Plura enim, vel pauciora membra, aut vix, aut nullo modo patitur germana, sinceraq; Periodus. Singula porro hæc mē-

bra,

bra, si vel paria sint vel non valdè dispa-ria, multó gratior, & venustior erit oratio

Periodus bimembris.

Ergo & mihi meæ pristinæ vitæ consuetudinem C. Cæsar, interclusum aperuisti, {a} & his omnibus ad benè de Republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

Trimembris exemplum eximium esse potest illa Ciceronis Periodus numeris, ùt mihi ~~videtur,~~ omnibus absoluta, in exordio Manilianæ:

Nam cum antea per ætatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem: statuerem q; nihil huc nisi perfectum ingenió elaboratum industria afferri oportere: Omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

Periodi quadrimembris, quæ, & quadrata dici solet, absolutissimum exemplū habes in orat: pro A. Cæcinna: Si quantum in agró, locisq; desertis audacia potest, * tantum in foro; atq; judiciis impudentia valeret, * non minùs in causa cederet A. Cæcinna Sex: Æbutii impudentiæ, * quantum in vi facienda cessit audaciæ.

§. III.

{a} *Cic: pro Marcello.*

§. III *De legibus, ac regulis Periodi.*

Quænam sunt Periodi leges?

℞. Tres præcipuæ: Prima est, ut illius membra nexibus quibusdam inter se quam aptissimè cohæreant: alioqui enim jam non esset Periodus, sed oratio dissipata, dissolutaq;, & ut ajunt, *Arena sine calce.* 2. Regula hæc est, ut sensus non sit nisi in omnium membrorum fine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu, & circulo Periodus concludatur.

Possetnē fieri Periodus, quæ contineret mēbra ve minùs quàm duo, vel plura quàm quatuor?

℞. Posse fieri Periodum unius mēbri, atq; hæc est illa, quæ vocatur ab Aristotele periodus ☆*simplex*, sive *monocolos*· Posset etiam omnino usq; ad quinque, aut sex, vel plura etiam mēbra produci. Verùm perfecta, de qua hic tantùm sermo est, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atq; hæc est unanimis sentētia Demetrii Phalerii, (a) Hermogenis, ac Terentiani quoq; Mauri, cùm ait:

Quatu-

(a) *Hermogenes Tarsensis anno ætatis 15. Rhetor nobilissimus, rerum omnium obliviscitur ante annum 24. & in extrema inscitia consenescit.*

Quatuor è membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, sive ambitus ille vocetur.

Atq; in primis nobiscum ita sentit ipse Tullius, cùm ait in oratore: Constat ille ambitus & plena comprehensio è quatuor fere partibus, quæ membra dicuntur, ut & aures impleat & ne brevior sit, quàm satis sit, nec longior.

Quod si, ut aliquando contingit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minùs orbe quodam, circuituq; conclusa feratur oratio, vocabitur *Ambitus* sive *Oratio periodica*. Ità Cicero pro (a) Archia Pòëta:

Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio, quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua, ab optimarum artium studiis, & disciplina profecta, à qua ego confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruisse; earum omnium vel in primis hic (b) A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.

§. IV.

(a) *Archia Pòëta Antiochenus, Ciceronis olim præceptor, ob ingenium, & eloquentiam civitate donatus à Romanis.* (b) *Aulus.*

§. IV. De artificio Periodi amplificandæ.

Quænam est prima ratio amplificandæ periodi?

R. Tyrones nullo negotio Periodos fundent; si habeant ad manum, & in promptu particulas, vel locutiones quasdam conficiendis periodis mirum in modum idoneas: cujusmodi sunt voces illæ omnes, quæ necessariam quandam habent cum aliis subsequentibus affinitatem, vg. Etsi, quamvis, quamquam, quemadmodum, sicut, cùm, quoties, quantùm, qualis, quo, non minùs: quibus respondent, Tamen, verumtamen, nihilominus, ità, toties, tantum, talis, eo, quàm.

In quavis enim Periodo partes, duæ sunt, Protasis nimirum, & Apodosis. Est autem Protasis prima Periodi pars, ex que secunda pendet, & in qua oratio crescit quodammodo, & attollitur. Apodosis verò est altera periodi pars, in qua oratio perfecta conquiescit. Illæ porrò, de quibꝰ loquimur, particulæ suspensæq; locutiones mirum in modum idoneæ sunt ad Protasim cum Apodosi connectendam, ùt videre est in allatis exemplis, illo præsertim pro Cæcinna suprà §. II.

Quænam est secunda, & tertia ratio amplificandæ Periodi?

R. Periodus pulcherrimè dilatatur, cùm brevis

brevis quædam sententia in suas quasi partes distribuitur. Ita Tullius paucula hæc verba (*Omnes legent Clodium*) amplificat per enumerationem partium, cùm ait ironicè nimirum Clodium defleri à Senatu, ab Equestri ordine, (a) Municipiis, à (b) Coloniis, ab agris deniq; ipsis.

8. Facilè dilatatur periodus per definitiones, quas vocant conglobatas, per circumlocutionem, & per interpretationem, quæ fit, cùm res eadem aliis elegantioribus verbis exprimitur. Vide, quæ supra in Elementis diximus de Amplificatione.

§. V. *De numero, & cœteris virtutibus Periodi.*

Quid est numerus Periodicus?

℟. Numerus Periodi, de quo hic agitur, non est numerus arithmeticus: sed est numerus ille in harmonia, & concentu positus, de quo Virgilius in Ecloga 4.

--- Numeros memini, si verba tenerē.

Et rursum in Ecloga 6.

Tum

(a) *Municipia erant civitates, quæ muneribus & honoribus populi Romani fungebantur.* (b) *Coloniæ oppida, quæ populus ex urbe Roma deducebatur ad incolendum, Coloniæ fiebant etiam privilegiô, sinè soli mutatione.*

Tum verò in numerum Faunosq;, feras q; videres.

Ludere....

Numerus autem Oratorius eſt harmonia quædam non exquiſita, neq; canora; qualis eſt pöëmatibus, & canticis; ſed ita diſſimulata, latensq;, ut tamen ſentiatur, & aures mirifica quadam voluptate permulceat.

Atq; ut exemplo res illuſtretur, ſuavis admodum eſt, auribusq; pergratus verborum numerus in hac Tullii ſententia pro Marcello: *Nulla eſt tanta vis, tantaquè copia, quæ non ferrô, ac viribus debilitari, frangiq; poſſit.* Peribit funditus omnis venuſtas, ſi inversô numerô dicas: *Nulla eſt vis tanta, & copia tanta, quæ non poſſit debilitari; frangiq; viribus, ac ferrô.* Quid itē ſuavius hac altera Ciceronis ſententia in Philippica 2. *Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere?* Quæ quidem verba tam aptè mihi videntur conſtructa, ut præclari cujusdam numeri abſolutiſſimum exemplar eſſe poſſint. Abibit verò decor omnis, ſi ſublato tam eleganti numero, dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorreſcere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum eſt certa quadam moderatione numerorum explere

plere sententias: ideoq; ùt optimè notat Quintilianus: *Neq; Demosthenes fulmina vibrásse diceretur, nisi numeris vibrata fuissent.*

§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest numerosa Periodus.

QUæ de varia collocatione pedum, ac mensurarum, & de optima ratione miscendi inter sese Dactylos, Spondæos, Anapæstos, Jambos, Creticos, Molossos, Choræos, & Dichoræos tradunt Aristoteles, Tullius, Quintilianus, cæteriq; artis magistri, sunt egregia illa quidem, & Oratori perfecto nunquam satis cõmendanda. Verumtamen, ut apertè, & ingenuè loquar, animadverti jamdudum difficilioribus hisce, & salebrosis, ut ita dicam, præceptionibus valdè desatigari tyronum animos, & aliorum industriam retardari solere potiùs, quàm adjuvari.

Quapropter, ut animorum satietati, fastidioq; occurratur, operæ pretium me facturum existimavi, si ex laboriosis illis præceptionibus quemdam quasi succum exprimerem, & faciliores aliquot, brevesq; regulas ad omnium captum, & quotidianum usum accommodatas hoc loco proponerem.

Quænam est prima regula Periodi numerosæ reddendæ?

℟. Numerosa fiet Periodus, si syllabæ breves, ac longæ sic temperentur, alternenturq; quodammodo, ut neq; copia brevium incitatior, ac celerior feratur oratio, neq; longarum multitudine retardata languescat. Concinnam hanc breviũ, & longarum syllabarum temperationem vides in illis Tulli verbis ad Cæsarem: *Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c.*

Aliquando tamen, ex arte, & industria; syllabæ breves, vel longæ, sinè illa, quam dixi, mixtura coacervãtur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatẽ exprimendam, & oculis quodammodo subjiciendam. Ità Virgilius Æneid: 5. remigantium nautarum impetum, naviumq; velocitatem, Dactylorum crebritate depingit.

pingit. { omnes
Haud mora prosiluêre suis, ferit æthera
Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibꝰ
Nauticus.... { clamor,

Itemquè celeritatam equorum in hoc versu etiam pueris noto.

-------- It clamor, & agmine facto:
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum {a}

Tardi-

{a} *Æneid*: 8.

Tarditatem contra egregiè imitatur hic versus lib: 1.

Luctantes ventos, tempestatesq; sonoras.

Quænam est secunda regula numerosam efficiendi Periodum?

℟. Voces unius, duarum, aut plurium syllabarum si commisceantur, nascetur indé oratio valdè numerosa; vg. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Contrà verò crebriori monosyllabarum iteratione quasi exilit, atq; subsultat oratio, vg. *Hac in re nos hic non ferret.*

Quænam est tertia Regula?

℟. Cadet numerosè Periodus, si magnificis & bene sonantibus verbis terminetur; ùt in hisce exemplis ex Cicerone desumptis: Quos amisimus cives, eos nō Martis vis perculit, sed ira victoriæ. Nam qui locus quietis, ac tranquillitatis plenissimꝰ fore videbatur, in eo maximæ moles molestiarum, & turbulentissimæ tempestates extiterunt.

Quænam est quarta Regula?

℟. Nulla res magis facit ad numerum oratorium, quam verborum splendor, non solùm in periodi clausula, sed etiam in toto illius quasi contextu. Ita Tullius in Pisonem: Obrepsisti ad honores errore

hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem. Et in eloquentissima illa peroratione pro Fontejo: Nolite pati, Judices aras (a) Deorum immortalium, Vestæq; Matris, quotidianis Virginis lumentationibus, de vestro judicio cōmoveri. Et in 4. Catil: Id est initum consilium, ut interfectis omnibus, nemo nè ad deplorandum quidem populi R. nomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.

Cedo quintam Regulam?

℟. Ut leniter, æquabiliterq; fluat Periodus, fugiendus est asperior literarum, & vocabulorum concursus, quod est in oratione vitium vel maximum. Incurritur autem in illud vitium multis modis.

1. Cùm duriùs, ac crebriùs concurrunt inter se consonantes, quæ stridorem efficiunt, ut *Ars studiorum.... Rex Xerxes.*

2. Cùm verbi prioris ultimæ syllabæ fiunt primæ sequentis, ùt vel ipsi Ciceroni aliquando excidit, cùm ait: *Res mihi invisæ visæ sunt.* Itemq; cùm dixit in carmine: O fortunatam natam me Consule Romam!

3. Cum

(a) *Fonteji soror una ex Virginibus Vestalibus quæ sempiternum Vestæ ignem custodiebant.*

3. Cum eadem litera, vel etiam, quod pejus est, eadem syllaba crebriùs iteratur; quale est illud Ennii Pòétæ:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itemq; illud adeo tritum

O Tite tute (a) Tati tibi tanta tyranne (tulisti.

4. Cùm similiter cadentibus, ac desinentibus frequenter utimur, ut *Amatrices, adjutrices, præstigiatrices fuerunt.*

Tria tamen sunt, quæ Tyrones etiam atq; etiam cavere debent. Primum, nè, dum numerosè loqui volunt, infarciant, ut persæpè fit, inania quædam complementa: & ramenta numerorum quasi rimas explere vellent. Alterum est, nè, dū oratorium numerum quærunt, incidant in metricum, & periodi finis, sit finis alicujus versús præsertim Heroici, vel elegiaci: quod non semel Ciceroni ipsi excidisse Hieronymus Lagomarsinus è Soc: JESU præclarè docet.

Tertium est, nè, dū numero inserviunt diligentius, & aurium voluptati morigerantur, omnis interea retardetur impetus, visq; orationis, & animus ab iis, quæ

(a) *Virg: Lib: 8.*

potiora sunt, penitùs avertatur. Quapropter hæc, aliaq; hujusmodi innumera vitia, ùt ingens crimen expavescenda sunt; ac nescio, hac in re negligentiane, an nimia solicitudo fit pejor?

Quænā est ultima numerosæ periodi regula?

℟. Caput illud est, non in periodo solùm, sed etiam in omni oratione, ùt Latina constructio quàm maximè distet à vernacula; hoc est; ut verba per inversam, quā vocant, constructionem ità trajiciantur; ut quod reipsa prius est, fiat artificiosa quadam verborum collocatione posterius.

Et quoniam trajecta illa constructio ita est propria Latinæ linguæ, ut omnis illius vis, atq; elegantia, ac quasi natura, & indoles in eo potissimùm sita esse videatur; visum est aliquot illustria illius exēpla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla selecta constructionis trajectæ.

1. Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ. *Cic:*

2. Habet magnum dolorem, unde cum honore discesseris, eodem cum ignominia reverti. *Cic:*

3. Frater tuus quanti me faciat, semperq; fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. *Cic:*

4. Quod cuiq; temporis datum est ad viven-

vivendum, eo benè utatur.

5. Mea lenitas si cui solutior visa est; huc spectabat, ut id, quod latebat, erumperet. *Cic:*

6. Quam quisq; novit artem, in hac se exerceat.

7. Fac quæso, qui ego sum, esse te.

8. Quæ res in civitate duæ plurimū possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. *Cic:*

9. Fere quē quisq; locum ad pugnandū ceperat, eum, amissa anima, corpore tegebat. *Salust:*

10. Id sibi negotii credidit solùm dari, populo ut placerent, quas fecissent fabulas. *Terent:*

11. Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ. *Terent:*

12. Quam rem vitio dent, quæso, animum advertite.

§. VII. *Quomodo parari possit facultas numerosè dicendi.*

QUæ de Periodis, numerisq;, post Aristotelem, Ciceronem, & Fabium accuratè præcepimus hactenus, nō eo dicta sunt à nobis, quo Tyro in dinumerandis pedibus, syllabisq; dimetiendis cōsenescat: quod sanè nec magni, nec feli-

cis foret ingenii. Verùm hæc aptè, numerosèq; dicendi facultas non est profectò tanti laboris, quanti prima fronte videtur esse. Nihil est enim tam flexibile, & quod tam facilè sequatur, quocumq; ducas, quàm oratio; atq; ùt mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, ac fingimus, sic plane dictionis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatē, motumq; animorum facilè mutatur, ac vertitur.

Qua ratione, viâq; numerosè scribendi facultas parabitur?

℞. Duplici potissimum, si Tyro numerosas aliquot, & volubiles Tullii sententias non legere modò, sed elata etiam voce pronuntiare assuescat: cujusmodi sunt illæ, quas supra attulimus, vel illæ, quas affert Quintilianus: *Omnes prope Civitates virtute, gloria, dignitate superabat.* Itemq; ista: *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit*: qui numerus ita placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita periodi clausula, clamorem ingentē sustulerit.

2. Parabitur numerosè dicendi facultas, si numerum illum, & quasi concentū imitatione, ac stylô coneris exprimere, quod quidem exercitatione, atq; usu, qui est optimus dicendi magister, non ità difficul-

ficulter consequeris. *Ut enim qui in sole ambulat, sensim coloratur*, inquit Tullius: *ita cum istos libros lego, sentio orationem meam illorum quasi cantu colorari.* Sed de Periodo satis hactenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

CAPUT VII.

De Stylo oratorio.

OMnem hanc de Stylo doctrinam hausimus in primis ex aureolo illo libello Demetrii (a) cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia Longini (b) cōmentatione de Stylo magnifico: Quod utrumq; opusculum Tyrones, si me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurnaq; manu versabunt. Verùm quæ illi præcepta quamvis egregia, confuse tamen, ac permixte tradunt, ea nos faciliori, ac commodiori ordine digesta sic disposuimus, ut ad omnium captum, & cōmunē intelligentiam sint accommodata.

(a) *Demetrius Phalereus facundiâ nobilis, annos decem præfuit Athenis, & statuis 360. æreis fuit honoratus; postea verò ejectus, fugit in Ægyptum ad Ptolomæum Lagū.* (b) *Longinus Zenobiæ Palmyreorum Reginæ magister, & Consiliarius, ab Imperatore Aureliano necatus, quod audaces Zenobiæ ad ipsum Aurelianum literas scripsisset.*

Quid est Stylus?

℟. Stylus si primam vocis vim, & originem spectes, est acus, seu instrumentum, quo in ceratis tabulis scribebatur antiquitus. Hinc factum est, ut Stylus pro ipsa scriptione, seu dictione, & sermonis cõformatione usurparetur.

Quot sunt Stylorum genera?

℟. Stylus, seu orationis Character triplex est. 1. Magnificus, sive sublimis. 2. Humilis, sive tenuis, qui etiam infimus dicitur. 3. Mediocris, sive æquabilis.

§. 1. *De Stylo sublimi.*

Quid est Stylus sublimis?

℟. Stylus sublimis ille est, qui constat verbis splendidis, magnificisq; sententiis, quiq; sua nobilitate rapit quodammodo extra se audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab invitis: quale est illud morientis Didonis. (a)

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroq; sequare colonos.

Id genus sunt etiam verba illa ejusdem Didonis in Æneam (b)

Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus author,
Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Cauca-

(a) *Lib: 4.* (b) *Æneid. 4.*

Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera tigres

Vel, ùt ait Ovidius in eamdem sententiam:

Te lapis, & montes innataq; rupibus altis
Robora; te sævæ progenuere feræ.

Laudatur plurimum in hoc genere celebris illa Alexandri magni responsio, cùm suam illi filiam, cum decem talentorum millibus, & Asiæ media parte, Persarum Rex Darius obtulisset. *Ego verò*, inquit (a) Parmenio, *acciperem, si Alexander essē*: *Et ego*, inquit Alexander: *si Parmenio essē.*

Tale illud ejusdem Alexandri ad Darii legatos: Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse: me, quæ fecerim clemēter, & liberaliter, nō amicitiæ ejꝰ tribuisse, sed naturæ meæ. Bellum cū captivis, & fæminis gerere nō soleo. Armatus sit oportet, quē oderim.

Eodem pertinent egregia illa ejusdē Alexandri verba ad suos milites: *Nondū* (b) *fœminam æquavimus gloria, & jam nos laudis satietas tenet.*

Magnificæ locutionis exempla passim apud Tullium reperies, ùt cùm ait: *Fa-*

(a) *Parmenio unus è fortissimis Alexandri Ducibus, & amicis, postea ab illo occisus.* (b) *Semiramis Nini Assyriorum Regis uxor Ægyptum, Æthiopiam, Indiam, &c. subegit.*

sces victorios, januæ Possidonii submisit Pompejus, cui se Oriens, Occidensq; submiserat. Habes etiam in paucis hisce Ovidii verbis, aliisq; similibus non paucis.

Jam seges est, ubi Troja fuit....

§. II. *De Arte comparandi Styli sublimis. Quonam pacto conciliari poterit?*

℟. Duobus potissimum modis. 1. Si nobilissima quæq; rei, de qua loqueris, adjuncta, seu circumstantias consideres, illamq; inspicias, qua parte illustrior est atq; speciosior, cætera verò sileas; atq; dissimules: ut olim Apelles, teste Plinio, imaginem amici sui Antigoni latere tantùm altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret. Sic etiam Homerus tempestatem admodum magnifice pingit, illustrissima illius adjuncta mira quadam arte seligendo. Eadem arte Neptunum curru invectum, perambulantem maria, soloq; nutu fluctus iratos pacantem describit Virgilius Æneid: 1.

Sic ait, & dictô citius tumida æquora placat; (cit:
Collectasq; fugat nubes, solemq; redu-
. . . .
Atq; rotis summas levibus perlabitur undas.

2. Metaphoræ, præsertim ex rebus illustribus desumptæ, mirum in modum faciunt

ciunt ad Styli granditatem, atq; magnificentiam: ùt cùm Virgilius (a) ait de Augusto Cæsare.

- - - - - Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cùm ait Cicero pro Marcello: *Nullius est tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaq; copia, quæ, non dicam exornare, sed enarrare Cæsar, res tuas gestas possit.* Aut cùm ait Horatius: *Curas laqueata circumtecta volantes.*

3. Styli magnificentiam facilè consequeris, si legas assiduè authores eos, qui grandiloqui, ut ita dicam, fuêre, cū ampla sententiarum gravitate, & majestate verborum; cujusmodi sunt Cicero Catilinaria secunda, secunda Philippica in Verrem, in Pisonem, pro Milone, præcipuè sub finem: Virgilius, præsertim Æneid: lib: 2. 4 & 6. Lucanus, Cornelius in Gallicis Tragœdiis, &c.

§. III. De Stylo simplici.

Quid est Stylus simplex?

℟. Stylus simplex, qui etiam nuncupatur tenuis, & infimus, ille est, qui in rebus tenuioribus, & exilibus cujusmodi sunt epistolæ, dialogi, præceptiones, & sermo familiaris, solet usurpari.

Quænam

(a) *Georg: 4.*

Quænam sunt dotes Styli simplicis ?

℟. Præcipuæ illius dotes sunt: perspicuitas, nitor, atq; munditia. Verecundus, ac parcus in illo debet esse troporum, ac Schematum usus; vehementiores verò figuras, cujusmodi sunt Apostrophe, Prosopopœja, aliæq; id genus, omnino repudiat. Selectissima Styli simplicis exempla passim invenies in Phædri fabellis, & in Virgilii Bucolicis, ut cū ait Ecloga 1.

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpè solemus
Pastores ovium teneros depellere fœtus,
Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
Noram, sic parvis componere magna solebam.

§. IV. *De Stylo mediocri.*

Quid est Stylus mediocris ?

℟. Hic est, qui medium quemdam locum obtinet sublimem inter, & infimum. Hoc dicendi genus neq; majestatem verborum habet, aut gravitatem illam sententiarū, quæ in sublimi est; neq; est subtili, ac pressa oratione limatum, quemadmodum genus infimum, ac simplex: sed, ùt ait Tullius: *Est stylus quidam interjectus, intermedius, & quasi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens superioris, vicinus ambo-*

amborũ; in neutro excellẽs, utriusq; particeps.

Vocatur autem ab eodem Tullio: *Stylus floridus, atq; politus*, quod nimirum in hunc præcipuè mediocrem Stylum omnis verborum venustas, omnes sermonis deliciæ soleant illigari. Absolutum hujusce Styli mediocris exemplum habes in Virgilii Georgicis: vg. cùm ait lib: 1.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros, (flammis;
Atq; levem stipulam crepitantibus urere
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pingvia concipiunt, sive illis omne per ignem (humor,
Excoquitur vitium, atq; exsudat inutilis
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas; (antes
Seu durat magis, & venas adstringit hi-
Nè tenues pluviæ, rapidive potentia solis (urat.
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus ad-

§ V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.

Quandonam utendum Stylo simplici, aut mediocri, aut sublimi?

℞. Cùm tria sunt Oratoris officia, docere, delectare, & movere; Stylo simplici utetur ad docendum, mediocri ad delectan-

ctandum, magnifico verò ad movendum, & ad affectus concitandos.

Præterea Stylus simplex, seu infimus convenit comœdiis, magnificus aptus est tragœdiis; mediocris verò in historia est adhibendus; quamquam Cæsar simplicem potius, quàm mediocrem Stylum usurpavit; quod nempe Commentarios potiùs scripserit, quàm Historiam; ùt notat Tullius in Libro de Claris Oratoribus.

Item Bucolicis, & Eclogis accommodatus est Stylus simplex; Georgicis convenit Stylus mediocris, Epico, verò pòëmati, cujusmodi est Maronis Æneid, aptus est Stylus magnificus: quod triplex discrimen in Virgilio licet animadvertere: Quamquam hæc omnia genera nõ raró miscet in ipsa Æneide, & simplicē Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocrem in libro primo. Idem planè dicito de Comœdiis, quæ altiùs assurgunt aliquando, ùt monet Horatius in arte Pòética.

Interdũ tamen, & vocem comœdia tollit,
Iratusq; Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus cæteris duobus est anteponendus?

℟. Stylum illum esse cæteris anteponendum, non qui sublimis sit, aut cujuslibet

libet alterius generis; sed qui ad rem, de qua agitur, maximè sit aptus: ita, ut quemadmodum loquitur Tullius: *Magna graviter, mediocria temperatè, humilia subtiliter efferat.*

§. VI. De Stylo vitioso.

Quænā sunt præcipua vitia in Stylo vitanda?

℟. Vitiosum esse Stylum: 1. Tumidū, & inflatum. 2. Puerilem, ac frigidum. 3. Fluctuantem, & dissolutum. 4. Deniq; siccum, & exsanguem.

Quid est Stylus tumidus, & inflatus?

℟. Ille est, qui verbis, ac sententiis supra modum intumescit. Id genus sunt illi Imperatoris (a) Neronis inepti versiculi, quorum tumorem jure ridet Persius Satyra 1.

Torva (b) Mimalloneis implêrunt cornua bombis,
Et raptum vitulo caput ablatura superbo
Bassaris, & lincem Mænas flexura corymbis.
(c) Evion ingeminat: reparabilis adsonat echo.

Quid est Stylus frigidus?

℟. Sty-

(a) *Nero malus Pöëta, Bacchas scripsit, & saltavit.* (b) *Bacchæ mulieres dicebantur Mimalloneæ, vel Bassarides vel Mænades, hoc est,* Insanæ. (c) *Evœan, Bacchantium, furentium voces.*

℟. Stylus frigidus, ac puerilis (sunt enim valdè affinia hæc duo vitia) ille est, qui puerilia quædam ornamenta, frigidos lepores, ineptas allusiones, affectatas, ac luxuriantes descriptiones, frivolaquè hujusmodi crepundia putidiùs aucupatur: cujusmodi sunt istæ sententiæ, quæ meritò repudiantur à magistris artis. *Centaurus seipsum equitans. . . . . . Aurô magis aurea, &c.*

Potest autem vitium illud esse vel in verbis vel in sententiis. Erit in verbis, si sint vel molliora, quale est illud Mœcenatis: *Fœmina cirro crispat, & laboris columbatur, incipitq; suspirans ut cervice luxa feratur:* vel si sint indecore translata, qualia sunt ista, quæ damnat (a) Cornificius: *Montes belli fabricatus est, Campos sustulit pacis:* vel si juncta fuerint more dithyramborum, ùt in illo Publii (b) Syri de ciconia.

Pietatis cultrix; gracilipes, (c) crotalistria
Avis exul hyemis;

Erit

(a) *Auctor libri ad Herennium.* (b) *Publius Syrus minorum scriptor elegantissimus, vixit ante Virgilium, tempore Julii Cæsaris.* (c) *Quasi Crotalum voce imitans.*

Erit vitium in ſententiis, ſi nimis tumidæ ſint, & hyperbolicæ, qualis eſt iſta lippis, ac tonſoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Caſſius: *Minimè mirandum eſt, ſi Dianæ Epheſiæ templum conflagraverit, qua nocte natus eſt Alexander. Quippe Dea in ipſo Olimpiæ matris Alexandri partu, obſtetricandi laboribus, & curis diſtricta, ignem non valuit reſtinguere.*

Sic etiam nimis frigidè ac pueriliter dictum fuit à Plauto, de ſene avaro, in Aulularia:

Suam rem periiſſe, ſeq; eradicari:
Quin Divûm, atq; hominum clamat continuò fidem,
De ſuo tigillo ſi mus ſi quà éxit foras.

Quid eſt Stylus fluctuans, ac diſſolutus?

℟. Ille eſt, qui ſine articulis, ſinè numero, ſinè arte fluctuat huc illuc, neq; ſibi ullo pacto cohæret; quod ſanè vitium Tyronibus eſt valdè familiare. Hujuſmodi autem affert Cornificius: Socii noſtri cum belligerare nobiſcum vellent, profectò ratiocinati eſſent etiam atq; etiam, quod poſſent facere, ſiquidem ſua ſponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volent gerere.

Quid

Quid est Stylus siccus, & exsanguis sive aridus?

℟. Ille est, qui nihil ferme habet neq; ornamenti, neq; fuci. Hoc styli genus vulgò (a) Frontoni tribuitur.

§. VII. *De Stylo Laconico, & Asiatico.*

Quid est Stylus Laconicus?

℟. Est Stylus argutus, perbrevis, & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porrò traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus prolixa loquacitate nihil erat odiosius.

Profer selecta aliqua exempla Styli Laconici?

℟. 1. Hosti aliquando per atroces, ac longiores literas ferrum flammamq; minitanti, hac una syllaba Græca responderunt Spartani, *si*; hoc est, *Si potest, si per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injustũ nescio quid flagitanti responderunt hac unica litera: *non.*

3. Ejusdem generis est responsum Cleomenis Spartanorum Ducis ad Samnios: *Eorum, quæ dixistis, prima non memini, media non intelligo, ultima non probo.*

His adde Laconicam illam epistolam Archidami ad Eleos bellum parantes: Archi-

(a) *Fronto Marci Antonini Magister, qui illi statuam à Senatu decerni curavit.*

Archidamus Eleis: Bonum eſt quieſcere.

Itemq; illam (a) Philoſtrati literam ad amicum: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis, vel quod jam ſunt, vel quod adhuc ſunt.*

Laconicam illam breviloquentiam mirifice expreſſit Cæſar in laureatis ſuis ad Senatum literis, victo Pharnace Ponti Rege, Matridatis filio: Veni, Vidi, Vici.

Porrò brevitas illa loquendi imperiosū quiddam habet, itemq; aptiſſima eſt minantibus, mirificèq; prodeſt ad animos perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timentur omnia, quam in luce; ſic illæ oratiūculæ quaſi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus. Idq;, ut opinor, ſecuti ſunt Lacædemonii, cùm ad Philippum, interpoſita, neſcio qua, offenſione; bellum minaciter intendentem ità ſcripſerunt: *Lacedœmonii Philippo· Dionyſius Corinthi.* Multò enim fortior, & ut Lucretii verbô utar, penetrabilior illa brevitas fuit, quam ſi ita dixiſſent: Memento Dionyſium Tyrannum tui prorſus ſimilem, regnô ſuiſſe pulſum ob ambitionē,

ac

(a) *Philoſtratus Philoſophus, qui Apollonii Thyanœi vitam Græcè ſcripſit, ſed elegantiùs quàm veriùs.*

ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi. Video, ne tibi quoq; contingat idem, dum aliorum libertatem ſtudes opprimere.

Neq; diſſimile illud Demetrii ad Locrenſes: *Faxò, cicadæ apud vos humi canant:* cùm ſignificare vellet totam illorum regionem à ſe devaſtatum iri.

Quid eſt Stylus Aſiaticus?

℞. Ille eſt, qui fuſiori quodam orationis ambitu circumſcribitur, multisq; verbis pauca dicit. Aſiatici nomen traxit ab Aſiæ populis, qui diffuſiorem illum Stylum habebant in deliciis. Illius exemplū quotidie vides in verboſis illis hominibꝰ, qui multis pauca dicunt. Hunc porrò Stylum Aſiaticum fugies, ſi ſapis. Quid enim tam inſulſum eſt, quam verborum vel optimorum ſonitus inanis, nullâ ſubjectâ ſententiâ.

Qua ratione Stylus comparari poteſt?

Stylus, qui aliud nihil eſt, quàm certa quædam ſcribendi ratio cujusq; propria, ex duabus maximè rebus coaleſcit: 1. Ex ſententia: 2. Ex ſententiæ conformatione, ſeu quod idem eſt, ex verbis, quibùs ornatur, & quodāmodo veſtitur ſententia.

De ſententia id generatim, & universè dici poteſt, in ea ſpectandum eſſe primùm

ut

ut ſit vera; deinde, ut ſit perſpicua; poſtremò ut argumento idonea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatione verò ſententiæ, quâ unâ maximè Stylus continetur, quatuor ſunt obſervanda: 1. Verborum proprietas: 2. Eorundē elegantia: 3. Nexus. 4. Collocatio.

Quomodo cognoſci, & comparari poterit verborum proprietas, & elegantia?

℟. Ad verborum proprietatē, & elegantiam penitùs cognoſcendam, adjumenti multùm afferent. 1. Aureus (a) Hadriani Cardinalis: Liber, *de ſermone Latino, & modis Latinè loquendi.* 2. Libellus à Scoto editus de verbis Ciceronianis. 3. Alius à Manutio ſcriptus, quem *Elegantia latinæ locutionis* appellat. 4. Liber à Laurentio Vallia elaboratus, *De latini ſermonis elegantia.* 5. *Delectus latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey. 6. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De Latinitate falſo ſuſpecta*, item: opus poſthumum Vavaſſoris, *de vi, & uſu quorundam verborum.*

Præcipuè verò, & ſupra cætera omnia adhibendus erit laudatiſſimus Nizolii apparatus in Ciceronem, cū Franciſci Syl-

vii

(a) *Hadrianus Cardinalis floruit initiò Sæc:* 10 .

vii Progymnaſmatis ad illius calcē editis.

Sunt autem Sylvii Progymnaſmata, tercentæ obſervationes eximiæ, de incorrupta Latini ſermonis integritate, quas ego Tyronibus perneceſſarias ſemper exiſtimavi.

Quô pactô intelligi poterit, & ediſci verborum nexus, & apta eorundem collocatio?

℞. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibuſdā, ſeu commiſſuris, quæ vim habent hujusmodi, ut nihil ſit abruptum in Stylo, nihil hians, & abſonum, nihil diſſolutum, & fluctuans; hoc eſt, quod ſinè nervis, articulisq; fluctuet huc illuc: ſed ut omnes ſententiæ, ſingulæq; earum partes certô inter ſe modô, numerôq; cohæreant.

Valdè profuerit in eam rem legere aureum Horatii Turſellini libellum. *De Particulis Latinæ locutionis*. Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos latinitatis* in tertia parte, quæ eſt *de Particulis;* ſed Turſellino longe, multumq; inferior.

Deniq; ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noſcendam, conſulenda erunt Sylvii Progymnaſmata, de quibus ſupra dictum. Vide etiam, quæ paulò ante diximus de regulis, quibùs reddi poterit numeroſa periodus.

Quibùs

Quibûs rebûs comparari facilè poterit Stylus optimus?

℟. Duabûs maximè rebûs: 1mò, diligenti bonorum librorum lectione. 2. assidua eorumdem imitatione. Diximus in Elementis de imitatione; nunc verò superest, ut de lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorum delectu.

Quæcumq; diximus hactenus, & posthac dicturi sumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, nisi exquisitissimum quemdam delectum in Latinis authoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem Scriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe ut hominum apud Pòétas. Sed Pòétis, ut verbis ipsorum utar.

Aurea prima sata est ætas....
Subiitq; argentea proles.
Aurô deterior, fulvo pretiosior ære.
Tertia post illam successit aliena proles
------ De duro est ultima ferro.

Latinæ verò linguæ ætates ordine cōtrario procedunt. Nam à ferrea, deinde ab ænea ad argenteam, & mox ad auream ventum est.

Quænam nuncupanda est ferrea Linguæ Latinæ ætas?

℟.

℟. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabellarum, & Columnam rostratam C. Duilli, quæ hodieq; visitur Romæ; itemq; Saliares hymnos Numæ Pompilii, vix tandem à Sacerdotibus suis intellectos, cujusmodi est vg. raucidulum illud fragmentum, quod à Varrone citatur: *Omnia dapatilia commisse Jani cusiones .... Duonus Ceruses Deivos Janas venet* (a) Porrò *dapatilia comisse* significat, si quæris, opipara comedisse, *Jani* verò *Cusiones* sunt curiones seu Sacerdotes Jani, *Duonus Ceruses* est bonus creator: *Deivos* adhibetur pro Divos, ut nemo nō videt, & *Venet* pro ven t.

Eodem refer vetustissimum illum versum de Saliorum exultationibus,

Præsul ùt amptruat, & volgu, redamptruat olli.

Hoc est, cùm Saliorum antistes, & magister saltans, atq; tripudians motum aliquem edidit, eundem omnino motum de compacto refert Saliorum chorus omnis.

Et volgu, redamptruat olli.

Amptruare enim erat olim motum aliqu

saltando

(a) *Lautissimæ erant Saliorum cœnæ*, unde *Horatius:* Nunc salaribûs ornare pulvinar deorum, Tempus erat, dapibus sodales.

saltando edere. Porro ferream illam Latinæ Linguæ ætatem jure poteris illius quasi pueritiam appellare.

Quænam est ænea Linguæ Latinæ ætas?

℟. Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos versus scripsit. Ad eandem ætatem pertinet.

Ennius ingeniô maximus, arte rudis:

Ut de illo scribit Naso; itemq; Cæcilius: *Malus Latinitatis author*, inquit Tullius. Totum porrò tempus illud, quo floruêre, Andronicus, Ennius, Nævius, Cæcilius, Pacuvius, &c. quasi crescentē Latinæ Linguæ ætatem poteris nuncupare.

Quænam est ætas argentea?

℟. Ad ætatem argenteam pertinent Plautus in suis Comædiis, & Cato de re rustica. Terentium verò ad auream ætatem omnino referēdum esse judicamus: quanquam nonnullis, ob illius *Archaismos* secq visum fuerit; sed immeritò. Hanc verò argenteam ætatem quasi adolescentiam Latinæ Linguæ possumus appellare.

Quænam demum est aurea Latinæ Linguæ ætas?

℟. Auream ætatem appello tempus illud annorum ferme centum, quod vulgò Augusti ætas dicitur, estq; magni Ciceronis ortum inter, & ejusdem Imperato-

ris Augusti mortem interjectum. Hac aurea ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhetores, Cicero, & Cornificius author, ùt verisimillimũ est, quatuor librorũ ad Herennium, qui vulgò adscribuntur Ciceroni, Inter Historicos Julius Cæsar: A. Hirtius, qui scripsit Cõmentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hispaniensi; Salustius, (a) Vellejus vulgò dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Pöétas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Phædrus, Ovidius, Lucretius, & Publius Syrus, quorum postremi duo cæteros ætatis aureæ Pöétas aliquantum ætate antecessere. Inter Medicos, Philosophos, reiq; rusticæ, aut Architectonicæ Scriptores, Varro, Columella, Cornelius Celsus, & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quasi virilem latinæ linguæ ætatem vocare jure poterimus

Eos igitur maximè legere, & imitari oportet, qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Cælestem in dicendo Virum*, ùt eum Fabius appellat quippe ùt ait idem Fabius, *apud posteros id consecutus*

(a) *Vellejus Paterculus fuit prætor in Africa. Hinc errore Librariorum dictus Paterculus pro Pater cujus.*

cutus est, ùt Cicero jam non hominis nomen, sed eloquentiæ habeatur. Hunc igitur spectemus; hoc propositum sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valdè placuerit.

Quantâ verò curâ ac religione sermonis proprietatem observaverit Cicero, satis magno argumento erit, quod dicam. Fuit, cum existimaret, *inhiberere remos*, idē esse, ac retinere; & ùt auriga equos inhibet, ut cursum sistat; sic etiam remos inhiberi, dum sustinentur. Postea verò ex nautis didicit inhiberi remos, cùm remiges aliò navigantes modò, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minime cessandū putavit, donec Atticus, & Varro monerentur, ut in primo de Oratore libro, quem jam transmiserat, locus ille emendaretur. Quod ita esse indicant hæc Tullii verba ad Atticum: (a) *Inhibere illud tuum, quod mihi arriserat, vehementer displicet; est enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cùm inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi, didici heri, cùm ad villā nostram navis appelleretur: non enim sustinent, sed aliô modô remigant. Id ab* (b) *epochis remotissimum est. Quare facies, ùt ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, nisi fortè mutavit.*

(a) *Epist: 21. lib: 13.* (b) *Retentione.*

Quod si de vocula una ita laboravit Tullius, nihil mirum, si viro, ut omniū eloquentissimo, ita etiam proprietatis adeo amanti, omnium doctissimus Varro mitteret libros suos de Lingua Latina, si item omnium fortissimus Julius Cæsar, nec vel eloquentia, vel doctrinâ illi minor futurus, si totum his se studiis tradidisset, eidem dicaret libros suos de Analogia. Qua de re sic Tullius in Bruto: *In maximis occupationibus ad me ipsum de ratione Latinè loquendi accuratissimè scripsit Cæsar.*

Qisnam Ciceroni proximus est incorrupta Latini sermonis integritate, & elegantia?

℞. Primum post Ciceronem damus locum Cæsari, atq; Terentio. Sanè quàm præclarè de utroq; scripsit. Ac de Terentio quidem sic loquitur ad Atticum: *Secutus sum, non dico Cæcilium (malus enim author Latinitatis est,) sed Terentium cujus fabellæ propter elegantiam putabantur, à C. Lælio scribi.*

De Cæsare verò sic idem in Bruto: *Etiam Commentarios quosdam scripsit rerum suarum valdè quidem probandos; nudi enim sunt, recti & venusti, omni ornatu orationis tanquam veste detracta, sed dum voluit alios habere, parata unde sumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit*

qui

qui vo'unt illa (a) *calamistris inurere, sanos quidem homines à scribendo deterruit.*

Quinam latinitatis authores, post tres hos, legendi sunt?

℟. Cum Fabio, *ùt quisq; erit Ciceroni simillimus.* Quales sunt Phædrus, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, & alii, quos recensuimus, qui vel Ciceronis ævô vixêre, vel non ita magnô distant intervallô.

Degustari etiam poterunt, sed parcè, & serò recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter sunt imitati: & quomodò sit imitandus ipsi exemplo esse poterunt, Quales sunt Muretus, Manutius in epistolis illis, quas ante senium scripsit, nã cœteræ frigidam sapiunt ætatem, Sadoletus, Bembus, Maffeus pictus, atq; polito, Bunellus, Tursellinus, Longollius, Perpinianus, Vavassor, Pacuvius.

Post obitum Augusti, incorrupta illa, quam dixi, latini sermonis integritas sẽsim adulterari cæpta est, & quasi ex auro in argentum iterum commutari, ùt ex Senecæ, Fabiiq;, & aliorum querimoniis

 liquet.

(a) *Calamistrum* est ferrum illud teres, quo candente capilli intorquentur, in cincinnosq; crispantur. *Inurere* verò *calamistris* metaphoricè dicitur pro *vanum, atq; immodicum ornatum adhibere.*

liquet. In decrescente illa ætate sunt inter Oratores, ac Rhetores, Fabius Quintilianus, Plinius Junior, &c. Inter Historicos Svetonius, Tacitus, Justinus &c. Inter Pòëtas, Lucanus, Persius, Juvenalis, Statius, Martialis. Inter Philosophos verò Seneca, Plinius Veronensis. Inter Grammaticos deniq; Asconius, Agellius, &c.

Deniq; à temporibus Severi auspicari licet æneam ætatem, quæ tandem in ferream desiit, postquam variarum gentium irruptione, ipsi Romani facti sunt barbari, & in hac ætate decrepita sunt Symmachus, Capella, Sidonius, Apollinaris: quos omnes tu vitabis summoperè, si sapis.

Finis Libri primi.

ARTIS RHETORICÆ LIBER SECUNDUS.

DE INVENTIONE.

EGimus hactenus de Figuris, ac Tropis, de Periodo, & de Stylo, postulat nunc instituti nostri ratio, ut agamus de Inventione, sine qua, teste Tullio, frivola erit, & puerilis omnis locutio.

Quid est Inventio?

℟. Est excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad

motus

motus excitandos. Primum igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, seu affectibus excitandis.

De Argumentis, & locis Oratoriis.

Quid est Argumentum?

℟. Est probabile inventum ad faciendam fidem; ùt, si probare velis, expetendam esse Rhetoricam, invenies, quòd sit ars benè dicendi.

Undenam sumuntur Argumenta, sive rationes ad aliquid probandum?

℟. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius appellat: *Argumentorum sedes, in quibus latent, & ex quibus sunt depromenda.* Quapropter, si vis Orator esse, in promptu tibi esse debent loci illi, &, ùt ita loquar, ad manum; ut in illis uberrimam Argumentorum segetem facilè possis invenire.

Quot sunt genera Locorum?

℟. Duo: Alii enim petuntur ab ipsa re, & idcirco vocantur: *Intrinseci, seu Insiti;* alii sunt extra ipsam rem, de qua quæstio est; unde etiam vocantur *Extrinseci,* seu *Remoti.* De utroq; illo genere: ac de primo præsertim, quod majus quoddam momẽtum habet ad eloquentiam, accuratissimè nobis est hôc locô tractandum.

CAPUT I.

De Locis Intrinsecis.

Quot sunt Loci Oratorii Intrinseci?

℟. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Cōparatio, Repugnantia, Adjuncta, Antecedentia, Cōsequentia, Causæ, Effecta, Comparatio.

§. I. Definitio.

Quid est Definitio?

℟. Est brevis, & circumscripta rei explicatio, inquit Tullius; vel, ut Philosophi malunt, Definitio est Oratio, quæ rei naturam explicat.

Quomodo fit recta Definitio?

℟. 1. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unicè proprium, ac peculiare, & tum demum habebis optimam definitionem: vg. *Rhetorica est ars bene dicendi:* quòd sit ars, hoc illi commune est cum aliis artibus; quod verò sit ars bene dicendi, hoc est illi omnino proprium. Quod si manca sit, & mutila tua definitio, jure, ac merito poterit tibi contingere, quód olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominem, *Animal bipes, & implume.* Diogenes Cinicus homo dicax, & Academicorum irrisor, gal-

gallum implumem, ac nudum, in medias Platonis ſcholam projiciens, *En*, inquit, *hominem Platonis.*

Eſtnè eadem definiendi ratio Logicis, & Oratoribus?

℟. Longè diverſa. Logici enim jejunè, brevitèr, ac ſiccè rem definiunt per genus, & differentiam. vg. *Homo eſt animal rationale:* Orator verò liberiùs, & ornatius hominem ita definit per locos Rhetoricos: *Homo eſt eximium opus à DEO efformatum, rationis particeps, ad DEI Imaginem conditum, atq; ad immortalitatem natum.* Hoc autem Oratorium definiendi genus, ſi rectè appellare velimus, *Deſcriptio* potius appellari debet, quàm *accurata Definitio.*

Quot modis fieri ſolet Deſcriptio, ſeu Oratoria Definitio?

℟. Sex potiſſimùm modis fieri ſolet. 1. Per partes, ex quibus res ipſa conſtat; ùt ſi dicas: *Ars Oratoria eſt ars, quæ conſtat inventione, diſpoſitione, elocutione, & pronuntiatione.*

2. Fit per effectus, ut cùm dicitur: *Peccatum eſt peſtis animæ, conſcientiæ labes, vitæ pernicies, naturæ dedecus, orbis ruina, odium DEI, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirma-

firmationem; cùm nempe primum dicimus, quid non sit res, ut deinde meliùs intelligatur quid sit: & hæc definiendi ratio Ciceroni perfamiliaris fuit. Ita Pisonem probat, non fuisse Cosulem. *Tu in littoribus, in toga, & prætexta esse consulatum puta? Quæ ornamenta in Sex. Clodio, te consule, esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? Animô consulem esse oportet, consiliô, fide, gravitate, vigilantiâ, toto deniq; munere consulatûs.* Et pro domo sua. *An tu Populum Rom: esse illum putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur, qui compelluntur, ut vim afferant magistratibus? obsideant senatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas?.... O speciem dignitatemq; populi Rom quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescant! Multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinerosis, ex egentibus cōgregatā. Illa fuit pulchritudo Populi Rom: illa forma, quam in campo vidisti tum, cùm etiam tibi contra Senatûs, totiusq; Italiæ authoritatem, & studium, dicendi potestas fuit.*

4. Definitio fit ab adjunctis. Ita Chimicam artem non minùs verè, quàm lepidè definies: *Chimia est ars sine arte, cujus principium est mentiri, medium laborare, finis mendica-*

mendicare. Ita Virgilius famam describit ab adjunctis. (a)

Fama malum, quô non aliud velocius ullũ
Mobilitate viget, viresq; acquirit eundo.
Parva metu primo, mox sese tollit in auras,
Ingrediturq; solo & caput inter nubila (condit,
- - - - - - - - - -
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile di- (ctu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
- - - - - - - - - - -
Tã ficti, praviq; tenax, quàm nuntia veri.

5. Definitio fit venuste per similitudinem atq; Metaphoras, ùt, si dicas cum (b) Petrarcha: *Pulchritudinem esse blandũ hostem, dulcem raptorem, tortorem fraudulentum, laqueum pedibus, oculis velum. &c.* Observa tamen, Metaphoricis id genus definitionibus caute admodùm utendum esse, & cum mica salis, ùt ait Catullus.

§. II. *Enumeratio partium.*

Quid est Enumeratio partium?

(a) *Æneid: 4.* (b) *De remediis utriusq; fortunæ, Petrarcha Patria Florẽtinus, Aretii natus, ingeniô, eloquẽtiâ, & Poëtica facultate, sui sæculi facile princeps, floruit sæculô 14.*

℟. Est oratio, qua totum in suas partes distribuitur: unde locus ille vocatur etiam *Distributio*: ut si distribuas, ac dividas vitam humanam in pueritiam, adolescentiam, virilem ætatem, & senectutem.

Quæ sunt Regulæ, ac Leges Enumerationis partium?

℟. Tres præcipuæ: 1. Regula hæc est: affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum. Ita Tullius probat Pompejum esse summum Imperatorem, omnes, & singulas optimi Imperatoiis virtutes sic enumerando: *Ego enim existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere: Scientiam rei militaris, virtutem, authoritatē, felicitatem.* Pergit deinde, & quatuor hæc in suo Pompejo summa esse sic probat. *Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit, qui è ludo, atq; pueritiæ disciplina, bellô maximô, atq; acerrimis hostibûs, ad patris exercitum, atq; in militiæ disciplinam profectus est?* Deinde de ejus justitia: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed nè vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* Et de temperantia sic loquitur: *Non avaritia ab instituto cursu ad prædam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitio-*

gnitionem, non deniq; labor ipse ad quietē, &c.

Ita etiam (a) Lactantius Dominicæ mortis acerbitatem, singularum partium cruciatu, piè æq; ac eleganter probat:

Compressos speculare oculos, & luce carentes,
Afflictasq; genas, arentem suspice linguā
Felle venenatam, & pallentes funere vultus,
Cerne manus clavis fixas, tractosq; lacertos
Atq; ingens lateri vulnus: Cerne inde cruorem
Purpureum, fossosq; pedes, artusq; cruentos.
Flecte genu, lignumq; Crucis venerabile adora.

Sic Juvenalis Sat: 3. per Partium enumerationem ridet quemdam, qui se omnia scire profitebatur:

Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, (b) Aliptes,
Augur, (c) Schœnobates, Medicus, Magus; omnia novit:
Græculus esuriens: in Cœlum, jusseris, ibit.

Quænam est secunda Regula?

℟. Regula hæc est, ùt negatis omnibûs, & sin-

(a) *Lactantius Firmianus, eloquentia, & eruditione clarus, Crispi Constantini magni filii, præceptor.* (b) *Aliptes qui Athletas ungit.* (c) *Schœnobates funambulus.*

& fingulis partibus, negetur totum. Sic probat Tullius Antonium non esse Consulem: *Negat hoc* (a) *D. Brutus Imperator: negat Gallia, negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Qui igitur illum Consulem, nisi latrones, putant?*

Cedo ultimam regulam enumerationis partium?

℞. Ut negatis partibus, recte negetur totum, nulla tibi erit prætermittenda pars, quò ad ejus fieri poterit. Ita Martialis vetulam quamdam probat esse edētulam:

Si memini, fuerant tibi quatuor, Ælia, (dentes,
Exspuit una duos tussis, & una duos.
Jam secura potes totis tussire diebus:
Nil istic, quod agat, tertia tussis habet.

§. III. *Notatio Nominis, & Conjugata.*

AD unum, & idem caput duos hosce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis porrò uterq; ille locus, propter levitatem, non adeò valere videatur ad persuadendum; quia tamen non parùm valet ad delectandum, & ad orationem lepore aliquo, ac sale condiendam, idcirco ab oratoribus interdū summis adhibetur.

Quid est Notatio?

℞. Notatio, seu Etymologia, est locus, qui

(a) *Dec. Brutus.*

qui verborum originem, & significationẽ inquirit, ùt *Senatus* nomen traxit à *Senibus*: *Consul* vocatur is, qui *consulit patriæ*: ergo Piso nihil minus quàm consul est: & Ovidius in Fastis *Victimā* sic appellari dicit *à vincendo*, & *hostiam ab hoste*.

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hostibus à domitis hostia nomen habet.

Quandonam potissimum utendum est Notatione nominis?

℟. Quando in nomine aliquo laudem, vel dedecus, aut jocum aliquem, nō scurrilem, ac mimicum, sed liberalem, & urbanum invenit Orator. Sic in nomine (a) *Verris* jocosè lusit Cicero, quasi ita dictus fuisset, quod omnia *verreret*; hoc est omnia raperet homo furacissimus: *Quam tu*, inquit *domum, quod fanum adisti, quod non eversum, atq; extersum reliqueris?* Sic etiam Chrysogonum in avaritiæ suspitionem vocavit ab ipsius nomine, quod *aureum* significat, aut quasi *auro genitum*.

Ad notationem nominis pertinent Anagrammata, cujusmodi sunt ista: *Amor*, Roma, Maro: *Logica*, Caligo: *Ursula*, Laurus;

(a) *Verres homo libidinosus, & avarus, cùm in Sicilia triennium prætor fuisset, repetundarum accusatus fuit à Siculis.*

Laurus; *Prudentia*, tarde puni. *Maria Virgo*, Mira Virago: *Divus Alexius*, diu exul à suis: *Quid est veritas*, est vir, qui adest: *Maria Magdalena*, grandia mala mea: *Sacramentum Eucharistiæ*, Chara Ceres mutata in JESUM &c.

Quamquam, ut ingenuè dicam, quod sentio, perpusilli ingenii est, frivolis hujusmodi nugis immorari, quæ scilicet laborantis magis sunt, quàm elegantis ingenii partus. Et si me audis, vana hæc crepundia relinques Judæis, qui multi sunt in observandis exilibus literulis, & apud quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad nos usq; infelici contagione, derivata.

Quid sunt Conjugata?

R. Sunt ea, quæ ab uno orta vocabulo variè conjunguntur, seu commutantur, ut *Sapiens*, *sapientia*, *sapienter*; *Imperium*, *Imperator*, *imperare*. Ex hoc Conjugatorum loco Cæsarem ingeniosè admodum ita laudat (a) Tullius: *Cæteros quidem omnes victores bellorum civilium, jam ante æquitate, & misericordiâ viceras: hodierno verò die te ipsum vicisti .... Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissemus; clementiæ tuæ judiciô conservati sumus:*
Rectè

(a) *Pro Marcello.*

Rectè igitur unus invictus es, à quo ipsius etiã victoriæ conditio, visq; devicta est.

Ex hac verborum Conjugatione sic argumentatur Ovidius;

Aurea nunc verè sunt sæcula, plurimus aurô
Venit honos: aurô conciliatur amor,

In hoc idem genus facetè lusit Martialis Epig: lib: 2.

Hostem cùm fugeret, se (a) Fannius ipse peremit, (mori?
Hic (rogo) non furor est, nè moriare,

Ad eumdem locum pertinet illud in Pisonem: *Cùm enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxiliô mihi opus erat, & Consulis, & Senatûs.*

Et illud (b) Terentianum elegans in primis in hoc eodem genere: *Homo sum, humani nihil à me alienum puto.*

Eodem quoq; pertinet, venustissimum illud Epigramma inscriptum Ludovici N. Statuæ in hortulo Simplicium Collegii Parisiensis S. J.

Vitales inter succos, herbasq; *salubres*
Quàm benè stat populi *vita salusq;* sui.

§. IV.

(a) *Fannius Cæpio proscriptus, quòd in Augustum cõjurâsset, cùm fugeret percussores, se ipse interemit.* Sic mori, vinci est, *inquit de illo Seneca.* (b) *In Heautontimorumeno.*

§. IV. Genus & Species, seu Forma.

Quid est Genus?

℞. Genus apud Rhetores dicitur illud; quod est commune multis; & quod multa sub se complectitur; ùt virtus sub se continet justitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam.

Facito argumentum à genere?

℞. Præsto est, *Temperantia est virtus, ergo est amanda.*

Qua potissimum ratione tractatur ille locus?

℞. Tractatur imprimis, cùm à specie fit transitus ad genus, seu, ùt vulgo loquuntur, cùm hypothesis revocatur ad thesim. Hujusce loci luculentum habes exemplũ in Oratione pro Archia Pòëta, ubi Cicero cùm laudandum Archiam Magistrũ suscepisset (quod est Hypothesis) rem ad thesim revocavit, hoc est, Pòësim, & studia humanitatis generatim, & universè laudavit, ut latiorem orationi suæ cãpum aperiret. Adverte igitur, quò artificiò ab hypothesi transit ad thesim.

Laus Archiæ Pòëtæ à genere.

Si igitur sanctum apud vos humanissimos homines hoc Pòëtæ nomen, quod nulla unquam barbaries violavit, saxa, & solitudines voci respondent; bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur, atq; consistunt; nos instituti rebus optimis

non

non Pòëtarum voce moveamur? (a) *Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero suum esse confirmant. Itaq; etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter se, atq; contendunt. Ergo illi alienum, quia Pòëta fuit, post mortem etiam expetunt; Nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus?*

Quod vitium in genere tractando vitandum est?

℞. Hôc locô solent intemperantius abuti Tyrones, dum thesim longius trahunt, quod nempe res sit communior, faciliorq; & multorum trita vestigiis; vg. si de Justitia, vel de Charitate sermo sit, illi se se in virtutis laudes universim, ac generatim effundunt, & miseram crambê, ùt ajunt, tædium affectis auribus, ac fastidium usq; ad satietatem ingerunt.

Tu igitur, si sapis, hoc vulgare vitium fugies: (orbem (b)
Nec circa vile, patulumquè moraberis
Nè in te jure cedat lepidum illud Martialis dictum:

Jam

(a) *Homerus Pòëtarum Græcorum Princeps, quem suum esse Civem septem oppida certatim asserunt.*

(b) *In Arte Pòëtica.*

Jam dic, Posthume, (a) de tribus capellis,

Ubinam præcipuè locum habet argumentum à genere?

℟. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti solet aliquod universale principium, à quo ad hypothesim, hoc est ad singularem propositionem descenditur.

Quid est species seu forma?

℟. Ex his, quæ dicta sunt de genere, facilè intelliges speciem esse id, quod minùs latè patet; seu esse rem particularē, quæ sub universali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypothesis*, vg. *Virtus est amanda*, est Genus sive Thesis: *Temperantia hic & nunc est in convivio servanda*, en Species sive Hypothesis.

§. V. *Similitudo, & Dissimilitudo.*

Quid est Similitudo?

℟. Similitudo est rerum cæteroqui disparium collatio atq; convenientia in aliqua re: vg. est similitudo inter avarum, & hydropem; quia licèt avarus, & hydrops sint duæ res longè diversissimæ in eo tamen conveniunt, quod neuter satiari possit. Item homo iratus dicitur esse similis Leoni rugienti; quia homo iratus,

(a) *Ineptus causidicus, qui ad alia omnia abibat, quàm causa postularet.*

iratus, & Leo rugiens sunt duæ res valde inter se se dispares, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra, & gloria sunt res diversissimæ: in hoc tamen conveniunt, quod umbra corpus, gloria virtutem comitetur. Unde ait Cicero: *Gloria est umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum à similitudine?

℟. Facies in hunc ferè modum cum Tullio: *Quidam morbô, aut sensûs stupore, cibi suavitatem non sentiunt; sic libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à simili cum Ovidio: (a)

Scilicet ut fulvū spectatur in ignibus aurū,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid est discriminis inter similitudinem, & comparationem?

℟. Similitudinem propriè pertinere ad id, quod *qualitatem* vocant; comparationē verò pertinere ad *quantitatem.* Fit enim comparatio vel à pari, vel à majori ad minus, vel à minori ad majus, ùt dicetur postea: in similitudine verò nulla fit mentio neq; paris, neq; majoris, neq; minoris.

Quomodo

(a) *Trist; lib; 1.*

Quomodo facilè poterit inveniri argumentum à simili?

℞. Quæres statim, quænam res sit similis cujusdam naturæ cum ea, quam explicandam sumis. Ità si agatur de constantia, quæres, quid vel maximè resistit, & occurret tibi *rupes*, *adamas*, dicesq; cum Virgilio de Rege Latino: (a)

Ille, velut pelagi rupes immota, resistit.

Vel ùt idem Virgilius de Didone. (b)

Nec magis incœpto vultus sermone movetur,
Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Quid est Dissimilitudo?

℞. Est Oratio, quæ ex re dissimili dissimile colligit; ùt cùm ait Tullius: *Si barbarorum est, in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.* Et lib: 2. de Oratore: *Artes reliquæ ab eloquentia differunt, quod hæc non habeat definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur, cæteræ verò suis se certis quibùsdam finibùs contineant.* Hunc locū à dissimili, lepidissime tractat Catullus, cùm ait carmine 5.

Soles occidere, & redire possunt:
Nobis, cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

Ad

(a) *Lib: 7.* (b) *Æne: 6.*

Ad hunc eundem locum pertinet hæc Horatiana sententia:

Damna tamen celeres reparant Cœlestia lunæ, Nos ubi decidimus:

Quo pius Æneas, quo (a) Tullus dives, & Ancus,

Pulvis, & umbra sumus.

§. VI. *Contraria & repugnantia.*

Quid sunt Contraria, seu opposita?

℟. Sunt ea, quæ in eodem subjecto esse non possunt; vel, si fuerint in eodem, necessario inter se pugnant.

Quot sunt Contrariorum genera?

℟. Quatuor omnino numerantur, nimirum Adversa, Relata, Privantia, & Contradicentia.

Quid sunt Adversa?

℟. Sunt ea, quæ in eodem plurimùm inter se differunt, ùt *virtus, & vitium; bellum, & pax; sapientia, & stultitia.* Cicero Philip: 2. Attende paulisper, cogitationemq; sobrii hominis, punctum tẽporis suspice.... Nego quidquam esse medium. Confiteor, eos, nisi liberatores populi Rom: conservatoresq; Reip: sint, plus quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas esse: siquidẽ est

(a) *Tullius, cognomentô Hostilius tertius Romanorum Rex. Illi successit Ancus Marius.*

est atrocius Patriæ parentem, quàm suũ occidere. Tu homo sapiens & considerate, quid dicis? Si parricidæ? cur honoris causa à te sunt, & in hoc ordine, & apud Populum Rom: semper appellati: cur M. Brutus, te referente, legibûs est solutus, si ab urbe plus, quàm decem dies absuisset? cur provinciæ Cassio, & Bruto datæ &c. Non igitur homicidæ. Sequitur ut liberatores tuô judiciô sint.

Quid sunt Relata?

℟. Sunt ea, quæ se invicem ita spectant, ut alterum sinè altero esse nō possit, ut *Pater & filius; dux & miles; magister & discipulus; dominus & servus; qui dat, & qui accipit:* ita Martialis lib: 1. ex hoc Relatorum loco facete jocatur in Sosibianum quemdam, qui suum patrem *Dominum* inepte omnino vocitabat:

E (a) servo scis te genitum, blandeq́uè fateris,
Dum dicis Dominum Sosibiane, patrem.

Ex hoc eodem loco Cæsarem ita laudat Cicero, in oratione pro Marcello: *Ex quo profecto intelligi debet, quanta in dat[o]*

beneficio

(a) Sosibianus ex adulterio nobilis Matronæ cum servo natus, illius Matronæ Virum, cujus filius putabatur, Dominum blandiendo vocitabat.

beneficio fit laus, cùm in accepto tanta fit gloria. Huc deniq; pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio suo Ænea poscentis à Vulcano:

Arma rogo genitrix nato.

Quid sunt Privantia?

℞. Sunt habitus, & ejus privatio: ut *vita & mors, lux & tenebræ; scientia & inscitia; pauperies & divitiæ.* Ex privantibus ingeniose argumentatur Martialis in quemdam:

Ebrius es: nec enim faceres id sobrius umquam. (Poëtæ lib: 5.

Hinc etiam ingeniosum illud ejusdem

Semper eris pauper, si pauper es, Æmiliane,
Dantur opes nullis nunc, nisi divitibus.

Quid sunt Contradicentia?

℞. Sunt ea, quorum alterum negat, alterum affirmat idem de eodem: ut *Milo insidiatus est Clodio, Milo non est insidiatus Clodio.*

§. VII. Adjuncta.

Quid sunt Adjuncta?

℞. Sunt ea, quæ cum re, de qua agitur, non necessario, sed probabiliter conjuncta sunt.

Quot sunt Adjunctorum genera?

Tria vulgò numerantur: 1. Adjuncta

K rei,

rei, ùt *locus, tempus &c.* 2. animi, ùt *vitia, virtutes.* 3. Adjuncta corporis, ùt *pulchritudo, deformitas, robur, vestis, habitus:* Unô verbô omnia, quæ rem quoquô modô circumstant, sive præcedant, sive comitentur, sive consequantur, appellantur Adjuncta, seu res circumstantes. Unde liquet, quam longè, lateq; pateat loc9 ille, & quàm uberem dicendi segetem Oratori suppeditet.

Quomodo sumi potest Argumentum ab Adjunctis?

℟. Cùm ex loco, tempore, facultate, aliisq; id genus, quæ rem circumstant, persuadendi occasionem idoneam captat Orator. Sic (a) Hannibal Italiam ingressus, militibus suis eloquenter admodum facit animos ex loco, unde fugere non liceat.

Oratio Hannibalis milites suos ad pugnam adhortantis. *Liv; l. 21.*

Dextra, lævaq; duo maria claudunt. Nullam nè ad effugium quidem navem habemus. Circa Padus amnis major, ac violentior Rhodanô: à tergo Alpes urgent, vix integris vobis, ac viventibus transitæ. Hic vobis vincendum, aut moriendum. Mili-

(a) *Hannibal Amilcari filius, Carthaginensium Dux, qui sæpiùs Romanos vicit.*

Milites est... Nihil usquam nobis reliqui est, nisi quod armis vindicaverimus. Illis timidis, & ignavis licet esse, qui receptum habent, quos ager suus, quos sua terra, per tuta, ac pacata itinera fugientes, accipient. Vobis necesse est fortibus viri esse; & omnibus inter victoriam, mortemq; certa desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in prælio potiùs quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc benè fixum omnibus, destinatumq; n animo est, iterũ dicam: vicistis. Nullum incitamentum ad vincendum homini Diis immortalibus acrius datum est.

Cicero autem ab adjunctis Antonii levitatem ac turpitudinem exagitat: Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis Tu istis faucibus, stis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset n Populi Rom: conspectu vomere postriie. O rem non modo risu fœdam, sed tiam auditu! Si inter cænam, in tuis mmanibus illis poculis, hoc tibi accidist, quis non turpe diceret? In cætu vero opuli Rom: negotium publicum gerens, lagister equitum, cui ructare turpe esset,

is vomens, frustîs esculentis vinum re-dolentibus gremium suum, & totum tri-bunal implevit.

Porrò memoriæ juvandæ causâ. præ-cipua octo Adjunctorum genera hoc vul-gari versiculo sunt comprehensa:

Quis, quid, ubi, per (a) quos, quo-ties, cur, quomodo, quando.

Quis significat personam, & quæ ad il-lam pertinent, cujusmodi sunt: genus, educatio, indoles, ætas, sexus, patria, co-gnatio, fama, virtus, ingenium, &c.

Qui, negotium designat, sive rem, de qua agitur: *Ubi* locum demonstrat: *Per quos* indicat adjutores, & socios, quorum operâ facta res est. *Quoties* docet, quàm sæpe res facta fuerit. *Cur* causam, & fi-nem designat. *Quomodo* modum, ac se-riem ostendit rei gestæ. Deniq; *Quando* denotat tempus, quo gesta res est.

§. VIII. *Antecedentia, & Consequentia.*

Quid sunt Antecedentia?

℟. Sunt ea, quibûs positis, necesse est a-lia consequi; ùt ortus est sol; ergo dies est. Tu natus es homo, ergo dubio procul mo-rieris. Ille gravissimi sceleris reus, ergo gravissime plectetur à justo Judice.

Quid

(a) *Alii dicunt*, quibûs auxiliis, *se minùs commodè.*

Quid sunt Consequentia?

℟. Sunt ea, quæ rem necessario consequuntur. Sic autem argumentum duces à consequentibus: *Est copia fructuum: ergo & florum fuit. Cicatricem gerit, ergo plagā accepit.* Cicatrix enim & fructus, plagam & flores consequuntur. Quia verò locus ab Antecedentibus, & Consequentibus nō maximopere differt ab Adjunctis, ideò diutiùs in illo immorari non est operæ pretium.

§. IX. Causæ.

Quid est Causa?

℟. Est id unde aliquid est, vel id, vi cujus aliquid fit, ùt vulnus est causa mortis, cruditas est causa morbi, &c.

Quotuplex est Causa?

℟. Quadruplex numeratur à Philosophis: efficiens, materialis, formalis, & finalis.

Quid est Causa Materialis?

℟. Ea est, ex qua aliquid fit, aut componitur, ùt marmor est materia seu causa materialis statuæ, lapides sunt materia domûs, corpus est hominis quasi materia.

Quid est Causa Formalis?

℟. Est ratio rei ac nota, per quam res est id, quod est, & à rebus aliis distinguitur, unde anima est forma hominis, quia

per animam fit rationalis, & à cæteris animantibus distinguitur.

Quid est Causa Finalis?

℞. Est id, cujus gratiâ aliquid fit; ùt finis belli est victoria, & pax; cùm propter victoriam, & pacem bellum suscipiatur. Beata in Cœlo vita, est causa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certè quidem, ùt beatam in Cœlo vitam tandem aliquando consequatur.

Quomodo argumentari debemus à Causa efficienti?

℞. Sic argumentaberis cum Tullio; *Intemperantia effœtum corpus tradit senectuti, ergo diligenter vitanda est.* Ab hoc loco senectutem contra vituperatores ita defendit idem Tullius: *Caret epulis, ajunt, extructisq; mensis, & frequentibus poculis, caret ergo vinolentiâ, crudelitate, & insomniis.* Ità Ovidius Ægysthi adulterium culpat à causa efficiente, nempe ab otio:

Quæritur, (a) Ægysthus, quare sit factus adulter?

In promptu causa est, desidiosus erat.

Sic etiam & felicem inter mortales vit elegan-

(a) *Ægysthus Thyestis filius, stupratâ Clytemnestrâ, ejus maritum Agamemnonem interfecit, & ipse ab Oreste illius filio fuit occisus.*

eleganter commendat Martialis lib: 10. à causis præcipuis quæ illam efficiunt.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Jucundissime Martialis, hæc sunt:
Res non parta labore; sed relicta;
Non ingratus ager; focus perennis,
Lis nunquam; (a) toga rara; mens quieta
Vires ingenuæ: salubre corpus;
Prudens simplicitas; pares amici;
Convictus facilis; sine arte mensa;
Nox non ebria, sed soluta curis.
Non tristis thorus; attamen pudicus:
Somnus qui faciat breves tenebras:
Quod sis, esse velis, nihilq; malis,
Summum nec metuas diem, nec optes.

Quomodo argumentaberis à materia?

℟. Ita ferme dices: corpus hominis est mortale; ergo æquum est, ut illi dominetur animus immortalis. Ita Ovidius Solis regiam commendat à matéria, Metamorph: lib: 2.

Regia solis erat sublimibûs alta columnis,
Clara micante aurô, flammasq; imitante
(b) Pyropo.

(a) *Rara, urbana officia, salutationes, obsequia, ad quæ obeunda togis utebantur.* (b) *Pyropus non est gemma, aut carbunculus, ut vulgò malè creditur, sed genus æris ductilis, cui admista est quarta pars auri.*

Cujus ebur nitidũ, fastigia summa tegebat
Argenti bifores radiabant lumine valvæ,
Materiam superabat opus.

Quomodo sumitur Argumentum à causa Formali?

℞. Sic dices: animus hominis est immortalis; ergo mors non est timenda. Excellens est animi natura; ergo voluptatibus servire non debet. Ita Cicero: *Si considerare volumus, quæ sit in hominis naturæ excellentia & dignitas, intelligemus quã sit turpe diffluere luxuriã, & delicatè ac molliter vivere; quamq; honestum parcè, continenter, severè, sobriè.*

Quomodo deniq; Argumentandum est à causa finali?

℞. Ita probabis cum Tullio insidias Miloni struxisse Clodium, quod nempe multas ex illius interitu sibi polliceretur utilitates: *Quônam igitur pactô probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, dicere magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam; magnas utilitates fuisse. Itaq; illud Cassianum:* Cui bono fuerit, *in his personis valeat, & si boni nullô emolumentô impelluntur in fraudem, improbi sæpe parvô. Atqui Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modo ut Prætor esset,*

non

non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam ut his Consulibus prætor esset, quibus si non adjuvantibus; at conniventibus certè, sperásset se posse Rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus, &c.

Deniq;, ex quatuor illis causis simul junctis, commendare poteris celeberrimũ Templum Hierosolymitanũ; Causa efficiens erit Salomon, sapientissimus idẽ, atq; ditissimus: & alii peritissimi artifices, qui in illo laborarunt. Causa materialis, erunt pretiosi lapides, ligna cedrina, aureæ laminæ, &c. Causa formalis, erit ipsa structura, & pulchritudo Templi. Finalis erit Summi DEI cultus, in cujus honorem fuit exstructum.

§. X. Effecta.

Quid sunt Effecta?

℟. Effecta seu effectus sunt ea, quæ oriuntur ex causis. Hunc locum mirificè tractat Tullius libro de Senectute, ubi funestos voluptatis effectus ita describit:

Voluptatis incommoda ab effectis.

Accipite optimi adolescentes veterẽ orationem (a) Architæ Terentini, magni imprimis, & præclari viri, quæ mihi tradita

(a) *Architas Philosophus Pythagoricus, vixit tempore Platonis.*

dita eſt, cùm eſſem adoleſcens, (a) Tarenti cum Quinto Maximo, Nullā capitaliorem peſtem, quàm voluptatem corporis, hominibus dicebat à natura datam, cujus voluptatis avidæ libidines temerè, & effrenatè ad potiundum incitarentur.

Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum everſiones, hinc cum hoſtibꝰ clandeſtina colloquia, naſci dicebat; nullū deniq; ſcelus, nullum magnum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum, non libido voluptatis impelleret. Stupra vero, & adulteria, & omne late flagitium, nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptate. Cumq; homini ſive natura, ſive quis Deus, nihil mente præſtabilius dediſſet, huic divino muneri, ac dono nihil tam eſſe inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum eſſe omnino, nec in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere.... Quocirca nihil eſſe tam deteſtabile, tamq; peſtiferum, quàm voluptatem.

§. XI. Comparatio.

Quid eſt Comparatio?

℟. Eſt (b) oratio, qua duo, vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune

(a) *Tarentum urbs magna Græciæ, à Taren- Neptuni filio condita.* (b) *Cic: in Topic:*

mune eſt: ùt, *Catoni licuit ſequi bellum civile; igitur & Ciceroni licebit.* Commune eſt enim ambobus ſequi bellum civile.

Quot ſunt Comparationum genera?

℟. Tria: Primum eſt à majori ad minus. Secundum eſt à minori ad majus. Tertium eſt à pari.

Quomodo argumentamur à Comparatione majoris ad minus?

℟. Cùm contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ùt cùm ait Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tuæ, cum alienæ tam ſis inſolens?* Sic etiam Terentius: *Quem ferret, ſi parentem non fert ſuum?*

Ex hoc eôdem locô probat Ovidius leniri poſſe Auguſtum, quod vel ipſi Dii leniantur.

Cur ergo poſſe negē leniri Cæſaris iras,
Cùm videam mites hoſtibus eſſe Deos.

Quomodo fit Argumentum à Comparatione minoris ad majus?

℟. Quando contedimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori, ùt Cicero pro Lege Manilia: *Majores noſtri ſæpè, mercatoribus ac naviculatoribus injurioſiùs tractatis, bella geſſerunt, vos tot Civium Romanorum millibus unô nuntio, atq; unô tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis?*

Huc

Huc pertinet etiam Horatianum illud Epist: 2.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones:
Ut te ipsum serves, non expergisceris;

Quomodo fit argumentum à Comparatione parium?

℟. Fit, cùm contendimus id, quod valet in una re valere etiam debere in alia pari, ùt, lex est; qui occiderit patrem, insutus in culeum dejiciatur in profluentem: ergo, & qui matrem occiderit, eôdem suppliciô dignus est. Ita Cicero licere sibi Syllam defendere, qui fuerat ante ab Hortensio defensus, probat Orat: pro L. Syll: Si cōjuratio quæ patefacta per me est, tam patet Hortensio, quàm mihi. Quem quum videas honore hoc, auctoritate, virtute, consiliô præditum nō dubitâsse, quin innocentem Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit; Quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem existimes de his summis Viris, & clarissimis Civibus; quorum studio, & dignitate celebrari hoc judicium, & ornari, causam defendi hujus innocentis vides.

C A-

CAPUT II.

De Locis Extrinsecis, seu Remotis.

Quinam sunt Loci Extrinseci?

℟. Loci extrinseci, qui etiam vocantur *remoti, & assumpti*, sunt ii, qui nullo modò pendent ab arte, ingenioq; extra rem ipsam positi sunt, quapropter ab Aristotele rectè vocantur: *Argumenta inartificilia, seu arte carentia*, nō quod artis omnis sint expertia; cum potiùs illorum tractatio summum requirat artificium, sed quod non eruantur ex rebus ipsis, & ex causæ visceribus; quippe quæ foris eruuntur, & auctoritate sola nituntur, itaquè sunt inartificiosa, quo attinet ad Inventionem; non verò quo spectat ad usum, atq; tractationem.

Quot sunt Loci Extrinseci?

℟. Sex assignantur à Quintiliano; Leges, seu Præjudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, Testes.

Quomodo argumentandum est à Legibus, ac Præjudiciis?

℟. 1. Dices, præjudicia, ac leges esse vincula Reipublicæ, Regnorum fundamenta, justitiæ nervos, omnis æquitatis fontē libertatis asilum, sapientissimorū Virorum oracula. 2. Commendabis eos, à quibus latæ sunt leges. 3. Recensebis damna,

damna, quæ consequentur, si leges impunè violentur, juvabit interdum afferre ipsa legis verba, conceptamq; ac solemnē formulam; vg. *Si quis hominem, dolo malo, morti* (a) *duit, parricida esto.*

Si lex tibi adversetur, illam ita refutabis, & infringes. Dices 1. Vel antiquatā fuisse legem, & amplius non valere. Ita Cicero pro Rabirio: *Tunc mihi etiam legis* (b) *Portiæ mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones. 3. Vel dices standum esse non legis literæ, quæ nimirum occidit, sed ipsius legis atoris menti. 4. Dices majoris cujuspiam utilitatis gratiā, licere interdum à legibus discedere. Sic olim cum Virgilius moriens, testamentô jussisset suum Poëma comburi, supremæ huic illius voluntati (quamquam id leges jubent) noluit tamen obtēperare Imperator Augustus, ut ipsemet testatur hisce versiculis:

Frangatur potius legum veneranda potestas:
Quam tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauserit una dies.

Quid est Fama, seu Rumor?

℟. Fama, ut hic accipitur, est sermo vulgi,

(a) *Vox obsoleta pro* det. (b) *Lex Porcia à M. Porcio lata contra eos, qui Civem Romanum necabant, aut virgis cædebant.*

gi, sine ullo authore, ac capite dispersus; seu, ut ait Quintilianus, est *Sermo multitudinis, qui habet authoritatem, nisi irrepserit malitia, vel nimia quædam, ut sit, credulitas.*

Quomodo tractandus est locus à Fama?

℟. Si tibi, causæq; tuæ faveat fama, dices: magnam esse vim, atq; auctoritatē Famæ, cui optimus quisq; tam impensè studet. Dices populi vocem, esse quoddā quasi oraculum, quod vix unquam fallere possit. Usurpabis imprimis aureum illud Plinii dictum ad Trajanum: *Singuli decipere, ac decipi possunt, nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Contra verò, si tibi, causæq; tuæ rumor adversetur, erit amplificanda verbis Famæ levitas, atq; inconstantia, quæ sæpè viris integerrimis maculas amat aspergere. Dices, ex opinione magis quam ex veritate res æstimari solere. Usurpabis auream Senecæ, opinor, sententiā: *Pessimi argumentum turba est.*

Dices cum Juvenali Sat: 1.

Dat veniā corvis, vexat censura colūbas.

Addere deniq; poteris de fama cum Virgilio Æneid: 4. & cum Tertuliano etiam, in Apologetico, quod nimirū sit: Tā ficti, praviq; tenax, quàm nuntia veri.

Ita Tullius pro Planco judices obsecrat, ne

nè disseminatis rumorusculis fidem habeant: Illud unum vos magnopere oro, atq; obsecro, cum hujus, quem defendo, cum communis periculi causâ, ne fictis auditionibus, ne disseminato, dispersoq; sermoni fortunas innocentium subjiciendas putetis.... Nihil est tam volucre, quàm maledictum; nihil faciliùs emittitur; nihil citiùs excipitur, nihil latiùs dissipatur.

Quid sunt Tabulæ?

℟. Nomine Tabularum intelliguntur omnia testimonia scriptò exarata, quibus pacta conventa, contractus, codicilli, stipulationes, testamenta, & alia id genus continentur.

Quid est Jusjurandum?

℟. Est affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioso facta, & Deô Optimô Maximô in testem appellatô. Sic olim Scipio apud Livium lib. 23. *Si sciens fallo, ut me jupiter Opt: Max: domum, familiam, remq; meam pessimo* (a) *letho afficiat.* Quod si fortè juramenti fidem velis infirmare, dices cum eloquentissimo illo (b) Massiliæ Sacerdote Salviano: *Plures invenias, qui sæpiùs pejerent, quam qui omnino non jurent.*

(a) Letho *ita lapides antiqui.* (b) *Salvianus Scriptor eloquentissimus Treviris natus, floruit Massiliæ sæculo quinto.*

rent. Et rursus idem Salvianus lib: 4. *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipsum, sermonis genus putat esse, non criminis.*

Quid sunt Tormenta, sive Quæstio?

℞. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorquetur à reïs. Valet autem plurimùm locus ille ad faciendam fidem, si post quæstionem reus in facti confessione perseveret. Facit item maximopere ad probandã ejus, qui accusatur, innocentiam, si tormentis adduci non potuit, ut crimen fateretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille?

℞. Dices periculosam esse, fallacemquè confessionem, quæ tormentorum vi exprimitur; quandoquidem compertum est, benè multos innocentes vi tormentorum, ac metu doloris, ad falsa dicenda persæpè fuisse adactos; poterisq; hoc loco usurpare sapientissimam illam Viri clarissimi Hugonis (a) Grotii sententiam MENTIETUR *qui ferre poterit;* MENTIETUR, *qui ferre non poterit.* Ita etiam Cicero pro Sylla:

Quæstiones, inquit, servorum, ac tormenta nobis accusator minitatur, in quibus

(a) *Hugo Grotius Batavus, Vir summæ, & exquisitissimæ literaturæ, obiit Annô 1645.*

bus quamquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusq; cum animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis, nihil veritati loci relinquatur.

Quid sunt Testes?

℟. Sunt qui de re, quæ vocatur in controversiam, voce, vel scriptô testimoniū ferunt. Accedit huic testificationi majꝰ pondus, atq; authoritas: 1. Si testes sint oculati. 2. Si sint jurati. 3. Si viri probi atq; integerrimi. 4. Si sint viri illustres, ac primarii. 5. Si nulla nec spe, nec cupiditate impulsi testimonium dicant.

Porrò Testimonium potest esse vel humanum, vel divinum. Humanum est illud, de quo supra dictum est. Ad divinū referebantur olim oracula, seu voces Dei ipsius; Auspicia, seu Auguria, quæ erant testimonia ex avium volatu, cantu, pastuq; duci solita; Vaticinationes, quæ erant responsa Vatum; responsa denique Sacerdotum, & Haruspicum, qui vel interpretabantur somnia, vel ex extorum inspectione, futura conjiciebant; unde vocabantur *Conjectores*. Ad divinum, humanumq;

numq; testimonium spectat vulgaris illa, sed egregia Lucani sententia de Cæsare, ac Pompejo.

.... Quis justiùs induit arma.
Scire nefas, magno se Judice quisq; tuetur.
Victrix causa Diis placuit; sed victa Catoni.

Quomodo infirmatur locus à testibus?

℟. Infirmabitur locus ille, si dicas, Testes esse homines vel infames, vel leves, ac futiles, vel servos, domesticos, amicos, aut quomodocunq; suspectos. 2. Si ostē-das illos non secum ipsis cohærere, sed pugnantia loqui. 3. Si graviores Testes illis opponas. 4. Si conjecturis & argumentis, illorum testimonii futilitatē demonstres. 5. Deniq; si dicas, testes illos esse homines infimæ sortis, atq; egentissimos, qui facile subornari potuerint.

CAPUT III.

De secunda Inventionis parte, seu de motibus excitandis.

ORatoris munus, ac partes sunt primū ut persvadeat, doceatq; audientium animos: deinde ut eosdem moveat, inflammet ac flectat. Diximus in prima hujusce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam idoneis. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut motuum,

motuum, sive affectuum concitandorum fontes aperiamus; dicamusq;, qua ratione faces, ac stimuli sint auditorum animis subjiciendi, quod est in Oratore præcipuum. Siquidem homines affectu magis, quàm ratione ducuntur, & quod approbant bonum, non semper amplectuntur, exemplô Medeæ illius Ovidianæ (a)

... Video meliora, proboque:
Deteriora sequor ...

Sed antequam affectus omnes sigillatim persequamur, pauca quædam, ùt fit, de illorum natura, numeroq; præmittamus.

Quid est affectus?

℟. *Est animi sentientis, ex opinione boni, vel mali nata commotio.* Vel ut clariùs dicam: *est quidã animi impetus, quo impellimur vehementiùs ad aliquid vel appetendum, vel aversandum.*

Quot sunt Affectus?

℟. Sunt, qui cum Stoicis, quatuor tantũ statuunt affectus: duos circa bonum, nẽpe *spem, & gaudium:* & duos circa malũ, scilicet *tristitiam, & metum.* Quatuor hosce motus eleganter expressit Virgilius Æneid: 6. cùm ait: *Hinc metuunt, cupiuntquè, dolent,*

(a) *Me amor: lib; 7.*

dolent, gaudentq;. Eosdem (a) Bòëtius hisce quatuor versiculis est complexus.

Gaudia pelle,
Pelle timorem:
Spemq; fugato:
Nec dolor adsit.

Philosophi verò longè plures statuunt affectus, de quibus ita dicemus, ut primò illorum definitionem afferamus, deinde, quomodò sint excitandi, quàm accuratissimè præcipiamus.

§. I. *De Amore, & Odio.*

Quid est Amor?

℞. Est affectus, quo alicui bene volumus, eiq; benefacimus; non nostrâ, sed illius causâ. Ubi vides tres omnino esse germani amoris conditiones, ac dotes. 1. Est, ut ei, quem amamus, optemus bona, vel saltem, quæ bona esse arbitramur. 2. Conditio est, ut quæ bona judicamus, non optemus illi duntaxat, sed etiam pro virili parte procuremus, ùt enim ait Julius Scaliger:

Tu si animo fortè velis (b) cui benefactum,
Addas operam: sola, cadaver est volūtas.

3. Conditio est, ut ita simus animati, non

(a) *Severinus Bòëtius, ingeniô, eruditione, & Pòësi nobilis, capite truncatus à Rege Theodorico Annô 626.* (b) Cui pro alicui.

non propter propriam utilitatem, sed illius causâ, quem diligimus. *Nam*, ut ait Cicero, *si ad fructum nostrum referemus, nō ad illius commoda, quem diligimus, non erit ista amicitia sed mercatura quœdam utilitatum suarum.*

Quò differt Amor ab Amicitia?

℞. Differt, quod sit verus amor, etsi qui amat, non redametur; in amicitia verò requiritur amor mutuus. Unde Aristoteles rogatus, quid esset amicus, pulchre respondit: (a) *Anima una in duobus habitans corporibus:*

Quò pacto conciliandus est amor?

℞. Amoris conciliandi causæ, ac viæ præcipuæ sunt. 1. Excellens quædam, & rara virtus. Ita Ilioneus Trojanorum Orator, præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonem illi conciliare conatur. Æneid: 1.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
Nec pietate fuit, nec bellô major, & armis.

2. Utilitas, & collata beneficia. Ita Cicero Miloni benevolos mirificè facit judices ab ejus in patriam beneficentia: *Hiccinè Vir Patriæ natus, usquam nisi in patria morietur? &c.* Sic etiam ventorū rex

Æolus,

(a) *De Natura Deorum.*

Æolus, cōmemoratis Junonis erga se beneficiis suum erga illam gratum, ac memorem animum testatur: (a)

Tu mihi quocumq; hoc regni, tu sceptra
Jovemq; (vûm,
Concilias, tu das epulis accumbere Di-
Nimborumq; facis, tempestatemq; potentem.

2. Nulla re magis comparatur amor, quàm amore mutuo, ùt monet pervulgata illa Senecæ vox: *Si vis amari, ama.* 4. Deniq; conciliatur amor, oris ac corporis dignitate, si sit cum virtute conjuncta: unde rex Evander apud Virgil: lib: 8.

... Sed cunctis altior ibat.
Anchises. Mihi mens Juvenili ardebat
amore (dextrā.
Compellare virum, & dextræ conjungere

Quid est Odium?

R. Est affectus animi aversantis id, quod malum esse putatur.

Quanam arte concitandum erit Odium?

R. Ex iis, quæ de amore diximus, facile cuivis patebunt Odii fontes, quod erit à contrariis capitibus excitandum, nimirū ab insignibus vitiis, ab improbitate, superbiaq;, ab illatis injuriis. Cujus rei mirificum habes exemplum apud Corne-
lium

(a) *Æneid: 1.*

lium Tacitum in Agricolæ vita, ubi magnanimus ille Galgacus suorum Brittannorum animos adversus Romanos hac eximia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos apud Tacitum.

Raptores orbis, postquàm cuncta vastātibus desuêre terræ, & mare scrutantur. Si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit. Soli omnium opes, atq; inopiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibꝰ Imperium: atq; ubi solitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuiq; ac propinquos suos naturæ charissimos esse volunt. Hi per delectum alibi servituri auferuntur. Conjuges, sororesq; etsi hostilem libidinem effugiant; nomine amicorum, atq; hospitum polluntur. Bona, fortunasq; in tributum egerunt, in annonam frumentum. Corpora ipsa, ac manꝰ silvis, ac paludibûs emuniendis, verbera inter ac contumelias conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atq; ultro à dominis aluntur. Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit, &c.

§. II.

§. II. *De Metu, Spe, & Audacia.*

Quid est Metus, sive Timor?

℟. Est perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quænam sunt artes, & industriæ concitandi metus?

℟. Tres sunt potissimum. Prima est, si denuntietur malum aliquod magnum, ac grave, ut bellum, pestilentia, paupe-ries, infamia, infelix æternitas. 2. Si ostendatur mali vicinitas, imminensq; periculum: neq; enim solent homines metuere vel ipsam mortem, si longe remotã arbitrentur; at illius horrore concutiuntur, ubi urget morbus, pestilentia, vel naufragium; (a)

Præsentemq; viris intentant omnia mortem.

Hac arte mirabiliter suo more utitur Tullius in 2. Catilin: ubi funesta Catilinæ consilia, & impendentes urbi calamitates ita describit: Videor mihi hanc urbẽ videre, lucem orbis terrarum, atq; arcem omnium gentium, subitò uno incendio concidentem. Cerno animo sepultã patriam, miseros, atq; insepultos acervos civium. Versatur mihi ante oculos aspe-ctus

a) *Æneid:* 1.

ctus (b) Cethegi in vestra cæde bacchantis. Quapropter de summa salute vestra, Populiq; R. de vestris conjugibus ac liberis, de fanis, ac templis, de libertate, ac salute Italiæ, deq; universa Republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter.

Eadem arte Æneas Anchisem patrem humeris gestans, apud Virgilium lib: 2. timorem suum sic exponit ab imminentis calamitatis magnitudine:

Succedoq; oneri: dextræ se parvus Julus
Implicuit, sequiturq; patrem non passibus æquis:
Pone subit conjux. Ferimur per opaca locorum (vebant
Et me, quem dudum nō ulla injecta mo-
Tela, neq; adverso glomerati ex agmine Graji, (omnes.
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat
Suspensum; & pariter comitiq;, oneriq; timentem.

3. Concitandi metus industria, & ars hæc est, si proponatur malum, non publicum duntaxat, & commune, sed privatum, & proprium. Solent enim nos privata multò magis tangere, & acriori doloris sensu ferire,

(b) *Cethegus unus è Principibus conjurationis Catilinariæ.*

ferire, quàm publica: etsi homines vulgò videri malint publicò potiùs dolore moveri, quàm suò.

Hoc probe intellexerat olim nobilis ille Græcus histrio, nomine Polus, qui Athenîs acturus fabulam Sophoclis, cum repræsentandus esset dolor Electræ gestantis cineres Orestis, clanculum eruit è sepulchro cineres, ossaq; filii, quem amaverat unicè, urnamq; detulit in scenã, & cùm lugere videretur aliena mala, deflebat sua. Ita A. Gellius lib: 7.

Quid est Spes?

℞. Est gaudium ex opinione imminentis boni.

Quænam sunt incitamenta, animum ad Spem erigendi?

℞. Hæc duo numerantur: 1. Honestas, & magnitudo boni: 2. Præsidia certa ad illud comparandum, qualia sunt opes, vires, industria, prudentia, amicitia, adversariorum imbecillitas, & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ spem excitat sanè luculenter. 2. Catil: *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, vestra præsidia, vestrosq; exercitus; & primum gladiatori illi confecto, & saucio, Consules, Imperatoresq; vestros opponite, deinde contra illam naufra-*

gorum electam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ & robur educite. Hinc etiam Æneas suorum animos mirum in modū erigit, & bene sperare jubet. Æneid: 1.

O! passi graviora, dabit Deus his quoq; finem.
Vos, & (a) Scyllæam rabiem, penitusq; sonantes (saxa
(b) Accestis scopulos vos & Cyclopeia Experti revocate animos, mœstumquè timorem (juvabit;
Mittite; forsan, & hæc olim meminisse Per varios casus, per tot discrimina rerum (quietas
Tendimus in Latium; sedes ubi fata Ostendunt; illic fas regna resurgere Trojæ, (dis.
Durare, & vosmet rebus servare secun-

Ad spem pertinet Audacia, seu confidentia; quæ est affectus quidam animi adversus futurum malum, quamvis arduum ac difficile, quod tamen vinci possit, consurgentis.

Quomodo concitatur audacia?

℟. Iisdem ferme artibûs, quibûs Spes. Ita magnanimus Hannibal, trajectô Rhodanô, Italiam rectà petens, suos milites hor-

(a) *Siciliam aut Æthnam.* (b) Accestis pro Accessistis *per syncopen.*

hortatur, apud Livium decad. 3. Ut obstructarum nivibus Alpium difficultates superent, Romanorumque vires contemnant: *Quid aliud Alpes esse creditis, quàm montium altitudines? Fingite altiores Pirenœis; An terras, aliquas cœlum contingere, & inexpugnabiles humano generi esse creditis?* & aliô locô: *Cum eo nimirum hoste res est nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam potest; seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione, audax Turnus suorū Latinorum animos ad pugnam accendit Æneid: 10.

In manibus Mars ipse, viri. Nūc conjugis (esto
Quisq; suæ, tectiq; memor, nunc magna referto
Facta patrum, laudesq; Ultro occurramus (ad undam,
Dum trepidi egresisq; labant vestigia
Audentes fortuna juvat. (prima:

Multum etiam addit fiduciœ persuasio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, Æneid: 12.

Tum verò augurium Rutuli clamore salutant, (us augur,
Expediuntq; manus, primusq; Tolumni-
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi. (ferrum
Accipio, agnoscoq; Deos me, me, duce

Corripite, o miseri....

§. III. De Misericordia.

Quid est Misericordia?

℟. Est dolor animi, & ægritudo quædam ex malo alterius, præsertim immerito laborantis. In hoc excitando commiserationis affectu, triumphare solet magni Oratoris industria. Siquidem, ùt vulgò dicitur: *Lachrymæ auditorum, sunt laus Oratoris vel maxima.*

Quænam sunt artes ad misericordiam concitandam idoneæ?

℟. Variæ ac multiplices sunt artes. Prima est; si qui malum patitur; eo planè indignus esse dicatur. Unde ad ciendam misericordiam valet hoc Virgilii (a)

Nec te tua plurima Panthu, (xit.
Labentem pietas, nec Apollinis infula te-

2. Est; si de patria, vel de nobis privatìm bene meritus fuisse ostendatur. Hôc artificiò mirè usus est senior Horatius apud Livium; ut ob filium interfectam sororem, parricidii reum, ab imminenti morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad Populum pro filio parricidii reo. Livius lib. 1.

Hunccine, quem modo decoratum, ovantemq; victoriâ

(a) *Æneid.* 1.

victoriâ incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca victum, inter verbera; & cruciatus videre potestis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I lictor, colliga manus, quæ paulo ante armatæ Imperium populo Romano pepererunt. I caput obnube liberatoris hujus urbis: arbori infelici suspende; verbera; vel intra Pomærium, modo inter illa pila, & spolia hostium, vel extra Pomærium, modo inter sepulchra Curiatiorum. Quo enim ducere hunc juvenem potestis, ubi non sua decora eum à tanta fœditate supplicii vindicent.

3. Ars est, si calamitatis magnitudo, vel diuturnitas, cæteræq; hujusmodi circumstantiæ luculenter exponantur.

4. Ars hæc est, si tristia quædam recentis miseriæ signa, monimentaq;, ob oculos auditorum ponantur, cruentæ vestes, vel ipsum mortui cadaver, aut imago. -- Nam, -- ut -- monet -- Horatius

Segnius irritant animos demissa per aures
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus...

Sic M. Antonius, qui postea Triumvir fuit, prolata Julii Cæsaris veste pugionibus, ac gladiis perforatâ, sangvineq; cruentata, Romanam plebem ita accendit, ut ad conjuratorum ædes inflamandas è vestigio provolaverit. Sic Clotildis

Clodovei filia durè & inclementer habita à marito Almarico Visigothorum Rege, cum sudarium, suo imbutum sanguine ad fratres suos Francorum Reges misisset, (a) immane illud bellum excitavit, quo res Visigothorum penitus attritæ, deletæq; fuerunt. Sic olim summus ille Orator Antonius, cùm defenderet Aquilium, in causa peroranda, tunicam ejus diloricavit, ac discidit è pectore, & adversas senis cicatrices judicibus ostēdit.

Sic etiam *Æneam* flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroide, hac lamētabili sui imagine, ac pictura.

Aspicias utinam, quæ sit scribētis imago!
Scribimus, & gremio Troicus ensis adest.
Perq; genas lacrymæ strictum labuntur in ensem, (erit.
Qui jam, pro lacrymis, sanguine tinctus

§. IV. *De Ira, & Indignatione.*

Quid est Ira?

℞. Dicere possum cum Horatio: *Ira brevis furor est.* Sed malo cum Aristotele, sic illam definire: *Ira est sua, propter contemptum, ulciscendi cupiditas cum dolore conjuncta.* Unde non maximopere differt ab odio, quod est *Ira quædam inveterata.*

Quomodo excitatur, & incenditur Ira?

℞.

(a) *Gregorius Turonensis, lib. 3. cap. 10.*

℟. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, si præsertim injuria fit cum contemptu conjuncta; Hinc nimirum apud Virgilium Æneidos 1. tantopere effervescit Junonis ira contra Trojanos, ob spretam à Paride Trojano formam suã, & Hebem filiam Ganymedi Trojano postpositam:

-------- Manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretæq; injuria formæ; (honores.
Et genus invisum, & rapti Ganymedis
Et rursum in eodem libro suam iram sic exsuscitat eadem Juno:
Ast ego, quæ Divûm incedo Regina, Jovisq; (nos
Et soror, & conjux una cũ gente tot an-
Bella gero, & quisquam numen Junonis adoret (rem?
Præterea? aut supplex aris imponat hono-

Quò verò quis est gloriæ appetentior, vel dignitate illustrior, hoc ob sui contẽptum, vehementiùs solet irasci. Cujus rei memorabile in primis est exemplum Narsetis Eunuchi, rei militaris gloriâ præstantissimi. Is enim post res fortiter gestas adversus Totilam Gothorum Regem, cùm invidiâ quorundam à Justino Imperatore Italiæ præfectura fuisset exu-

tus, atq; etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi fæmina, virulentô hujusmodi fuisset impetitus convitiô: *Narsetem Eunuchum ad pensa, lanasq; cum fæminis esse relegandum*: illud adeò acerbè tulit, ut *se telam brevi orsurum dixerit, quam Imperator, & Conjux, dum viverent, nulla vi, industriaq; retexere possent*. Ac paulò post, evocatis in Italiam Longobardis, Imperatori magnam Italiæ partem ademit.

Quid est Indignatio?

℞. Est dolor perceptus, ob secundas res, bonaq; alterius, qui hac felicitate judicatur indignus; ùt apud Maronē Eclog. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus, has segetes?

Ejusmodi etiam illud Eclogæ 8.

Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?

Jungentur jam (a) gryphes equis, ævoq; sequenti
Cum canibus timidæ venient ad pocula damæ.

Quomodo ab invidia differt Indignatio?

℞. Hoc differt, quòd indignatio sit tantum in indignos, eò, quòd fruuntur bonô, ùt

(a) *Gryphus genus ferarum omninò fabulosum cum alis, & capite aquilæ, & reliquo corpore canino, vulgò* Grifo.

ùt vel ex ipſo nomine liquet. Unde indignatione præſertim ſuſcipitur ab his, qui ſunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indignè malos florere: & honoris ſtudioſi indignantur, immerentes anteferri ſibi. Invidia verò eſt ergà bonos, & ſua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

℟. Excitatur dupliei modò. 1. Si vitæ prioris ſordes, & vilitas cum præſentis temporis opibus, potentia, & arrogantia præſertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri, cui anteſertur, virtutibus comparentur. Ex primo capite Tullius indignationem ita movet in Vatinium: *Atq; illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patior latere*.... Deinde commemorat, ùt homo vilis, & obſcurus, paulatim ad honores acceſſerit; tandemq; illa ſubjungit: *Te cognati reſpuunt, (a) tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt, ſtrumæ deniq; ab ore improbo demigrârunt, & aliis jam ſe locis collocârunt.* Quaſi nempe adeò ſit impurus, ut vel ipſæ ſtrumæ, fædum hominem averſentur.

Similiter Horatius indignationem cōcitat adverſus Menām Pompeji magni libertum, in hac Oda cedrô notanda:

(a) *Ex eadem Tribu.*

Li-

Licet superbus (a) ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Videsnè, sacram (b) metienti te viam,
Cum bis ter ulnarum toga.
Ut ora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic (c) triumviralibus,
Præconis ad fastidium;
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et (d) Appiam mannis terit.
Sedilibusq; magnus in primis eques,
Othone contempto, sedet.

Ex secundo capite vehementer indignatur Ajax, apud Ovidium, quòd Ulysses secū ausit de Achillis armis contendere.

.....Agimus, proh Jupiter! inquit,
Ante rates causam, & mecum confertur
Ulysses! (norem
Præmia magna peti fateor: sed demit honorem
Æmulus Ajaci. Non est tenuisse superbū,
Sit

(a) *Menas, cum ab hero Pompeji defecisset, ad Augustum, ab illo Tribunus militum fuit creatus.* (b) *Via sacra sic dicta, quòd ad Jovis templum & Capitolium recta duceret.* (c) *Judicia de servis, ac furibus exercebant tres judices, qui triumviri capitales dicebantur.* (d) *Via Appia Româ Brundusium usq; pertingebat; nomen traxerat à Claudio Appio Cæco, qui eam muniverat.*

Sit licet hoc ingens, quidquid speravit Ulysses.

§. V. De Mansuetudine.

Quid est Mansuetudo?

℟. Mansuetudo, seu lenitas, ac clementia, est motus oppositus iræ; neq; aliter definitur, quam *iræ remissio, atq; mitigatio.*

Quœnam est ars conciliandæ clementiæ?

℟. Mitigabitur ira, & conciliabitur mansuetudo, primo ingenua quadam culpæ confessione, ac dolore. Ita Cicero, Cæsarem, iratissimum licet, tamen Ligario placavit: *Ad judicem sic agi solet; sed ego ad patrem loquor: erravi, temere feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio; delicti veniam peto; ut ignoscas, oro; si nemo impetravit, arrogantem; si plurimi, tu idem fer opem qui spē dedisti.*

2. Facit ad placandam iram humilitas, & supplicis animi demissio, præsertim apud hostem magnanimum: ut enim pulchrè ait Ovidius lib. 3. Tristium.

Corpora magnanimo satis est prostrasse Leoni.
Pugna suum finem, dum jacet hostis, habet. (libri 6.

Addere poteris cum Virgilio tritum illud
..... Romane: memento.
Parcere subjectis, & debellare superbos.

3. Ad

3. Ad deliniendam iram, maxime sunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare, nulla est suspicio, cujusmodi sunt pueri, fœminæ, senes, sacrorum intistites. Ita legimus, in sacris paginis Davidis iram ab Abigail, iram (a) Artaxerxis ab Esthere fuisse repente mitigatam. Romana quoq; historia testatur, Sabinarum interventu, Romulū inter, & Tatium, fœdus iuitnm fuisse. Itē Volumnia, & Veturia Martium Coriolanūm, patriæ funestum bellum inferentem, à noxio proposito dimoverunt.

4. Facit plurimum ad iram molliendā, si scias, & captes, molles aditus, & commoda fandi tempora; quale est tempus convivii, ludi, fausti alicujus successus, victoriæ, festivitatis, ac lætitiæ publicæ; quo tempore solent homines ad mansuetudinem esse propensiores.

5. Si prudenter ostendas, quantùm præstet mansuetudo cupiditati, vindictæ; ùt rectè monet Juvenalis hisce versibus aureis Sat. 13.

Quippe minuti. (voluptis
Semper & infirmi est animi; exiguiquè
Ultio; continuò sic collige, quod vindicta
Nemo

(a) *Artaxerxes in sacris codicibus dictus Assyerus.*

Nemo magis gaudet, quàm fœmina.

6. Deniq; valet plurimùm ad clementiam, si dicas, qui peccavit; non deditâ operâ, non dolô malô peccasse, nec id egisse, ut eum contemneret, quem habet iratum; sed vel incautum, vel errore humano deceptum, vel necessitate adactum, peccavisse. Vide, qua dexteritate locum hunc tractet Tullius ad Cæsarem M. Marcello placandum: *Atq; hoc C. Cæsaris judicium P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fatô, fuimus, nescio quô, Reipublicæ misero, funestoq; compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, scelere certè liberati sumus. Nam cùm M. Marcellum, deprecantibus vobis, Reipublicæ conservavit, memet mihi, & item Reipublicæ, nullo deprecante, reliquos amplissimos Viros, & sibi ipsis, & patriæ reddidit; quorum, & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in consessu videtis. Nō illos hostes induxit in curiam, sed judicavit à plerisq; ignoratione potiùs, & falso atq; inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate, civile bellum esse susceptum.*

§. VI. De Æmulatione.

Quid est Æmulatio?

℞. Est dolor ex aliena felicitate susceptus; non quod illi contigerit, sed quòd nos illâ careamus. Hinc liquet Æmulationem esse ina-

se in laude ponendam, & ad perdiscendū bonas artes, plurimùm valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia, quæ maxime præclara, ùt virtus, honores, doctrina, gloria, &c.

Quid interest Æmulationem inter, & Invidiam?

℟. Æmulationem bonam, esse laudabilem, & honestam, quia nos excitat, ut ipsi quoq; bona consequamur; contra verò invidia vitiosa est, turpisq; quia id agit, ne alter bonis potiatur, ùt ait Horat: Invidus alterius rebus marcescit opimis.

Quomodo excitari potest Æmulatio?

℟. Excitatur majorum exemplô, nominis gloriâ, & propositis illustrium virorū egregiis facinoribus. Ita Andromache Æneid: 3.

Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aurâ? . . . .

Ecquid in antiquam virtutem; animosq; viriles

Et puer Æneas, & avunculus excitat Hector?

Ita magnus ille Alexander cùm ad Achillis tumulum adstitisset, ejus gloriam & felicitatem æmulatus, *O fortunate*, inquit, *adolescens; qui tuæ virtutis Homerum præconē inveneris!* Et ille Historicorum Princeps

Thucy-

Thucydides, adhuc adolescentulus, cùm forte suam historiam Herodotus legeret, ita gloriæ stimulis agebatur, ut lacrymas tenere non posset. Quô animadversô, Herodotus ejus patri dixit: *Nè tu sanè beatus es, qui filium habeas sic avidum gloriæ, & laudis appetentem.*

Concluditur doctrina de Affectibus generali præcepto.

Hactenus de affectibus dictum est; in quibus illud generatim est observandū, quòd apud Ciceronem (a) monet Antonius: Ut omnes motus, quos Orator adhibere volet judici, in ipso oratore impressi, atq; inusti esse videantur. Neq; enim facilè est perficere, ut irascatur, cui tu velis, judex, si tu ipse id lentè ferre videare; neq; ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odio ante viderit; ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui, verbis, sententiis, voce, vultu, collachrymatione deniq; ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla est mens, tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatꝰ ipse ad eam & ardens accesseris.

Opti-

(a) *Lib. 2. Orat.*

Optime igitur monet Horatius in arte Pòética :

..... Si vis me flere, dolendum eſt
Primùm ipſi tibi, tunc tua me infortunia lædent.

Finis Libri Secundi.

ARTIS RHETORICÆ LIBER TERTIUS
DE DISPOSITIONE.

Quid eſt Diſpoſitio?

℟. Diſpoſitio definitur à Cicerone: *Rerum inventarum in ordinem diſtributio.*

Quænam eſt Diſpoſitionis utilitas?

℟. Non minus neceſſaria eſt Diſpoſitio ad fidem faciendam, & ad motus excitandos quàm inſtructio exercitûs ad pugnã, ac victoriam; quàm in humano corpore conformatio membrorum, ad gratiam, & venuſtatem; quàm in ædificio lapidum, cæmentiq; apta compoſitio, ad ædiũ opportunitatem, & elegantiam. Undè meritò præcipit Horatius in arte Pòética:

Singula quæq; locum teneant ſortita decenter.

Sanè ordò ubi adeſt, res audiuntur libentiùs, audita intelliguntur faciliùs, & intellecta diutiùs inhærent. Si verò negligatur diſpoſitio, ſit nimirum monſtrum illud

illud ex variis animantibus conflatum, quod artis initiò scite pingit idem Horat, Fit, quod eòdem locò reprehenditur.

Velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species, ut nec pes, nec caput uni reddatur formæ......

Quin nullum mihi videtur certius argumentum, cùm ita incondita est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil secundum. Contrà verò nullum majus indicium artis, & industriæ, quàm ordo. Quamobrem cum hactenus actum sit de Elocutione, & de Inventione, in quibus opus est imprimis lepore, atq; ingeniô; deinceps videndum de Dispositione, in qua una magis elucet Oratoris judicium, atq; prudentia.

Quisnam ordo servandus est in orationis dispositione; seu quænā sunt orationis partes?

℞. Orationis partes vulgò quatuor assignantur; Exordium, Narratio, Confirmatio, seu Contentio, & Peroratio.

Hæc artificiosa dispositio videtur omninò naturæ consentanea. Satis enim novimus; vel ipsâ duce naturâ, ubi quidpiam volumus impetrare. 1. Conciliandos esse animos eorum, quibuscum agimꝰ, & hoc est Exordii munus: deinde exponendum esse illud, quod petimus, & hoc

est

est Narrationis. 3. Asserendas esse rationes, quibus ostendatur illud concedendū nobis esse, & hoc efficit Confirmatio: deniq; preces addendas, aut alios motus adhibendos, quibus impelli vehementius auditorum animi possint, & hoc Peroratione consequimur.

Sunt, qui non quatuor duntaxat, sed sex omnino velint esse partes orationis; nempe Exordium, Divisionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationē, & Perorationem, quas etiam ajunt indicari pervagatissimò isthoc versiculò.

Exorsus, narro, seco, firmo, refuto, peroro.

Verùm, si rectè res æstimare velimus; Partitio cum Propositione revocatur ad Exordium: Confutatio verò redit ad Cōfirmationem. Unde liquet, quatuor tantùm esse statuendas orationis partes, quarum quædam valent ad faciendam fidem, scilicet Narratio, & Confirmatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium, & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis singulatim videamus.

CAPUT I.
De Exordio.

Quid est Exordium?

℟. Exordium definitur à Tullio: *Pars orationis, auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem.* Unde quod in humano corpore caput est, quòd in ædibus vestibulum, hoc est Exordium in oratione. Atq; adeo præcipuâ quadam curâ; diligentiâq; præ cæteris orationis partibus, est elaborandum, naturæ ipsius instar, quæ in fingendo, atq; ornando capite, potissimùm desudare consuevit. Unde etiã Exordium: *difficillima pars orationis* vocatur à Tullio.

Underam sumpta est Exordii vox?

℟. Est Metaphora à textoribus sumpta, qui proprie telam ordiri dicuntur, cùm certa quadam lege fila collocant, & ordine illa componunt.

§. I. *De variis Exordiorum generibus.*

Quotuplex est Exordium?

℟. Duplex: Aliud est justum, ac legitimum, quod etiam temperatum appellatur: aliud est vehemens, & abruptum, sive ex abrupto.

Quid est Exordium justum, ac legitimum?

℟. Illud est, quò auditorum animi artificiosa quadam verborum conciliatione præparantur.

Quid est Exordium ex abrupto?

℟. Illud est, quô Orator, quasi quodam abre-

abreptus impetu auditores repentino, & inopinato motu percellit. Tale eſt celebratiſſimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quousq; tandem abutêre, Catilina patientià noſtrâ, &c.*

Quomodò fit Exordium ex abrupto?

℟. Fit primò per licentiam, ſeu per liberiorem quemdam loquendi modum. Sicut apud Livium lib: 2. MUCIUS Scævola deprehenſus in Porſenæ caſtris ita illum alloquitur ex abrupto: Romanus ſum civis? C. Mucium vocan . Hoſtis hoſtem occidere volui; nec ad mortem minùs animi eſt, quàm ad necem ſuit. Et facere, & pati ſortia, Romanum eſt. Nec unus ego in te hos animos geſſi. Longus poſt me ordo eſt idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen, ſi juvat, accingere, ut in ſingulas horas capite dimices tuo. Ferrum hoſtemq; in veſtibulo habes regiæ. Hoc tibi juventus Romana bellū indicimus. Nullam aciē, nullum prœliū timueris: uni tibi, & cum ſingulis res erit.

2. Fit per indignationem, & increpationem, ùt cùm apud Livium lib: 2. Veturia filium (a) Coriolanum ſic alloquitur: Sine, priusquàm complexum accipio,

(a) *Marcius Coriolanus plebis odio in exilium actus, patriæ bellum intulit.*

cipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim; captiva, maternè in castris tuis sim? In hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem! Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atq; aluit! Nō tibi, quāvis infestô animô, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! nō cùm in conspectu Roma fuit, succurrit: intra ista mœnia domus, ac penates mei sunt, mater, conjux, liberiq;? Ergo nisi peperissem, Roma non oppugnaretur! nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem!

Quandonam usurpandum est Exordium ex abrupto?

℟. Usurpatur potissimùm, vel in summa aliqua gratulatione, & lætitia; vel in summa quapiam offensione, aut indignatione: quibùs scilicet omnibùs Orator extra se rapi videtur quodammodo.

§. II. *De virtutibus, ac vitiis Exordii.*

Quæ sunt Exordii dotes, ac virtutes?

℟. Quatuor vulgò recensentur: *Proprietas, Cura, Verecundia, brevitas.*

In quo posita est proprietas Exordii?

℟. In eo posita est, ut Exordium sit cum reliqua oratione conjunctum, tamquam caput cum corpore. 2. Ut sit ex re quasi

natum,

natum, & ex ipsis causæ visceribus ita depromptum, ut ex illius natura quodammodo videatur efflorescere. Contra verò vitiosum erit, si sit vulgare, ac commune, hoc est, si causis aliis, & fortasse etiam contrariis, possit accomodari: cujusmodi exordia lepidè comparantur ephippio, quod equis bene multis accommodaretur, vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & sacras mactarent victimas, & suppliciò nocentes afficerent.

2. Vitiosum erit Exordium, si sit cōmutabile, hoc est, si leviter mutatum, ab adversario possit usurpari. Si sit procul accersitum, longiùsq; petitum, vel si nihil ad rem pertineat. Quæ Exordia similiter se habent, ac

Humano capiti cervicem pictor equinum ungere si velit.

Quale etiam fuit Exordium inepti illius causidici, qui de lite inter duos vicinos acturus, Exordium petivit ab Adamo, vixq; ad diluvii tempora tandem pervenit.

In quo posita est Exordii cura?

R. In eo posita est, ut Exordium sit plenum dignitatis, sit accuratum, & acutū, sit aptum verbis, & instructum sententiis, & quod periti solent Architecti, *vestibula, aditusq;*

aditusq; ad causam faciat illustres, inquit Tullius: Prima quippe Oratoris cōmendatio proficiscitur ab Exordio, quod si negligentiùs tractatum fuerit, reliqua omnia fastidiet, & nauseabit auditor. Ut enim optime monet Fabius, pessimus sane videtur gubernator ille, qui è portu solvens, statim ad scopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, ne quod sæpe contingit, Exordii nimis picti, & nimis artificiosi splendore, ac concinnitate, præstigiarum ac fraudis suspicionem auditoribus præbeat.

In quo consistit exordii verecundia?

℟. In eo consistit, ut Orator dicere incipiens, præ se ferat ingenuum illum pudorem, quem in Oratore summo L. Crasso, tantopere laudabat Cicero: *Fuit enim*, inquit, *in L. Crasso pudor quidam, qui non modo non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.* Et ipse etiam L. Crassus de se sic confitetur l. 1. de Oratore: *In principiis dicendi, tota mente atq; omnibus artubus contremisco.* Sciebat enim summus ille dicendi artifex, & doctor, offendi solere auditorum animos, si Orator velut exultans, sibiq; præfidēs, ad dicendum accedat.

In quo posita est brevitas Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium reliquæ orationis magnitudini sit accommodatū, & ut inani verborum circuitione, nō producatur longiùs, quam par sit. Neq; enim profectò cubitali Pygmæi corpori caput giganteū, aut humili tugurio valvæ prægrandes, ingensq; vestibulum affigi debēt. Quod si fiat, bellissimè sanè quadrabit in enormia id genus procœmia facetum illud Diogenis dictum ad (a) Myndios, qui suo oppidulo grandes, & magnificas fores affixerant: *Viri Myndi, portas claudite, nè urbs exeat.*

Nolim tamen, orationi nullum jungatur Exordium, ùt olim in Areopago fieri solitum accepimus, ubi dicebant Oratores: *Sinè Exordio, sinè affectibus, sinè epilogo*, inquit Julius Pollux: & ùt etiam à Xenophonte factitatum legimus, qui sic exorditur: *Darius, & Parisatis duos habuere filios.*

Nolim etiam, orationi, cæteroqui longulæ, brevissimum, ut nonnulli solent, affigatur Exordium: neq; enim ingentē basilicam decent exiguæ fores; aut giganteo corpori, Pygmæi caput; vel ingenti colosso, globulus impositus.

§.

(a) *Myndus Oppidulum Cariæ, in Asia minori,*

§. III. *De variis Exordiorum fontibus.*

VArii sunt fontes, unde derivari solet Exordium justum, ac legitimum. Nos hic præcipuos indicabimus.

1. Exordium recte ducitur ab adjunctis personæ, rei, loci, ac temporis; atq; hic erat fons notus, ac familiaris Tullio, qui hinc ferme solebat exordiri. In oratione pro M. Cœlio exorditur à temporis insolentia: quippe die festo, contra, quàm fieri soleret, causam dicere cogebatur. Exordium Milonianæ ducitur: 1. à persona adversariorum, qui armati forum obsidebant: 2. à persona Pompeji judicis: 3. ab insolita judicii forma. Pro Rege (a) Dejotaro, ducit exordium ab angustiis loci, in quo habita fuit hæc oratio: Moveor etiam ipsius loci insolentiâ (inquit Tullius) quod tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, (b) dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiã, in qua Oratorum studia niti solent; in tuis oculis, in tuo ore, vultuq; acquiesco....

(a) *Hæc oratio privatim habita in ædibus Cæsaris.* (b) *Dejotarus Gallogræciæ in bello civili Pompeji partes secutus, victorem Cæsarem cùm excepisset hospitiô, fuit accusatus, quòd ei struxisset insidias.*

Hanc enim, C. Cæſar, cauſam ſi in foro dicerem, eodem audiente, & diſceptante te, quantam mihi alacritatem populi R. concurſus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Rom: bellis conſumptam eſſe meminiſſet? Spectarem curiam, intuerer forum, cœlum deniq; teſtarer ipſum.... Quæ quoniam anguſtiora faciunt parietes, actioq; cauſæ maximè debilitatur loco, tuum eſt, Cæſar, qui præ multis ſæpè dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre, quò faciliùs tum æquitas tua, tum audiendi diligentia, minuat hanc perturbationem meam.

2. Ducitur Exordium à rotunda, ſimpliciq; rei expoſitione, ſine fuco, & calamiſtris, & ſine ullo in ſpeciem artificio, Ita Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuiſſe.*

3. Ducitur Exordium a contrario, cùm prima fronte ea videmur dicere, quæ cauſæ noſtræ ſunt omnino contraria, & adverſariis favent, ut ſcilicet eos ſenſim in noſtram ſententiam nihil minus cogitantes pertrahamus: in quo ſanè eſt artis & induſtriæ plurimum. Ita Alexander apud

pud Curtium milites suos cohortaturus, ut secum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primo videtur probare illorum studia, qui reditum in patriam cogitabant: *Magnitudinem rerum*, inquit, *quas gessistis, milites intuentibus nobis, minimè mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere, &c.* Deinde mutata sensim velificatione, in contrariam sententiam callidissime descendit.

4. Ducitur Exordium ab insigni quopiam effato, & dicto, vel ab illustri exēplo. Ita Catilina suos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Salustium hoc effato: *Compertum habeo, milites, verba virtutem non addere; neq; ex ignavo strenuum, neq; fortem exercitum imperatoris oratione fieri.* Ita etiam Cæsar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eumdem Salustium, ab insigni effato sic exorditur: *Omnes homines (P. C.) qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amentia, ira, atq; misericordia, vacuos esse decet.*

5. Duci potest exordium ab insigni aliqua quæstione. Ita Tullius suum de Inventione Rhetorica librum auspicatur: *Sæpè, & multùm mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus, & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentiæ studium.*

Eodem

Eodem ex fonte suum in (a) Rufinum carmen ducit Claudianus.

Sæpè mihi dubia traxit sententia mentē,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
. . . .
Abstulit hunc nobis Rufini pœna tumultū,
Absolvitq; Deos, jam ad culmina rerum
Injustos crevisse queror. Tolluntur in al-
Ut lapsu graviore ruant. (tum,

6. Præclare admodum trahitur Exordium à suspensione, quæ mirificè præparat auditorum animos, magnæ alicujus rei expectatione; & illos acuit vehementi cupiditate sciendi, quid demum sit illud, quod pollicetur Orator. Ita Cicero Verrina 1. Quod erat optandum maximè, judices, & quod unum ad invidiam vestri ordinis, infamiamq; judiciorum sedandā maximè pertinebat; id non humanô consiliô, sed propè divinitus datum, atq; oblatum vobis summo Reip: tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio perniciosa Reip: vobisq; periculosa, quæ non modo Romæ, sed, & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his judiciis, quæ nunc sunt, Pecuniosum homi-

(a) *Rufinus Arcadii tutor, affectat imperium, & à militibus occiditur.*

minem, quamvis sit nocens, nullum posse damnari.

Deniq; Exordium ab ipsis causæ visceribus, hoc est ab intimis causæ principiis trahendum est, & in illo solerter jacienda sunt argumentorum, & affectuum omnia semina, quæ deinde retractata fusiùs explicentur. Id verò non difficulter efficies, si ex Fabii Quintiliani præcepto, diligēter intuearis, apud quos, pro quibus, contra quos, quô locô, quo tempore, quo rerum statu dicendum sit tibi; quid auditores, judices sentire credibile sit, quisq; sit orationis tuæ scopus; quid petas, quid consequi velis. Hæc omnia ubi perspecta mature fuerint tibi, ipsa te magistra natura facilè docebit, unde sit tibi capiendum orationis Exordium.

§. IV, *De officio, ac munere, Exordii.*

Quodnam est officium, ac munus Exordii?

℟. Triplex: ut nempe reddat auditorē benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

℟. Ex quadruplici capite: 1. à persona Oratoris ipsius. 2. à persona adversariorum, 3. à persona auditorum, vel judicum. 4. ab illius, pro quo dicitur, persona.

Quomodo reddet auditorem benevolum à persona Oratoris ipsius?

R. Si Orator modestiam, pudorē, probitatem & ingenuum quemdam candorē ore potiùs, & re ipsa præsеferat, quàm verbis ostentet. Poterit tamen interdū sua merita, suum officium, suas virtutes, sed parcè omninò, ac sinè arrogantia cōmendare: quòd mirificè facit Tullius in oratione pro Archia suo quondam magistro: Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si quæ exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artiū studiis, ac disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse, earum omnium rerum vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet. Nam quò adi longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usq; repetens, hunc video mihi principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse: Quòd si hæc vox hujus hortatu, præceptisq; conformata nonnullis aliquando saluti fuit; à quo id accepimus, quò cæteris opitulari, & alios servare possemus, huic profectò ipsi, quantùm est situm in nobis, & opem & salutē ferre debemus.

Quo-

Quomodo colligetur benevolentia ab adversariorum persona?

R. 1. Si dicamus, nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa reddatur suspecta judicibus: quòd pulchrè admodum facit Cicero pro Quinctio. *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia, quarum alteram, C. Aquili, vereor; alteram, metuo.*

2. Si illos in odium, & invidiam adducere, vitiorum, quibus laborant, commemoratione, conemur; ut pro Dejotaro: *Crudelem (a) Castorem, nè dicam sceleratum, & impium: qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæq; suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debebat.*

Quod si adversarius sit vir bonus, notæq; probitatis, ac fidei, Tullium imitaberis, qui cum pro Muræna diceret Catonemq; virum antiquæ virtutis haberet adversarium, non quidem in ejus vita, moribusq; quidquam culpavit; sed tamen, ut illi quomodocumq; fidem detraheret, sectam Stoicorum, cui se Cato totum addixerat, irridere cœpit, idq; tam falsè, tamq;

(a) *Castor Dejotari nepos ex filia.*

tamq; facetè, ut judicium risu dissolveretur, & Cato ipse dixerit.
Quàm (a) ridiculum habemus Consulem!!
Quomodò captabitur benevolentia à persona, vel auditorum, vel judicum??
℞. 1. Si eis confidere videatur Orator, ut pro Roscio Amerino. 2. Si suam causam cum eorum utilitate conjungat, ut passim in Philippicis. 3. Si eorum justitiam, fidem, authoritatem, & dotes cæteras modestè commendet, ut in Exordio Milonianæ, ubi Tullius Pompejum laudat à sapientia, justitiaq;, cùm ait: Sed me recreat, & reficit Cn: Pompeji sapiētissimi, & justissimi viri consilium, qui profectò nec justitiæ suæ putarat esse, quē reum sententiis judicum tradidisset, eamdem telis militum dedere: nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis, authoritate publica armare.
Imò nè ipse quidem Paulus Apostolus hoc sibi negligendum putavit, cùm pro se ipso diceret apud Regem Agrippam, Actorum cap: 26. De his omnibus, quibus accusor à Judæis, Rex (b) Agrippa, æstimo me beatum, apud te cùm sim defensu-

(a) *Plutarchus in vita Catonis.* (b) *Agrippa ultimus Judæorum Rex, filius illius Herodis Agrippæ, qui ab Angelo percussus fuit.*

fensurus me hodie. maximè te sciente omnia, & quæ apud Judæos sunt consuetudines, & quæstiones, propter quod obsecro, patienter me audias.

Quomodo paratur benevolentia à persona agentis, sive illius, cujus causa agitur?

℟. Si illius innocentiam, virtutemq; commendes: si illius calamitatem, amicorum inopiam, & sollicitudinem conquæraris; ut Cicero pro Roscio Amerino.

Semperne laborandum est in exordio, ut captetur auditorum benevolentia?

℟. De captanda benevolentia nō valde laborandum esse in causis illis, quæ per se sunt honestæ, sed tantùm in iis, quæ sunt vel paradoxæ, vel humiles. Quatuor enim causarum genera distinguit Divus Augustinus in eximio suo libro de Rhetoricæ principiis: *Honestas, incredibiles, dubias, & humiles*, quæ ab illo vocantur.

In humili quidem argumento se se maxima nonnunquam exercuerunt, & ostētaruut ingenia; ut olim Polycrates, qui murium panegyricum celebravit; & Lucianus, qui muscam, laudavit. Inter juniores verò Majoragius scripsit encomiū luti. Calcagnius, post Psellum pulicem prædicavit. Caliger anserem, Passeratius ipsum *nihil* laudandum suscepit. Umbrā

Janus

Janus Douza præconiò celebravit: & nostra ætate vir Cl: Daniel Heinsius asinum, pediculumq; laudavit.

In his verò, aliisq; id genus humillibus causis, itemq; in illis, quæ minùs gratæ sunt auditoribus, opus est insinuatione, seu exquisitiore quadam arte, quâ Orator subdolè, & latenter in auditorum animos irrepat.

§. V. *De paranda Attentione.*

Undenam conciliatur Attentio?

℞. Conciliatur partim promissione, partim petitione: promissione quidē, si polliceamur nos esse dicturos de rebus vel novis, vel magnis, vel utilibus, vel jucundis, ita Horatius Od: 1. l. 3.

Carmina non priùs
Audita, Musarum Sacerdos
Virginibus, puerisq; canto.

Sic etiam inprimis Cicero pro Rabirio: Sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam, rem nullam magis periculosam; magis ab omnibus vobis providendam; nec à tribunoplebis susceptam, neq; à Consule defensam, neq; ad populum R. esse delatam. Hoc etiam egregie præstitit Maro, quando de apibꝰ dicturus, ita cecinit 4. Georg:

Protinus aërii mellis Cœlestia dona
Exequar,

Exequar, Hanc etiam (a) Mecænas, aspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerũ
Magnanimosq; duces; totiusq; ex ordine gentis dicam.
Mores, & studia, & populos, & prælia
In tenui labor, at tenuis non gloria....

Nolim tamen montes, ùt ajunt, aureos in ipso dicendi initio semper polliceatur Orator: nec sic incipiat, ùt (b) Mævius ille; quem ridet Horatius:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Multoq; sanè cautiùs mihi videtur facere, qui cum Homero simpliciter, & verecundè sic exorditur.

Dic mihi, Musa, virum captæ post tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit, & urbes, à Lucano:

Quam si magnificentiùs sic incipias cum
Bella per Emathios plusquam civilia campos.....

Aut si tumidum illud, turgidũq; imiteris Claudiani prœmium: *de raptu Proserpinæ.*

In-

(a) *Mecœnas apud Augustum gratiosissimus, & Poëtarum patronus munificus.* (b) *Hic est ille Mœvius; quem carpit Virg:* Qui bavium non odit, tamen tua carmina, Mævi.

Inferni raptoris equos; afflatâq; curru
Sidera Tænario, caligantesq; profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congesta jubet.

Quòd si satis appareat, rem, de qua agitur, esse abjectam, & exilem, plus efficiet Orator, si rotunde statim, & ingenue profiteatur, sese in re omnino tenui laborare, quàm si grandia nequidquam polliceatur; sed causæ tenuitatem æquitate, vel necessitate, vel aliunde compensare conabitur, ùt Cic. Philippica, 7. *Parvis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur, P. C. de Appia via & de (a) moneta.*

2?. Conciliandæ attentionis ratio est, *petitio;* cùm scilicet auditores rogamus, ut studiose, ac diligenter velint attendere, ut Cicero pro Sexto Roscio: *Quapropter vos oro, atq; obsecro judices, attente, bonaq; cum venia verba mea audiatis.*

Quamvis autem sub ipsum Exordium postulari soleat attentio, satiùs tamen erit interdum, illam in ipso orationis decursu postulare; cùm scilicet auditoris animus, initio arrectus, & alacer, languescere incipit, & defatigatæ illius aures incipiunt peregrinari, ùt solet. Hoc egregie

(a) *Vel de templo Junonis monetæ reficiendo, vel de pecunia cudenda.*

gie præstitit Tullius pro Cluentio, dum sic ait: *Vos, quæso, ut me attentè audistis; item, quæ reliqua sunt, audiatis. Profecto nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conventu, & silentiô, dignum vestris studiis, atq; auribûs, esse videatur.*

Quomodo comparabitur docilitas?

R. Tribûs maxime rebûs: 1. Si brevem te fore promittas, stesq; promissîs. Ut enim eleganter, & ingeniose monet Tullius, multò satius est, ut Orator desinat, quàm si deficiat, & Auditor cum desiderio, quàm si cum fastidio, ac satietate recedat. Atq; in Oratores nimis longos, belle omninò quadrant ultima hæc artis Pôëticæ verba.

Indoctum, doctumq; fugat recitator acerbus;
Quem verò arripuit, tenet occiditq; legendo;
Non missura cutem, nisi plena cruoris (a) Hirudo.

2. Comparabitur docilitas, si breviter, dilucide, simpliciterq; proponas, qua de re dicturus sis.

3. Fiet docilis auditor, si tuam orationem

(a) *Hirudo, est pisciculus instar exigui serpentis, qui ad sugendum vitiosum sanguinem, cuti solet applicari, nec avelli, nisi sanguine oppletus, potest.*

nem in duo, vel tria ad summum capita perspicue partiaris; ùt, cum ait Tullius Philippicâ 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est; quia periculosa, quia esse non potest: quæ tria dum explico, peto à vobis P. C. ut eadem benignitate, quâ soletis, verba mea audiatis.* Sed quoniam permagni interest ad eloquentiam, queadmodum proponat, & orationem suam partiatur Orator; & quia hic locus est in tota Rhetorica longe difficillimus; tyronibus præsertim; de utroq; illo capite accuratiùs nobis esse disputandum arbitramur.

§. VI. De Propositione.

Quænam sunt Propositionis virtutes, ac dotes?

℞. Quinq; vulgò assignantur propositionis dotes, 1. est, ut simplex sit, unaq; non verò multiplex, ex illius enim unitate, omnino pendet orationis unitas; semperq; meminisse debet Orator eximii illius, nunquamq; satis inculcandi Horatiani præcepti.

Deniq; sit quodvis simplex duntaxat & unum.

Quid est una, simplexq; propositio?

℞. Una simplexq; dicitur illa propositio, quæ constat una, simpliciq; sententiâ, vg. *Pax est conficienda, injuriæ sunt condonandæ, &c.*

2. Pro-

2. Propositionis dos est, ut sit ita clara, ut non modo nullo labore intelligatur, sed etiam ut non possit non intelligi, quemadmodum ista: *Otium est fugiendū.* 3. dos est, ut omnia totius orationis argumenta, partesq; omnes in illam, velut in scopum, metamq; colliment. 4. dos est, ut tractari copiosè, & ornari facilè possit, & amplam dicendi segetem suppeditet. Rectè enim monet Horatius, ne jejunū dicendi sumas argumentum, *& quæ desperas tractata nitescere posse, relinquas.* 5. dos est, ut propositio vel ipsa novitate percellat, vel insigni aliqua utilitate placeat, quæ duo vel maximè conciliare solent attentionem, atq; benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit Propositio?

℟. Si argumentum ita proponatur, ut ex trito, vulgariq; fiat inusitatum, & auditorum animos statim erigat, feriatq; vg. trita est, vulgarisq́ hæc propositio: *Homo multorum sibi malorum author est.* nihilq; admodum habet attentionis. Fiet verò nova, & admirabilis, si dicas cum Chrysostomo: *Nemo læditur, nisi à se ipso:* vel *Nemo miser, nisi qui velit.* Item vulgaris est propositio: *Mali aliquando sunt utiles virtuti;* itemq; ista: *Mors minùs dura accidit miseris, quàm felicibus.* Fiet autem illico

utraq;

utraq; nova, mirificaq; si dicas: *Virtutem plus interdum improbis debere, quàm probis, Felicitatis genus esse, infelicem mori.*

Quomodo utilitatem habebit propositio?

℟. Utilitatem habere solent propositiones illæ, quæ contemplativæ non sunt, sed activæ, si duadus illis Senecæ vocibus nobis uti fas est. Contemplativæ porro dicuntur illæ, quæ in sola cognitione versantur, quemadmodum ista: *Stultorum infinitus est numerus.* Activæ contra dicuntur propositiones illæ, quarum finis est aliquid efficere: ùt: *Ferenda sunt amicorum vitia.*

§. VII. De Divisione.

Cur adhiberi solet in oratione Divisio, sive Partitio?

℟. Tribus potissimùm de causis. 1. Quia lumen affert orationi. 2. Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi fastidium; recreatur enim animus admonitione singularum partiū orationis quemadmodum viatorem reficiunt spatia certis lapidibus, & intervallis distincta; ùt ait (a) Rutilius in Itinerario.

Inter-

(a) *Rutilius natione Gallus, floruit seculo quarto. Scripsit Itinerarium versu supra hanc ætatem eleganti.*

Intervalla viæ fessis præstare videtur,
Qui norat inscriptus millia multa lapis.

Quænam sunt leges Divisionis?

℟. Quatuor: 1. est, ut Divisio sit plena; hoc est ut partes illius, sive membra omninò complectantur, & adæquent propositionem, quæ dividitur. 2. est, ut mēbra illa sint opposita, neq; unum in altero contineatur. 3. est, ut Divisio habeat partes duas, tresvè ad summum, vix plures. Si enim nimium concisa sit, & ut loquitur Fabius, nimium articulosa, offundet orationi tenebras, parietq; obscuritatem illam, contra, quamsuit inducta. 4. lex est, ut sit plana, simplex, & quasi obvia; non vero ad artis; & ingenii ostentationem longius accersita.

De Narratione, quæ est secunda orationis pars, fusius, & uberiùs dictum est in secundo capite Elementorum Rhetoricæ.

CAPUT II.

De Confirmatione.

Quid est Confirmatio?

℟. Est pars orationis, in qua firmamēta, seu robora causæ afferuntur.

Quot sunt partes Confirmationis?

℟. Duæ: 1. Est Confirmatio propriè dicta, in qua ea, quæ pro nobis sunt, firmamus,

mamus, ac stabilimus. 2. est Confutatio, in qua contrarias adversariorum rationes refellimus. Hinc liquet, Confirmationē esse præcipuam, ac potissimam Orationis partem, quæ, quasi viscera, vitamq; illiq contineat, totamq; persuadendi spem in ea maximè parte sitam esse. Unde, *pisis*, seu *fides* jure nuncupatur ab Aristotele.

§. I. *De Confirmatione propriè dicta.*

Quomodo tractanda est Confirmatio propriè dicta?

℞. Per Argumēta, & per Argumētationes.

Quid est Argumentum?

℞. Est argumenti fusior, & artificiosa dilatatio.

Quid interest inter Argumenta, & Argumentationes?

℞. Hoc interest, quod Argumentatio sit: modus, sive ratio, in qua argumentū tractatur. Argumentum vero sit ipsa argumentationis materia. Unde argumenta ex se jejuna sunt, & imbecilla, nisi accedat artificiosa illorum explicatio.

Unde petuntur Argumenta ad confirmandum idonea?

℞. Petuntur à locis tum intrinsecis, tum extrinsecis, de quibus accurate dictum est à nobis lib: 2.

Quo-

Quo ordine collocanda sunt argumenta in Confirmatione?

℟. Firmiora partim in principio collocanda sunt, quia tunc vel maximè attendit auditor, partim in fine, quia quæ postremò dicuntur, altiùs inhærent: imbecilliora verò collocanda sunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas: quēadmodum imbecilliores milites, qui fugam, audita buccina, circumspiciunt, in medium agmen cogi solent, ut qui per se parum possunt, turba valeant. At si causa duobûs tantum argumentis nitatur, quorum alterum validius sit, alterum infirmius, tunc imbecilliùs subjicietur quidem validiori, sed mox ad validius recurretur.

Quot sunt argumentationum species; seu quot modis tractari possunt argumenta?

℟. Quatuor sunt præcipuæ species argumentationis *Syllogismus*, seu *Ratiocinatio*, *Enthymema*, *Inductio*, & *Exemplum*, His adde *Sorytem*, & *Epicherema*.

§. II. De Syllogismo.

Quid est Syllogismus?

℟. Duplex distinguitur Syllogismus, seu ratiocinatio. Alius est Philosophicus, alius Oratorius. Syllogismus Philosophicus est argumentatio constans tribûs propositi-

positionibus distinctis, & explicatis, quæ sic inter se connectuntur, ut concessis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minùs latè patet, appellatur; necessariò concedenda sit tertia, *quæ consequentia* dicitur: vg.

Omnis ars honesta est amplectenda :
Rhetorica est ars honesta :
Ergo Rhetorica est amplectenda.

Syllogismus Oratorius est ratiocinatio constans quinq; partibus, vero inter se ordine connexis; unde etiam vocatur, *Syllogismus perfectissimus.*

Quænam sunt partes Syllogismi Oratorii? R. Quinq; numerantur: 1. est: *Propositio.* 2. *Propositionis probatio.* 3. *Assumptio.* 4. *Assumptionis probatio.* 5. *Conclusio.* Habes insigne quoddam Syllogismi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculenter demonstrat Cicero, Divinâ Providentiâ mundum gubernari. Sed quod exiliter, & jejune dixisset Philosophus in hunc fermè modum: *Illud Divinâ providentiâ administratur, sed mundus optimè administratur, igitur mundus Divinâ providentiâ administratur.* Id ipsum Tullius oratorio more ita pertractat.

Meliùs accurantur, quæ consiliò geruntur, quàm quæ sine consilio administrantur. Et hæc est Propositio. Do-

Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebùs, & apparatior, quàm ea, quæ temere & nullô consiliô administratur. Exercitus is, cui propositus est sapiens, & callidus Imperator, omnibûs partibûs commodiùs regitur, quàm is, qui stultitiâ, & temeritate alicujus administratur. Eadem navigii ratio est. Nam navis optime cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore utitur. Et hæc propositionis probatio.

Nihil autem omnium rerum melius, quàm mundus administratur. Et hæc est assumptio.

Nam, & signorum ortus, & obitus, definitum quemdam ordinem servant, & annuæ commutationes, non modo quadam ex necessitate semper eôdem modô fiunt, verùm ad utilitates quoq; rerum omnium accommodatæ, & diurnæ, nocturnæq; vicissitudines, nulla in re unquam mutatæ, quidquam nocuerunt: Et hæc est assumptionis probatio.

Quæ signa sunt omnia, non mediocri quodam consilio, naturam mundi administrari. Quæ est Complexio sive Conclusio.

Sempernè constat quinq; illîs partibûs Syllogismus oratorius?

℟. Ne-

℞. Nequaquam. Si enim perſpicua ſit vel Propoſitio, vel Aſſumptio, tunc omittitur illius Probatio: & ita ſit Syllogiſmus quadripartitus. Quòd ſi etiā perſpicua videatur utraq;, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syllogiſmus.

Quid verò intererit inter Rhetorem, & Philoſophum. ſi uterq; tripartitum Syllogiſmum adhibeat?

℞. Hoc intererit, primò quòd Philoſophus ea maximè quærat argumenta, quæ poſſint ſcientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò ſufficiant, ùt plurimum, probabilia. Alterum diſcrimen eſt, in argumenti tractandi ratione poſitum. Philoſophus enim tres propoſitiones ordine collocat, quem ordinem, *formam* appellat: Rhetoris verò induſtria in eo poſita eſt, ut propoſitiones illas invertat, amplificet, verbis ornet, figuris illuminet, artē deniq; totam diligenter tegat. Hinc acute admodum ajebat Zeno Philoſophus, *Logicam, ſeu Dialecticam ſimilem eſſe pugno; ſeu manui complicatæ; Rhetoricam verò palmæ, ſeu manui explicatæ, atq; exporrectæ ſimilem eſſe.*

Nunquamnè Logicus, & naturalis ſervatur ordo in Syllogiſmis oratoriis?

℞. Ser-

℞. Servatur aliquando, non solùm ab Oratoribus, verùm etiam, quod mirum sane videatur, ab ipsis Poëtis, ut in illo Persii exemplo, Satyrâ 5.

An quisquam est (a) alius liber, nisi
 ducere vitam
Cui licet, ut voluit? Licet, ut volo, vi-
 vere, non sim
Liberior Brutô?

Qui profectò integer Syllogismus, & ordinem eum plane servat, qui tradi solet à Logicis: Sic enim hoc loco dialecticum prorsùs in morē, argumentatur Persius:

*Nemo magis liber est, quàm is, cui licet
 ducere vitam, ut vult:*
Atqui mihi licet ducere vitam, ut volo:
Ergo liber sum, & ipse etiam Brutô liberior.

§. III. De Enthymemate.

Quid est enthymema?

℞. Est pars Syllogismi, seu Syllogismus imperfectus.

Quot partes habet Enthymema?

℞. Duas: quarum prima vocatur à Logicis *Antecedeans*. alia *Consequens*, vg. *Omnes artes sunt expetendæ, Ergo eloquentia est expetenda.* Hinc est, quòd Enthymema jure opti-

(a) *Perfectus in Poeta Syllogismus.*

optimo *curtum* vocatur à Juvenali Sat: 6. in mulieres;

Non habeat matrona, ibi quæ juncta recumbit, (rotato
(a) Dicendi genus, aut curtum sermone Torqueat Enthymema, nec Historias sciat omnes.

Vocatur, inquam, curtum, quòd sit argumentatio quasi mutila; & una propositione veluti truncata; quæ si addatur, fiet integer Syllogismus.

Quomodo fit Enthymema?

℞. Fit, omittendo vel propositionem, vel assumptionem, seu, ut Logici loquũtur, omittendo *majorem*, vel *minorem*, vg. *Clodius insidias struxit Miloni, ergo Clodius jure fuit occisus*, vel: *Quicumque alteri struit insidias, jure ab illo occiditur: ergo Clodius jure fuit occisus à Milone.*

Unde nomen suum traxit Enthymema?

℞. *A po Tu enthymeitbæ*, quod est, *mente concipere, cogitare*, quòd scilicet tertia propositio, quæ verbis non effertur, mente retineatur.

Quod est optimum Enthymematis genꝰ?

℞. Illud est, quod fit à contrariis, cujusmodi est apud Salustium illud (b) Micipsæ

(a) *Non loquatur ex arte, & secundùm præcepta Rhetoricæ.* (b) *Micipsa patruus Jugurthæ, & Massinissæ filius.*

ad (a) Jugurtham: *Quem alienum fidum invenies, si tui hostis fueris?* Erit etiam acutius, ac validius Enthymema, si fiat per interrogationem. Tale est illud Medeæ apud Senecam.

Servare potui. Perdere num possim, rogas?

Cur Ethymemate magis gaudere vulgo dicitur Orator, quàm Syllogismô?

℞. Tribus de caussis. 1. Ut occultet artificium, quod scilicet agnitum, causæ magis obest, quàm prodest. Hinc etiam cùm utitur Syllogismô, partes ejus fere transponit. 2. Ne videatur auditorum ingeniis diffidere; quasi necesse sit omnes Syllogismi partes sigillatim exprimi. 3. Quia Enthymema validiùs percellit adversarios, illosq; punctim, ut ajunt, cæsimq; ferit. Unde *jaculum, ac telum Oratoris* vocari solet. Vide, quomodo Tullius Enthymemate feriat Antonium: *Pacem vult Antonius? arma ponat:* quasi diceret: *Non arma ponit Antonius, ergo non vult pacem.*

§. VI. De Inductione.

Quid est Inductio?

℞. Est argumentatio, quâ ex multis singularibus enumeratis, aliquid concluditur. Ita Seneca variarum rerum enume-

(a) *Jugurtha Numidarū Rex à Pompejo victo*

ratione magnifica, concludit solam in homine virtutem esse laudandam. *Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum, aut aureum rostrū est; sed quæ stabilis est, firma, velox & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui ad secandum subtilis est acies. Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, quæritur. Ergo in homine quoq; nihil ad rem pertinet quantùm aret, aut quàm multis salutetur, sed quàm bonus sit.*

Inductio non solùm Oratoribus perfamiliaris est, sed etiam Pòëtis, & imprimis Ovidio, qui illa majorem in modum delectabatur. Unum hic eximium afferemus exemplum, quô infelix ille Pòëta, dum exultaret in Scythia; uxoris suæ dolorem consolatur, Tristium lib: 4. probando per inductionem, asperas res gloriæ segetem, & materiam esse.

Materiamq; tuis tristē virtutibūs imple:
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset!
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua (a) Tiphy, jacet, si non sit in
æquore fluctus:

Si

(a) *Tiphys Argonautarum navis in expeditione Colchica gubernator.*

Si valeant homines, (b) ars tua, Phœbe, jacet.

Sic etiam apud Virgilium, Æneas probat per inductionem, viventi sibi iter ad inferos nequaquam interclusum esse debere:

Si potuit manes, arcessere conjugis Orpheus (noris,

Treiciâ fretus citharâ, fidibusque canoris,

Si fratrē Pollux alterna morte redemit,

Itq;, reditq; viam toties. Quid Thesea, magnum

Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jove summo.

Quid observandum est in Inductione?

℟. Duo diligenter cavenda sunt. 1. Ut quæ sumuntur, certissima sint. 2. Ut id, cujus confirmandi causa sit inductio, iis quæ sumuntur, simile sit.

§. V. De Exemplo.

Quid est Exemplum?

℟. Est inductio imperfecta quâ ab uno simili argumentamur ad aliud, cujusmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius, nō esse condemnandum Milonem, quod Clodium occiderit, cùm nec Horatius ob sororem necatam fuerit condemnatus. Sed vide, quomodò exemplū illud illustret Cicero: *Negant intueri lucē esse*

(b) *Apollo medicinæ inventor.*

esse ei, qui à se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus est, cum sua manu sororē esse interfectam fateretur. Similiter apud Virgilium Æn. 1. Juno furore percita concludit ab exemplo, licere sibi omnino in Æneam, & Trojanos, quòd Pallad licuit in Ajacem, & Argivos:

Pallasne exurere classem
Argivum, atq; ipsos potuit submergere ponto, (a)
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
. . . .
Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisquè
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero.

§. VI De Dilemmate.

Quid est Dilemma?

R. Est argumentum constans duabus partibus contrariis, quæ utrinq; adversariū capiunt. Unde etiam Syllogismus cornutus appellatur, quod nempe illius cornua sint

(a) *Ob violatam Cassandram in Palladis templo ab Ajace Oilei filio. Alter erat Ajax filius Telamonis. Uterq; fortis, & furens.*

sint ita disposita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic belle omnino probabis Dilemmate, quemvis dolorem æquó animó esse tolerandum: *Nam omnis dolor, aut est vehemens, aut levis: si levis, facilè feretur: si vehemens, certè brevis futurus est.* Ita Cic: Philip: 5. probat hoc Dilemmate non esse mittendos legatos ad Antonium. *Legatos decernitis: si ut deprecentur, contemnet; si ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo, rectè damnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio vi oppressa, sibi mortem intulit: (ulter;

(a) Si fuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter;
Immerita ex merito præmia morte capis:
Sin potiùs casto, vis est allata pudori,
Quis furor est, hostis crimine velle mori?
Frustra igitur laudem captas, Lucretia, namque
Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Unde nomen suum traxit Dilemma?

℟. Ab adverbio Græco *dis, bis*, & à voce *Lemma*, *sumptio*, *captio*, quod nimirū utrinq; capiat adversarium.

Qua ratione solvi potest Dilemma?

℟. Duplici: 1. Si universum Dilemma tor-

(a) *Renatus Laurentius in Comm: Tertull:*

torqueas in ipsum authorem, cujusmodi exemplum affert Aristoteles lib: 2. Rhetoricorum: *Sacerdos quidam maximopere dissuadebat filio, ne ad populum verba facere; nam si injusta suaseris, inquiebat, habebis Deos iratos: sin verò justa, iratos habebis homines.* Hoc Dilemma sic in matrem ipsam torsit ingeniosus adolescens: *Imò inquit, expedit ad populum verba facere. Nam si justa dixero, Dii me amabunt; si injusta, homines.*

Ejusmodi fuit etiam celeberrimum illud Dilemma, unde se expedire numquã potuerunt (a) Areopagitæ, qui licet mortalium sapientissimi vulgò haberentur, ortam tamen ex illo Dilẽmate litem, prorsus injudicatam reliquerunt. Cùm enim in Protagoræ Rhetoris disciplinã, se quidã adolescens tradidisset, grandemq; pecuniæ summam, illi ex pactione fuisset pollicitus ea lege, ut primam omnium, quam esset habiturus, litem obtineret; jam plenè, ac perfectè præceptis intimæ artis eruditus, mercedem omnino negat. Litem intentat illi magister: *Et debes, inquit, omnino mercedem, quo es cumq; vertantis. Si enim vicero, debes, ut condemnatus: si viceris,*

(a) *Areopagitæ judices austeri, & incorrupti, qui Athenis in templo Martis judices erant causarum capitalium.*

ceris, debes ex pacto. Imò, inquit, versipellis discipulus quò res cumq; vertant, nihil habebis. Si enim causam vicero, ex judicum sententia nihil debeo, si verò causâ cado, jam tibi ex pactis debeo nihil.

2. Solvitur Dilemma, si alterutram illius partem infirmare possis, vel si ostendas, aliquid medium inter duas propositiones intercedere. Sic cùm servus ab hero forte percussus, illum hoc repentino Dilemmate petisset: *Si sum improbus, cur meâ uteris opera? si probus, cur, aut quorsum tandem me percutis?* Hoc Dilemma, sic in servum acute retorsit herus. *Non te percutio, quia probus es; sed ut ex improbo fias aliquando probus.*

§. VII. De Crocodilo, & de argumento insolubili.

HUc referri potest Crocodilus, de quo pauca sunt hoc locô delibanda.

Quid est Crocodilus?

℟. Est argumentationis species captiosa, & fallax, quæ incautos, quibusdam quasi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodilus*, ob hanc, quã Poëtæ finxêre, causam.

Crocodilus oranti mulierculæ, ut filiũ, dum fortè juxta flumen ambularet, abreptum, sibi redderet, respondit redditurũ

utiq;, si ad propositam quæstionem verũ diceret. Hæc autem fuit quæstio: *Filium reddam tibi, nec ne?* Ad hæc mulier anxia, fraudemq; suspicata, respondit: *Non reddes; & ob eam causam reddi debere; quod nẽpe verum dixisset.* Mentiris, inquit, vafer Crocodilus; *si enim reddidero, verum non eris locuta: Reddere ergo non possum, quin falsa dixeris.*

Huc etiam revocantur propositiones, quas vocant *mentientes*, sive *insolubiles*, quæ se omnino destruunt; ejusmodi est hæc: Cretensis cujusdam Poëtæ: *Omnes ad unum Cretenses semper mentiuntur.* Ergo nõ mentitur certe quidam Poëta Cretensis, dum illos semper mentiri asseverat: Unde nõ sunt omnes semper mendaces.

§. VIII. De Sorite & Epicheremate.

Quid est Sorites?

℟. Est argumentatio, quæ ex multis propositionibus gradatim, minutatim, & velut acervatim congestis aliquid infertur. Unde *Syllogismus acervalis* vocatur à Tullio. Hoc acervali captiosoq; argumentandi genere utebatur olim Themistocles, dum per risum, jocumq; dictitabat filium suum, licet nondum triennem, toti tamẽ terrarum orbi imperare. Sic enim lepidè ajebat: *Meus filius imperat matri, illa mihi,*

ego Atheniensibus, Athenienses Græciæ, Græcia Europæ, Europa toti orbi. Ergo filiolus meus imperat toti terrarum orbi.

In hoc disputandi genere frequentes erant (a) Stoici, & illorum princeps Zeno. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur (b) Chrysippus, ut Socrates inductione, & ironiâ. Sed hoc genus argumēti sæpe solet esse captiosū & fallax. Cùm enim sensim & minutatim multa coacervantur, facilè est injicere respondenti laqueos, & periculosam illi telam texere. Retexere igitur oportebit, & seorsim singula considerare, sicq; facilius universa frangentur.

Cedo deniq; etymon illius vocis Sorites?

℟. Habes germanissimum etymon in hac voce Græca: *Sophos, cumulus, acervus, unde, soreitis, sorites, argumentum acervale.*

Quid est Epicherema?

℟. Est Enthymema contractum, cujus duæ propositiones in unam conferuntur: ut, *Sinè causa Dominum servus accusat?* In hac enim una propositione continentur hæ duæ. *Non debet servus temerè & sinè causa Do-*

(a) *Stoici Philosophi, qui summum bonum in virtute ponebant, sic dicti à Stoa: id est, porticus in quam convenire solebant.* (b) *Chrysippus Stoicus Philosophus, Zenonis Auditor.*

ſæ Dominum incuſare, ergo ſervus, & medico Regis Dejotari non debet illum temere apud Cæſarem incuſare.

De his omnibus argumentationum generibus habes ſplendidam, atq; uberem tractationem in Acroaſibus Cl. Viri Jacobi Facciolati.

CAPUT III.
De Confutatione.

Quid eſt Confutatio?

℞. Eſt pars orationis, in qua orationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

℞. Fit primò negatione mera, cùm ſcilicet rem allatam ab adverſario, falſam omnino eſſe dicimus; aut illam abſurdam, incredibilem, repugnantem eſſe demonſtramus. Ita Cic: pro Quinctio, rem negat apertè. *Negamus te bona Quintii, Sexte Nævi, poſſediſſe ex dicto prætoris.* Sic etiam pro Roſcio perſpicue demonſtrat, parricidii crimen, cujus inſimulatur Roſcius, ab illius vita, moribusq; prorſus alienum eſſe, quē locum, quia longior eſt, omitto.

2. Fit Confutatio, cùm factum nō negamus, ſed excuſamus, & jure factum fuiſſe contendimus. Sic Tullius pro Rabirio,

rio, (a) Saturnini mortem, quæ illi objiciebatur, adeò non expavescit ut scelus, ut potiùs illius authorem exoptet fuisse Rabirium: Arguis occisum esse à C. Rabirio L. Saturninum, & id C. Rabirius multorum testimoniis, Q. Hortensio copiosissimè defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem, si mihi esset integrū, susciperem hoc crimen, agnoscerem, cōfiterer. Utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hostem populi. R. interfectum.

3. Fit Confutatio cum adversarios pari, vel etiam majori re objecta, vicissim lacessimus; ùt periti duces solent, qui hostium vires distrahunt, & alio avertunt. Talis est apud Virgil. disputatio pastorū, in qua sic prior incipit Damœtas:

(b) Dic, quibus in terris, (& eris mihi magnus Apollo) (ulnas?
Tres pateat Cœli spatium, non ampliùs

Mopsus impar respondendo, nova quæstione

(a) *Saturninus Tribunusplebis seditiosus, qui cùm res novas moliretur, à servo occisus fuit in ipso Capitolio.* (b) *Vide interpretes: quorum nonnulli hæc ad Cœlii cujusdam sepulchrum referunt.*

ſtione conatur irretire Damœtam (a)
Dic quibus in terris inſcripti nomina Regum
Naſcantur flores: & Phyllida ſolus habeto.

4. Confutatio fit per indignationem: atq; contemptum; cùm nempe generosâ quadam fiducia, quæ nobis objiciuntur, ſpernere, ac dedignari videmur. Hujuſmodi ſingulare omnino, nobileq; imprimis habes exemplum in 38. Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, poſt tot res præclare geſtas, invidorum, ut fit, calumniis appetitus, & in jus ad cauſam dicendam vocatus, Silentióq; factô, Hoc, inquit, die (b) Tribuni plebis, voſq; Quirites, cum Hannibale, & Carthaginenſibus, ſignis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaq; cùm hodie litibus, & jurgiis ſuperſederi æquum ſit, ego hinc exemplo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum, Junonemq; & Minervam cæteroſq; Deos, qui Capitolio, atq; Arci præſident, ſalutandos ibo; iiſq; gratias agam,

(a) *Nummi Auguſti, in quorum averſa parte erant flores, cum inſcriptione* L. Aquillius Florus III. vir. *Sunt qui de flore hyacinthi interpretantur cum vulgo.* (b) *Tribuni plebis erant Magiſtratus, Populi defenſores, & cuſtodes.*

gem, quod mihi, & hoc ipso die, & sæpè alias egregie Reipublicæ gerendæ mentē facultatemq; dederunt. Vestrum quoq;, quibus commodum est, ite mecum Quirites, & orate Deos, ut mei similes Principes habeatis.

Aliquando etiam valdè utile erit in confutatione jocos, sales, & facetias etiā in rebus seriis adhibere, quæ si nec in inimicam scurrilitatem degenerent, nec in atrocius maledictum, nec nimiam dicacitatē; mirum! quantum causæ prosint, & animos auditorum exhilarent.

Postremus deniq; refutandi modus fit per compensationem; cum scilicet neq; factum agamus, neq; jure factum contendimus; sed alio quodam præclaro factô abundè compensari ostendimus. Sic Horatius, qui sororem interfecerat, judiciô Populi Rom. fuit absolutus, *magis admiratione virtutis, quam jure causæ*, inquit Livius.

CAPUT IV.

De Peroratione.

Quid est Peroratio?

℞. Peroratio, sive Epilogus, est ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere, & obtinere contendit. *Ita Quintilianus.*

Quot partibus constat Peroratio?

℞. Duabus: Enumeratione, & Motu, seu Affectuum commotione.

§. I. De Enumeratione.

Quomodo fit enumeratio in Peroratione?

℞. Fit, cùm ea, quæ per totam orationem variè sparsa sunt, summatim colligimus, & sub uno veluti aspectu ponimus, per Anacephalæosim, seu recapitulationem, quæ est rerum fusè dictarum brevis, & artificiosa repetitio.

Cedo illustre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalæosim?

℞. Exemplo esse poterit Epilogus iste in Maniliana, qui tamen partis tantum est, non verò totius Orationis: Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studiô ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur. Et rursus eadem Orat: Quare, cùm bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissimè sit administrādum; & cùm ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima authoritas, egregia fortuna: dubitabitis. Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immorta-

mortalibus oblatum, & datm est, in Rempublicam conservandam, atq; amplificandam conferatis?

Quid observandum est in Enumeratione, seu Anacephalæosi?

℞. Duo maximopere sunt observanda: 1. Ut cursim, & raptim repetas ea duntaxat, in quibus causa potissimùm consistit, & quæ maximè velis auditorum animis inhærere. Si enim omnia minutatim repetas, *non erit Peroratio, sed nova quædam oratio*, inquit Fabius.

2. Quæ dispersè, diffusèq; dicta sunt, ita summatim enumerabis, ut ea cum novo aliquo pondere dicantur, figurisq; illuminentur, & ornentur sententiis; ne scilicet videatur *crambe repetita*, inquit Satyricus; si nimis jejuna sit nudaq; repetitio. Vide, quàm sententiosa sit; quàm referta rebûs & verbis Anacephalæosis illa, quâ Ajax apud Ovidium suam contra Ulyssem, & pro se orationē ita concludit.

Nec Clypeus vasti (a) cœlatus imagine mundi
Conveniet timidæ, natæq; ad furta sinistræ
Debili-

(a) *Orbem terrarum in Achilis Clypeo fuisse cœlatum narrat Homerus.*

Debilitaturum quid te petis, improbe munus? (chivi,
Quod tibi si populi donaverit error A-
Cur spolieris, erit, non cur metuaris ab hoste, (vincis,
Et fuga, quâ solâ cunctos, timidissime,
Tarda futura tibi est, gestamina tanta trahenti, (passus,
Adde quod iste tuus tam rarò prælia
Integer est Clypeus; nostro, qui tela ferendo, (bendus.
Mille patet plagis, novus est succellor ha-
Den q; quid verbis opus est? Spectemur agendo:
Arma viri fortis medios mittantur in hostes: (relatis.
Inde jubete peti, & referentem ornate

§. II. *De Affectuum Commotione.*

ALtera Perorationis pa.s, munusq; alterum, est affectuum concitatio: quod quidem ita proprium est illis, ut propterea Peroratio, *Sedes affectuum* à magistris artis appelletur; quod nempe in eo potissimum loco, debeat Orator omnia orationis vela pandere, omnes eloquentiæ fontes aperire, & auditorum animis quasi faces stimulosq; subjicere.

Quomodo concitari possunt affectus in Peroratione?

R. Con-

℟. Concitantur per amplificationem, quæ est gravior quædam, ac vehementior affirmatio, ad permovendum valdè idonea. Vide quæ supra fusè præcepimus de Amplificatione.

Quinam præcipuè motus ciendi sunt in Peroratione?

℟. Varii, pro variis dicendi generibus. In Panegyrico, ciendi sunt motus amoris, admirationis, æmulationis lætitiæ. In vituperatione excitandum est odium, contemptus. In deliberationibus, spem, confidentiam timorem, commovebis. In judiciis verò, omnia concurrunt. amor, odium, indignatio, misericordia.

In hac potissimum parte incredibilem quandam admirationem habuit eloquentia Ciceronis, qui dum peroraret, non atendebat modò judices, & auditores; sed ardere ipse quodammodo videbatur, ac præsertim quando concitanda erat erga reos commiseratio; ita, ut non rarò, quemadmodum ipse de se loquitur, plangere, & lamentatione forum perorando compleverit. Quapropter si fortè aliquando plures Oratores pro eodem homine dicerent Ciceroni Peroratio relinqui solebat, ut ipse ita testatur librô de Oratore: Quid ego de miserationibus loquar?

Qui-

Quibûs eo ſum uſus pluribûs, quod, etiamſi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant. In qua ut viderer excellere, non ingeniô, ſed dolore aſſequebar.

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi ſic ait: Sed finis ſit, neq; enim præ lacrymis jam loqui poſſum, & hic ſe lacrymis defendi vetat... Et in eadem oratione: Me quidē, judices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio aſſiduè, & quibus interſum quotidie. Itemq; pro Rabirio (a) Poſtumo. Sed jam, quoniam, ùt ſpero, fidem, quam potui, tibi præſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas, quas debeo.... Jam indicat tot hominum fletus, quàm ſis charus tuis, & me dolor debilitat, includitq; vocem.

Eadem concitandæ commiſerationis arte perfidus ille Sinon Æneid: 2. ſuam ad Priamum, & Trojanos veteratoriam orationem ita concludit:

Quod te per ſuperos, & conſcia numina veri,
 (bus uſquam
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc, mortali-
Intemerata fides, oro: miſerere laborū
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.

Vi-

(a) *Poſtumus ſine aſpiratione contra etymologiam, ita Aldus, & lapides antiqui.*

Vide etiam quàm plena sit affectuum, quamq;, ut ita loquar, flexanima apud Ovidium Ulyssis peroratio, quâ Achillis arma tandem impetravit, & Ajacem, doloris, ac repulsæ impatientem, ad mortem adegit :

At vos, o! proceres, vigili date præmia vestro,
Proq; tot annorum curis, quos anxius egi,
Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris,
Jam labor in fine est, (a) obstantia fata removi,
Altaq; posse capi (b) faciendo Pergama, cepi.
Per spes nunc socias, casuraq; mœnia Troûm,
Perq; Deos, oro, quos hosti nuper ademi;
Per, si quid superest, quod sit sapienter agendum.
. . . .
Este mei memores; aut si mihi non datis arma,
Huic date: & ostendit signum fatale Minervæ.

Quænam sunt præcipuæ virtutes Perorationis

℟. Duæ: 1. Ut sit vehemens ad per-

mo-

(a) *Palladium, hoc est Palladis simulacrum, in arce Trojana capiendo.* (b) *Dum feci, ut Troja capi posset, eam censendus sum cepisse.*

movendos animos. 2. Ut sit brevis; quia, ut observat Tullius: Lacrymæ citò arescunt, & animorum incendia celeriter restinguuntur.

Finis Libri Tertii.

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUARTUS.

DE DIVERSIS ORATIONUM GENERIBUS.

TAmetsi quæ de Inventione, Dispositione, & Elocutione fusiùs disputata sunt à nobis hactenus, ad quodlibet argumenti genus facile possint accommodari; tamen quo res sit expeditior, & cuilibet magis in promptu, de variis Orationum generibus particulatim tradenda nobis esse præcepta judicavimus. Neq; verò satis censuimus, generatim, atq; universè indicare fontes, unde manat omnis oratio, nisi etiam singula itinera, singulasq; vias indicare sigillatim aggrederemur.

Omnes itaq;, quæ haberi possint orationes, ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad demonstrativum, deliberativum, & judiciale. Ad genus demonstrativum pertinent. 1. Oratio Panegyrica. 2. Oratio natalitia, seu Genethliacon. 3. Epithalamium, seu oratio nuptialis.

alis. 4. Oratio funebris. 5. Gratiarum actio. 6. Epinicium, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur suasio, dissuasio, hortatio, commendatio; de duobus hisce orationum generibus enucleatè videamus: nam Judiciale minus est nostrâ ætate usitatum.

CAPUT I.

De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonstrativum.

§. I. De Oratione Panegyrica.

Undenam nomen suum traxit Panegyricus?

℟. Panegyricæ orationes propriè dicebantur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in panegyri (a) hoc est in publico solemniq; Græcorum undiq; convolantium cœtu, sive ad ludos faciendos, sive ad sacra, nundinasvè in aliquo emporio celebrandas. Harum porrò orationum initium quo splendidius esset, sumi solebat à laude Numinis illius, quod ludis præesse credebatur, ut Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde sequebatur laus gentis, vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Deniq; Principes, vel Magistratus, qui certamini præerant; pugiles, qui decertaverant, ac

(a) *Agyris*, cœtus, *panegyris*, cœtus universalis.

ac præſertim victores, qui præmia tulerant, plenâ manu laudabantur.

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in Panegyri. Sed poſterioribus temporibûs non illæ solùm vocatæ ſunt Panegyricæ, quæ ſolemnibus in ludis dicerentur; ſed illæ etiã, quæ in nobili quopiam conſeſſu, qualis eſt Senatus, in Principum laudẽ habebantur.

§. II. De Inventionibus & fontibus Panegyrici.

Quænam ſeries ſervari ſolet in Panegyrico?

℟. Duplex: Artificialis nempe, & naturalis: Servatur ſeries artificialis, cùm indiſcriminatim confuſo temporis ordine, omnia ad certa quædam capita ex arte revocantur: v.g. ſi quis veteris, ſeu majoris Catonis laudes ad tria hæc referat capita, quòd fuerit optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator. Simili ratione Tullius in Maniliana, Pompeji laudes refert ad ſcientiam rei militaris, ad virtutem, ad authoritatem, & ad felicitatem. Sic etiam Q. Curtius Alexandrum M. laudat ex hoc duplici capite, virtute ſcilicet, & fortuna. Fatendum eſt, inquit, cùm plurimum virtuti debuerit, plus debuiſſe fortunæ, quam ſolus omnium mortalium in poteſtate habuit.

Hic

Hic porro artificialis ordo longe plus habet artis, & ingenii, quam ordo naturalis.

Quænam est series naturalis?

R. Series naturalis ea dicitur, in qua historiæ, ac temporis ordo servatur.

Hæc autem series dividitur in tria tempora; illud, quod vitam antecessint, illud, quo quis vixit; etsi naturæ concesserit, illud, quod mortem est consecutum.

Hunc persæpe adhibuerunt Isocrates, & Tullius. Hunc ferme usurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegyrico. Nam illius laudationem orditur ab adoptione, temporis ordinem fere servans, & ad tertium usque consulatum perducit. Utinam vero serius habita fuisset pulcherrima illa laudatio, ut reliquam etiam optimi Imperatoris vitam haberemus. Cū enim in tertio, ut diximus, Trajanī Consulatu sistat Plinius, nihil prorsus in illo legas de (a) Decebalo victo, unde Daci nomen retulit Trajanus, quod quarto Consulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclare ab eo gestis. Quæ verò Plinius refert, etiamsi non magnum belli

(a) *Decebalus fortis, & industrius Dacorum rex, qui diu fuit Romanorum terror.*

belli ducem ostendunt Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat gestum; tamen signa sunt, ex quibus magnum olim belli ducem fore liquido conjici poterat. Verum qua parte nos destituit Plinius, aliiq; Panegyristæ, sed aliis in Imperatoribus, exemplo esse poterunt: ut, e Latinis Mamertinus, aliique, qui cum eo pariter solent excudi. Nec plane aspernandus Ennodii Ticinensis Episcopi Panegyricus, dictus Theodorico Gothorum regi.

E Græcis adeundus Julianus, oratio nibus duabûs in laudem Constantii Imper. Juvabunt quoque plurimum Latinorum Pòëtarum Panegyrici; ut ille Tibulli ad Messalam librô 4. item seu Ovidii, seu Lucani ad Calpurnium Pisonem. Quibus adde Panegyricos Claudiani, Ennodii, & aliorum.

Hinc Naturalis ordo persacilis est si vulgaris, ac plerumque languidus, nisi verborum sententiarumque floribus spergature, & acutius exciteçur sententi uti factum à Plinio in suo illo eximio Panegyrico, in quem, tamquam in eximium exemplar, intueri poterimus.

§. III. De tempore, quod ortum antece
Qui

Quid laudare poterit Orator in illo primo tempore ?

℟. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, si quæ forte pueri natalem horam præcesserunt.

Quomodo laudari quis poterit à genere ?

℟. Si genus sit illustre, laudabis a splendore natalium, majorumque rebus gestis, quæ sunt quædam virtutis quasi semina, in nobilium animis insita. Dices, majorum virtutem in eum, quem laudas, cum sanguine pariter fuisse transmissam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus.* Dices filios impressis majorum vestigiis insisterre solere. Hinc illud Claudiani. ...

.... Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atque omnes redeunt in semina causæ. (*Æneid* 12.

Hinc Maro magnifice laudat Camertem
Cui genus à proavis ingens, clarumquè paternæ (armis.
Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus.

Quid facto est opus, si is, qui laudatur, obscuro genere natus sit ?

℟. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio. *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Vel illud Velleji Paterculi: *Optimus quisque, nobilissimus*

simus. Dices quoque cum Seneca: *Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit, nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, cui ex quacunq conditione, supra conditionem licet surgere.* Usurpabis tritum illud alterius Senecæ *Qui genus laudat suum, aliena laudat.* nihil etiam magis pervulgatum, quam effatum illud Ulyssis, in certamine cum Ajace: (a)

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Cui plane simillimum est, quod ait Juvenalis, Sat. 8.

Malo, pater tibi sit Thersites, dum modo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Denique ne generis humilitas quidquam de laudibus deferat, erunt in promptu communia hæc exempla. 1. Augustum patre avoque argentario natum esse, ut nonnulli

(a) *Achillis, qui fuit Æaci nepos et qui armis Vulcano fabricatis mira edidit facinora.*

nonnulli voluere: proavum verouisse libertinum: avum autem maternũ uisse pistorem Ariciæ, quod illi non semel exprobavit Antonius, teste Svetonio. 2. Agathoclem Siciliæ regem patre figulo natum teste Justino. 3. Ptolemæum primum Ægypti regem, à quo successores omnes dicti sunt, *Ptolemæi*, è gregario milite, nomine *Logo* fuisse prognatum.

4. Magnum illum Arsacem, primum Parthorum regem, unde item *Arsacidæ* dicti sunt, obscuris omnino natalibus ortum fuisse.

2. Demosthenis patrem, gladiorum fabrum fuisse. (10.

Cui alludit Juvenalis, cum ait Satyrâ

Dis ille (a) adversis genitus, fatoque sinistro (pus

Quem pater ardentis massæ fuligine lip-

A carbone, & forcipibus, gladiosque parante (misit.

Incude, & (b) luteo Vulcano ad rethora

Erit etiam in promptu magnifica illa Tullii vox, cum contemptim *novus Arpinas* appellaretur. *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute mea præluxi.* Denique poterit usurpari quoque ingeniosum illud dictu ...

(a) *Demosthenes, qui sibi veneno mortem inferre coactus est, nè in hostium manus incideret.*

(b) *A lutosa, & fuliginosa fabri officina.*

Iphieratis, qui ex sutoris filio, ob summam rei militaris peritiam factus Atheniensium exercitûs Imperator, invidè cuidam generis ignobilitatem exprobranti salse respondit: *Meum genus à me incipit: tuum in te desinit. Meorum primus ego sum; tu tuorum ultimus.*

Quomodo ducitur laus à Patria?

℟. Si ea illustris fuerit, virisque insignibûs nobilitata, hoc ipsum in laude poni solet. Hunc laudationis fontem, non ignoravit Virgilius. cum ait de Didone:
Multa viri virtus animô, multusque recursat,
Gentis honos..

Quid facto est opus, si patria sit ignobilis, & obscura, vel etiam infamis?

℟. Usurpabis memorabile illud Anacharsis verbum, qui cum natus esset, in Scythia, & à Græco nescio quo, *Barbarus & Scytha* cõtemptim appellaretur, perquam ingeniosè respondit. *Mihi quidem patria probro est; tu verò patriæ.*

2. Dices cum Juvenali, tametsi adeo pervulgata esset Abderitarum stupiditas, ut etiam in communi proverbio versaretur:

retur; unde Martialis: *Abderitanæ pectora plebis habet:* tamen Abderitam fuisse Democritum, Physicum illum subtilissimum, naturæquè venatorem acerrimum:

. . . . . . Cujus prudentia monstrat,
Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patria, crassoque sub aëre (nasci.

3. Juvabit etiam illud Claudiani, de laudibus Stiliconis: (a)

Lectos ex omnibus oris
Evehis, & meritum, nunquam cunabula quæris,
Et qualis, non unde natus

4. Faciet quoque mirum in modum illa Ausonii sententia de Severo Imperatore, qui natus erat in Africa.

Punica origo illi; sed qui virtute probaret
Non obstare locum, dum valet ingenium:

Quomodo laudari quis poterit ab auguriis, & signis, quæ illius ortum antecesserunt?

5. Si quid forte singulare contigerit, quò pueri futura claritas, & amplitudo quomodocunque portendi videatur, id solerter in laude ponendum erit. Hujusmodi est fax illa, quam Hecuba prægnans utero gestare se somniavit. Ejusmodi est

(a) Lib, 2.

etiam vitis illa, quam in somno vidit Astyages, quæ palmitibus Asiam obumbravit; unde Cyri magnitudinem præsagiri ab ariolis responsum est. Id genus est etiam illud examen apum, quod in nascentis vel vagientis Ambrosii labris consedisse dicitur. His adde, quod de mirabili S. Joannis Baptistæ ortu narrant Sacræ Paginæ. Nec omittenda est orbicularis illa flamma, quœ nascente Joanne Pico Mirandulano, qui postea eruditionis quoddam portentum fuit, supra caput matris parientis visa est, & mox evanuit.

§. IV. De iis quæ in vita ipsa laudari posunt

Quæ in hominis vita laudem præcipuam merentur?

℟. Tria hæc imprimis, virtutes, scientiœ, & artes.

Quœnam virtutes sunt vel maxime celebrandœ?

℟. Primum, ut par est, locum obtinet religio, pietasque in Deum, in Parentes, & Patriam. Ex hoc capite suam ipsius commendationem exorditur Eneas, (Penates

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Classe veho mecum.

Secundum

Secundum locum sibi jure vendicat clementia, moderatio, atque justitia. Ex primo capite Cæsarem mirifice commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, tute præstantem non modo extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hæc qui faciat, non eum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.* De hac eadem clementia sic Antonius Imperator ad Faustinam conjugem *Non enim quidquam est, quod imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quam clementia. Hæc consecravit Augustum.*

5. Laudabitur liberalitas, atque beneficentia, qua nimirum una reges, ac principes propius ad Deum possunt accedere. Comendabitur aurea illa Scytharum legati ad Alexandrum vox. (a) *Si DEUS es, tribuere hominibus beneficia debes; non sua eripere.* Celebrari quoque poterit facilitas, ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam quod concedi fas esset, abnuebat; *negans*, inquit Svetonius *oportere quemquam a Principe tristem discedere.* Cum vero aliquando, inter cœnandum, diem illum beneficio vacuum abiisse meminisset-

(a) Q. *Curtius lib. 7.*

nisset, conversus ad amicos *amici*, inquit, *diem perdidi*. Adeo scilicet Principibus vitam, ad bene merendum de mortalibus, datam existimabat, proindeque summis æque, ac infimis charus adeo fuit, ut *humani generis deliciæ* merito diceretur.

Usurpari etiam poterit aurea illa Virgilii sententia, Æneid 6. sepositum quēdam Elysios esse locum iis omnibus, qui erga alios fuere benefici:

Quique sui memores alios fecêre merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeundis periculis, & in laboribus sufferendis; magnitudo animi excelsi, & invicti nihil extimescentis; constantia, fidesque in promissis; prudentia, celeritas in exequendis; in adversis vero æquanimitas, & robur mentis semper imperterritæ.

Quomodo laudari quis potest à scientia, & artibus?

℟. Ex duplici capite. 1. Si liberalium artium disciplinis sit instructus is, qui laudatur. 2. Si saltem literis, & artibus faveat, & patrocinetur. Ex hoc posteriori capite Imperatorem Trajanum magnifice celebrat Juvenalis Satyrâ 7.

Et Spes, & ratio studiorum in Cæsare tanto

Solus enim tristes hac tempestate Camoenas. Respexit.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.

Quæ res laudantur in corpore?

℟. Laudatur in corpore pulchritudo, robur, & sanitas, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quod bene sit illis usus. Qui non habuerit, quod sapienter caruerit. Qui amiserit, tulerit moderate.

Cur caduca hæc, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

℟. Laudantur. 1. Quia, licet in se veram laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti: tamen virtus in eorum usu, atque moderatione vel maxime cernitur.

2. Quia formæ dignitas est optimæ mentis indicium, & simulacrum quoddam, ac flos quodammodo virtutis. Unde non inscite dictum est ab Eumenio in Panegyrico Constantini M. *Naturam ipsam magnis mentibus domicilia magna metiri, & ex vultu hominis, decoreque membrorum colligi posse, quantus cœlestis spiritus intrarit habitator.*

3. Quia corporis decor est muta quædam commendatio, &, ut eleganter ajebat Carceades, *Regnum absque satellitio.*

Gratior, & pulchro veniens à corpore
virtus,
Adjuvat . . . . inquit

inquit Maro. Hinc est, quod olim populi bene multi, & in primis Æthiopes, Indique, in dandis Imperiis proceritatem, ac pulchritudinem spectare solebant, ut narrat Aristoteles, graviterquè mulctatus fuit olim è Lacedemoniis Archidamus rex, quod exiguam duxisset uxorem. Querebantur enim *non reges sed regulos, ex hoc conjugio procreatum iri.* 4. Quia pulchritudo est veritatis non solum indicium sed etiam adjumentum. 5. Deniq; cùm vel in ipsis sacris literis prædicetur: David *ut pulcher aspectu & facie decora:* Quid sane mirum, si á Cornelio Nepote laudetur Alcibiades, ut *ætatis suæ formosissimus?* Si ex hoc eodem capite commendetur á Plutarcho Scipio Africanus, & si de Theodosio M. dixerit Pacatus. *Virtus tua meruit Imperium! sed virtuti addixit forma suffragium. Illa præstitit, ut oporteret te Principem fieri, hæc, ut deceret.*

Quod si subturpiculus forte fuerit vel deformis is, qui laudatur, tunc sane corporis vitam egregiis animi dotibus solerter compensabis.

Confugies ad illud Ovidianum.

(a) Si mihi difficilis formam natura negavit;

(a) *Sapho ad Phaonem.*

Inge-

Ingenio formæ damna rependo meæ,

Dices deformem fuisse Socratem, cæcũ Homerum; Coclitem; seu alterò oculò captum (temquè Philippum Alexandri magni patrem, i Hannibalem. Unde Juvenis:

Cùm Getula Ducem portaret bellua luscum..

Fluxam; & caducam formæ fragilitatem, quæ propediem deflorescit, verbis exagerabis; unde Socrates ingeniosè ajebat, illam esse *brevem tyrannidem*. Neque fragilem modò dices, sed etiam rem plerumque perniciosam; præcipitem, lubricam, & periculosæ aleæ plenam docebis. Unde festive Petrarcha vocat illam *velum oculis; pedibus laqueum: viscum alis:* Postremo addere poteris cum Petronio.

Raram facit mixturam cum sapientia forma;
& cum Ovidio, primò Fastorum.

(perbia formam
Fastus inest pulchris, sequiturquè su-

Cùm Martiali, lasciviam esse persæpe illius comitem.

Insignis formâ, nequitiâque puer.

Cum vanissimo illo milite apud Plautum

Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis:

Sed imprimis dices cũ Juvenali Sat: 10.

Sed

Sed vetat optari faciem, Lucretia quale
Ipsa habuit; cuperet Rutilæ (a) Virginia gibbum (lius artem
Accipere, atque suam Rutiliæ dare. Fi-
Corporis egregii, miseros, trepidosque parentes: (formæ:
Semper habet. rara est adeo concordia
Atque pudicitiæ.

Quænam sunt Fortunæ bona ?

R. Honores, & divitiæ.

Quōmodo commendari quis poterit ab honoribus ?

R. Bifariam, si nempe illos promeritus fuerit, benequè illis fuerit usus. Hinc acute omnino suum Trajanum laudat Plinius, quod meruerit honores, antequam fuisset illos adeptus: *Soli* inquit, *contigit tibi, ut pater patriæ esses, antequam fieres*. 2. Si & meruerit simul, & spreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem Rufo ita comparat Plinius in Epistolis: *Uterque*, inquit, *ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit. Alter* (Rufus) *cùm expetit debitos titulos, alter* (Fortunius,) *cùm mavult videri contempsisse.*

Quo-

(a) *Virginia virgo formosissima, ne in potestatem veni et Appii Claudii Decemviri, à patre fuit interempta.*

Quomodo commendari quis potest à divitiis?

R. 1. Si possideat, non possideatur. 2. si sint honestis laboribus partæ. 3. Si iis utatur non ad perfruendas voluptates, sed vel ad usus vitæ honestos, vel ad juvandos amicos, vel ad egenorum inopiam sublevandam. ut Trajanus; de quo ita Plinius; *Nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes:* Non verò, quemadmodum aut luxuriosi, perditique nepotes, aut avari.

Aut qui divitiis soli incubuère repertis,
Nec partem posuère suis: quæ maxima turba est, (a)

Quód si fortunæ bonis caruerit is, quem laudas, confugies ad tritos illos, communesque locos, blandientis fortunæ munera potiùs esse in malis, quam in bonis numeranda; caduca semper hæc esse, nō virtutis, & ingenii, sed incertæ fortis, & temporum munera, infelicitatis genus esse, semper esse felicem. Usurpabis aureum illud verbum: *Nescio quomodo bona mentis soror est paupertas;* (b) Amplificabis Horatianum illud: *Aurum irrepertum, & sic melius situm, cùm terra celat* Dices denique cum Juvenali.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Cōsul.

Si

(a) *Æn.* 6. (b) *Petron.*

Si volet hæc eadem fies de Cõfule Rhetor.

§. VI. De tempore illo, quod mortem subsequitur.

Supereſt nunc tempus ultimum, cujus in primis habenda eſt ratio. Ut enim docet D. Ambroſius: *Ante mortem nulla eſt perfecta laudatio; neque quiſquam in hac vita poteſt definito præconio prædicari, cum poſteriora ejus incerta ſint.*

Quænam res in ultimo tempore laudari poſſunt?

℞. Duæ. 1. Quæ in ipſa morte; 2. Quæ ſub ipſum mortis tempus contigêre.

Quid in ipſa morte conſiderare potiſſimùm debet Orator?

℞. Duo: genus nimirum, & Cauſam mortis: Genus, ſi quis piè ac fortiter obierit, ùt ſapientem, ac probum decet: Cauſa vero laudabitur, ſi nempe vel pro patria pugnans occubuerit: *Dulce enim, ac decorum eſt pro patria mori,* inquit Horatius; vel pro tuenda religione mortem occubuerit, ùt Chriſti Martyres ſanctiſſimi: vel denique ſi honeſtis animi, corporive laboribus & curis, ſibi ipſe mortem acceleraverit.

Quænam poſt mortem conſideranda ſunt?

℞. Tria hæc ſpectari ſolent. 1. Pompa funebris, & honores habiti mortuo; ùt,

ùt, quod Aristoteli statua fuerit erecta cum inscriptione hujusmodi: *Aristoteles Philosophorum optimus;* vel quòd uni Demetrio Phalareo statuæ trecentæ & sexaginta fuerint Athenis positæ, vel quod Gorgiæ Leontino, non aurata, ut cæteris, sed aurea statua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum mæror, & luctus. Quò refer illa Mopsi apud Maronem Eccl. 5.

Non ulli pastus illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam,
(leones
Daphni, tum Pænos etiam ingemuisse
Interitum; montesque feri, (a) silvæquè loquantur.

Sed nihil in hoc genere comparandum cum incredibili insolitoque omnium ordinum luctu, & acerbissima militum comploratione post Alexandri mortem; quod eloquentissime ita describit Curtius lib. 10. *Suprema hæc vox regis fuit, & paulò post extinguitur. Ac primo ploratu lamentisque, & planctibus tota regia personabat; mox velut in vasta solitudine omnia tristi silentio muta torpebant; ad cogitationes quid deinde futurum esset, dolore converso.*

(a) *Silva cum I, non cum Y, ita veteres omnes lapides, & libri.*

Nobiles pueri custodiæ corporis ejus assueti, nec doloris magnitudinem capere, nec se ipsos intra vestibulum regiæ retinere potuerunt, vagisq; ac furentibus similes totam urbem luctu, ac mœrore compleverant, nullis questibus omissis, quos in tali casu dolor suggerit.... Nec poterant victi à victoribus in communi dolore discerni. Persæ justissimum, ac mitissimum dominum, Macedones optimum, ac fortissimum Regem invocantes, certamen quoddam mœroris edebant. Nec mœstorum solùm, sed etiam indignantium voces exaudiebantur; tam viridem & in flore ætatis (a) *fortunæq:, invidiâ Deorum ereptum esse rebus humanis. Vigor ejus, & vultus educentis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros; fortes viros pro concione donantis, occurrebant oculis.*

Persæ, comis more suo detonsis in lugubri veste cum conjugibus, ac liberis non ut victorē, & modo hostem, sed ut gentis suæ justissimum Regem, verô desideriô lugebant... Ad Darii quoq; (b) *matrem celeriter fama perlata est. Abscissa ergo veste, quâ induta erat, lugubrê sumpsit; laceratisq; crinibûs, humi corpus, abjecit.... ad ultimum dolori succumbit, obvolutoq; capite, accidentes genibus suis neptem, nepotemq; aversata, cibô pariter abstinuit, & luce:*

(a) *Anno ætatis 33.* (b) *Sisygambim.*

luce; quinto, postquam mori statuerat, die extincta.

3. Deniq; spectantur filii superstites, relicti, unde levari mortis mæror, damnumq; aliquo pactô sarciri possit. Ita D. Ambrosius in funere (a) Theodosii magni, *Ergo*, inquit, *tantus Imperator à nobis; sed non totus recessit. Reliquit enim liberos; in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eum cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in Imperio succesſêre.

§. VII. Animadversiones quædam circa personarum laudationem.

Quœnam observanda sunt in personarum laudatione?

℟. Tria hæc: 1. Ne ad ementitas, fictitiasq; laudes recurramus, quæ scilicet non splendorem afferunt orationi, sed in veris etiam fidem omnino derogare solent; ut olim contigit imprudentibus hisce Poëtis: qui versibûs celebrare veriti non sunt hyacinthinas (b) Stratonices comas, quam non deformem modo, sed calvam prorsus esse nemo non sciebat. Hoc etiam illustrare poteris exempló Lipsii, qui Alexandrum sapienter effinxit

(a) *Obiit an: Christi 395.* (b) *Stratonice Seleuci Syriæ Regis uxor.*

xit hastam manu tenentem. Apellem reprehendens, quod eundem fulminantem depinxisset, & ita spoliasset veris, ac propriis insignibus, ut ornaret falsis, quæ nullam apud posteros fidem essent habitura.

2. Cavendum est, nè, in meliorum copia, res consectemur viles, & facta leviora. Ut enim scite ajebat (a) Phavorinus, turpius est exigue frigideq; laudari, quàm graviter vituperari. In magnis tamen viris aliquando etiam res minusculas cõmendare operæ pretium est. Fecit hoc olim Damis in Apollonio suo Tyanæo; eoq; nomine reprehensus, argutè respondit. *De mensis Deorum* (b) *analecta quoq; colligi sedulô debere, ne de illorum ambrosia, quidquam depereat.*

3. Deniq; erit hoc observandum diligenter, ut nõ communes, ac pervagatas, sed proprias cujusq; vel saltem cum paucis communes laudes præcipuè consectemur. Quapropter planè, ac perspecta perfectè tibi esse debent, quæ propria sunt illius, de quo agitur.

De

(a) *Phavorinus insignis Philosophus, A relate in Gallia natus tempore Hadriani, cui fuit infensissimus.* (b) *Analecta, Cœnarum quisquiliæ sub mensam cadentes.*

De personarũ laudatione satis superq; dictum à nobis hactenus. Unde intelligi facilè potest, quomodo debeat institui vituperatio, quippe tibi omnia prorsus debent inverti.

§. VIII. De oratione natalitia, seu Genethliaca.

Quid est Oratio Genethliaca?

℟. Oratio Genethliaca, quæ etiã Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, est oratio, quâ alicujus dies natalis celebratur.

Quas partes, seu capita continet Genethliacus?

℟. Quatuor: 1. Continet laudes parentum, atq; majorum, quæ jure quodã hæreditario pertinere videntur ad prolẽ. 2. Spem, quam præbet puer, vitæ aliquando cum laude peragendæ. 3. Lætitiam, & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 4. Vota, & preces ad Deum O. M. ut infanti fauste, feliciter, prosphereq; eveniant omnia, utq; in patriæ decus, & ornamentũ adolescat. Hujusmodi vota pro Domitiani filio, licet nondum nato, facit Martialis l. 6.

Nascere Dardanio promissũ nomen Iulo,
Vera Deûm soboles, nascere magne puer,
Cui pater æternas, post sæcula, tradat habenas,

Quippe

Quippe regas orbem cum seniore sene

Undenam excitari potest spes illa, atq; expectatio de futura prolis virtute, ac gloria

℟. Ex variis circumstantiis; 1. ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione; 4. ex signis, ex portentis, ex victoriis, prosperisq; aliis eventibus; si quæ forte id genus pueri ortum vel antecesserint, vel comitata fuerint, aut subsecuta, qualia de Augusto narrantur, itemq; de Pyrrho Rege, qui maternis uberibus appensus dixit: *Lomai, volo*, quæ vox transiit in omen futuræ audaciæ. Si quis parentum enixè efflagitantium precibus, ac votis concessus à Deo fuerit, habebis uberē benè augurandi campum, ùt de Scipione memorat A. Gellius, & ut Ludovico Magno contigisse vidit ætas nostra.

Quænam est dispositio Genethliaci?

℟. Exordium erit lætitiæ, & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis loci, vel personæ circumstantia. Ita Maro eximium illud (a) Salonini, seu alterius Genethliacum, exorditur ab apostrophe, quæ gestientem quandam lætitiam exprimit.

Siceli-

(a) *Saloninus sic vocatus, quòd natus fuerit, quô annô pater Asinius Pollio Salonas Dalmatiæ civitatem expugnavit.*

Sicelides Musæ, paulò majora canamus.

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias causas, quæ læta omnia de infante sperare jubeant. Vide, quàm magnificè locum hunc tractet Virgilius, quantaq; non vereatur augurari de puero, ex patris virtute notissima.

Ille Deûm vitã accipiet, Divisq; videbit
Permistos heroas; & ipse videbitur illis.
Pacatumq; reget patriis virtutibus orbẽ.
At simul heroum laudes, & facta parentis,
Jam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus;
Molli paulatim flavescet campus arista.

Peroratio deniq; vota, precesq; pro filii, & parentum incolumitate continebit. Ita Statius Silvarum libro 4.

Magnus te manet ordo sæculorum,
Natis longior, abnepotibusquè,
Annos perpetuâ geres juventâ,
Quos fertur placidos obisse Nestor,
Quos (a) Tithonia computat senectus.
Et quantos ego Delium poposci.

Quid est Oratio Lustrica?

R. Ea est, quæ à veteribus nonnullis habebatur; quando infanti nomen imponebatur.

(a) *Tithonus Laomedontis filius, Memnonis Pater: post longissimam vitam, ab Augora conjuge versus in cicadam.*

batur. Vocabatur autem *Lustrica oratio*, quòd dies ille *Lustricus*, seu *lustralis* vulgò diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitùs apud nos videtur obsolevisse, in illo tractando operam, & oleum perdemus.

§. IV. De oratione nuptiali sive Epithalamio.

Quid est Epithalamiũ, seu Oratio nuptialis?

℟. Epithalamium, ut vox ipsa satis indicat, est oratio, quâ alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca *Thalamos*, quæ *cubiculum nuptiale* significat.

Quot sunt partes Epithalamii?

℟. Quatuor: 1. Dicitur generatim, & universè de nuptiarum laudibus, & de bonis matrimonii, quô scilicet hominum societas primum cœpit, urbes conditæ sunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas, atq; benevolentia cognationibus, & affinitatibus serpit, atq; diffunditur.

2. Pars, quæ præcipuam quandam curam diligentiamquê desiderat, continet laudes utriusq; conjugis. Ducuntur autẽ laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortunisq;, à corporis, animiq; dotibus, & à cæteris illis capitibus, unde

laudari

laudari homines solent, de quibus fuse diximus supra. Ita (a) Mariam Imperatoris Honorii novam conjugem laudibus in Cœlum tollit Claudianus Epithal.

Salve sidereæ proles augusta (b) Serenæ
Magnorum soboles Regum, parituraque Reges.
Quæ propior sceptris facies, quis dignior aulâ
Vultus erit? Non labra rosæ, non colla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.
Auroræ vincis digitos, humerosq; Dianæ,

Tertiò locò laudatur nuptiarum apparatus, atq; celebritas popularium; & affinium prædicatur lætitia, & aliqua etiā laude solent aspergi, qui ad nuptias convenére. 4. Deniq; præcipuis, & faustis ominibus clauditur oratio, & vota Deo Superisq; pro felici liberorum ortu, mutuaq; conjugum concordia nuncupantur. Ita Statius in Epithal. Stellæ & Violantillæ:

Eja age, præclaros Latio properate nepotes,

P Qui

(a) *Maria Stiliconis filia nupsit Imperatori Honorio.* (b) *Serena filia fratris Theodosii magni, uxor Stiliconis.*

Qui leges, qui castra legant, qui carmina ludant.

Accelerct partu decimum bona (a) Cynthia mensem;

Sed parcat Lucina, precor, tuq; ipse Parenti

Parce puer; nè mollem uterum, nè stantia lædas

Pectora: cumq; tuos tacito natura recessu

Formavit vultus, multum de more decoris,

Plus de Patre feras.

Pro mutua conjugum concordia sic vota nuncupat Martialis in Epich: Prudentis, & Claudiæ l. 4.

Diligat illa senem quondam: sed & ipsa marito

Tunc quoq; cùm fuerit, non videatur anus.

§. X. De laudatione Funebri.

Quid est Oratio Funebris?

R. Ea est, quæ habetur vel in ipso funere, vel in anniversario funeris die, cujusmodi erant orationes illæ, quas ad Mausolei sepulchrum quotannis haberi jussit Artemisia; itemq; quæ Athenis habebantur

(a) *Cynthia nomen Dianæ à Cyntho monte in Delo insula, ubi nata est.*

bantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidissent, qualis est oratio Periclis apud Thucididem.

Quænam est origo hujusmodi Funebrium orationum?

℞. Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è septem Sapientibus: apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam suum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinios cæsum, funebri oratione prosecutus est; tantumq; id populi applausu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit, publicè laudandi Duces eos, qui in bello cecidissent, & à Romanis mos ille ad cæteras gentes, & ad ipsos etiã Christianos manaverit. Hujusmodi porro laudationibus mendosam factam esse historiam, author est Tullius, & post illum Livius, quod nempe supra modum res in illis augeri solerent, & benè multa assentatorie magis, quàm vere dicerentur, ut ferè fit.

Quot partibus constat oratio Funebris?

℞. Orationem funebrem tribus omnino partibus constare debere: nimirum laude, consolatione, & parænesi sive adhortatione: Laude mortui; consolatione Parentum, & affinium; Parænesi vero, seu adhortatione ad superstites, ut in mor

tui vitam, atq; virtutes, tamquam in exemplar intueantur.

De artificio funebris orationis.

Quodnam esse debet, & undenam ducendum est illius Exordium?

℟. Magnam quandam mæroris luctusq; significationem præseferre omnino debet. Duci autem poterit. 1. ab exclamatione. Tale est Exordium brevis illius, sed perelegantis orationis Tullianæ in morte Crassi Oratoris clarissimi: O fallacem nostram spem, fragilemq; fortunā, & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio sæpè franguntur, & corruunt. & ante in ipso cursu obruuntur, quā portum conspicere potuerunt!

2. Duci potest Exordium à descriptione funebris apparatûs, vel à mæsto audientium silentio, quæ res utraq; sacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ita nos olim sumus exorsi funebrem laudationem Il. Ecclesiæ Principis Camilli de Naufville Archiepiscopi, & Proregis Lugd: Quod tristi silentiô, tacitâq; mæstitiâ defixos, & rerum à me dicendarum expectatione suspensos esse vos video Auditores, arguit illud quidem dolorem vestrum, cujus vim acerbissimam in vestris animis altius insedisse satis intelligo.

go. At hic vester mæror, hæc expectatio tanta, nè mihi, vobisq; fraudi sit, est omnino, quod verear. Habent hoc nempe magni dolores, ut superbissimus sit illorum sensus, delicatissimumq; fastidium: Habent hoc, ut refricando facilè recrudescant, neq; se, nisi cautè admodum, ac molliter interpellari patiantur. Verùm opprimar ante licet officii pondere, quàm illud deseram.

3. Duci poterit Exordium à gravi aliquo apopthegmate, de fragili caducaque rerum humanarum sorte, quæ nobis, ùt cùm maximè ante oculos obversatur.

4. Duci poterit ab adjunctis, quæ fortè laudandi mortem circumstetère. Hinc Imperatoris Theodosii M. laudationem funebrem orditur D. Ambrosius: Hoc nobis motus terrarũ graves, hoc juges pluviæ minabantur, & ultra solitum caligo tenebrosior denuntiabat, quod clementissimus Imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur recessum ejus elementa mærebant, Cœlum tenebris obductum, àér perpetua horrens caligine, terra quatiebatur motibûs, replebatur aquarum alluvionibûs. Quidni mundus ipse defleret eum principem, continuo esse

fe-

se rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent?

5. Deniq; abruptum exordium ad movendam commiserationem longè aptius esse videtur, quàm temperatum; ac lene. Vide quomodo M. Antonius Muretus in funere (a) Caroli noni Galliarum Regis exordiatur ex abrupto: Hoc igitur restabat unum afflictis, ac penè prostratis infelicis Galliæ rebus, ut Carolus Rex, quô se illa recreabat, ac solabatur unô; de quo cogitans, in quem intuens, omniū, quas excepit, acerbitatum memoriam deponebat; cùm honorum animos, ad aliquam spem quietis erigere cæpisset, in ipso ineuntis adolescentiæ flore, acerba atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum spes! O incerta vota! O lubrica & ancipitia humanæ vitæ curricula!

Quid facto opus est in confirmatione?

R. Tribus illis quæ præmemoratæ sunt partibus constabit Confirmatio; laude mortuorum consolatione, atq; Paræncsi; laude mortui, consolatione propinquorum ac amicorum, & parænesi ad adstantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide, quæ diximus de Panegyrico, à quo nimirum hôc tantum differt oratio funebris, quod audien-

(a) *Carolus IX. obiit annô 1574.*

audientium voluptatem sequatur, & captet Panegyricus; funebris verò laudatio nihil, nisi mærori serviat, atq; tristritiæ; ûnde vitandum erit diligenter, quidquid lætitiam, gaudiumq; posset animis ingenerare. Hoc artificium observare poteris in illo Horatii Carmine, ubi (a) Quintilii amici, & affinis sui mortem lamentatur.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? cui pudor, & justitiæ soror
Incorrupta fides, nudaq; veritas,
Quando ullum invenient parem?

Mœrentium dolorem uteunq; consolabitur. 1. Vitæ ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi, mortuoq; habiti, & omnia, quæ virtutem illius testantur, tum publica, tum privata monumenta. 3. Spes minime dubia de immortali ævo, quo ille inter felices animas in Cœlo perfruitur, vel aliquando fruiturus est. 4. Filii, nepotesq; superstites, ad quos paternæ virtutis hæreditas transit.

Quòd si fortè pro patria pugnans occu-

(a) *Quintilius Pòëta non contemnendus, Cremonensis dictus à Patria, diversus ab illo Quintilio Varo, qui legiones amisit in Germania.*

buerit is, qui laudatur, tunc enim verò poteris vagari liberiùs in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cùm Martiam Legionem, quæ in (a) Prælio Mutinensi fortiter pugnans cecidit, magnificentissimè laudat Philippica: 13. Illi impii, quos cecidistis, etiam apud inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem, & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est, at memoria benè redditæ vitæ sempiterna, quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad summam laudē, gloriamq; contenderet? Et post pauca: Sed quoniam, Patres conscripti, gloriæ munus optimis, & fortissimis civibꝰ, monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos: quibus optima hæc est quidem consolatio, parentibus, quod tanta Reip: præsidia genuerunt: liberis, quod habebunt domestica exempla virtutis, conjugibus, quod viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præstabit; fratribus, quod in se, ùt corporum, sic virtutum similitudinem esse confident.

Deniq;

(a) *In bello contra M. Antonium, in quo Hirtius, & Pansa Consules cæsi.*

Deniq; adstantibus, earum, quas celebrâsti, virtutum recordatione stimulos admovere conaberis.

Quodnam esse debet Perorationis artificiũ?
℟. Hæ sunt Perorationis partes. 1. Æternam apud Superos felicitatem apprecari mortuo. 2. Sempiternam eidem apud Posteros exoptare, ac polliceri memoriam. 3. Summum illius desiderium in auditorum animis excitare, his vel similibus Horatii verbis de eodem Quintilio:

Quis desiderio sit pudor, aut modus
Tam chari capitis? Prœcipe lugubres
Cantus, Melpomene, &c.

§. XI. De oratione Eucharistica.

Quid est oratio Eucharistica, seu Eucharisticon?
℟. Oratio Eucharistica dicitur ea quâ ob acceptum insigne aliquod beneficium, gratias agimus alicui; cujusmodi est luculenta illa oratio, quâ Ausonius orator, & Poëta Gallus Imperatori Gratiano discipulo quondam suo, gratias egit pro Cõsulatu ab illo accepto. Traxit autem tum illud *Eucharistici* nomen à voce Græca *Euchareistein gratias agere.*

Quot sunt præcipuæ partes Eucharistici?
℟. Tres. 1. Significamus lætitiam obor-

tam ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum, & memorē animum pollicemur.

Quodnam esse debet exordium orationis Eucharisticæ?

℟. Exordium versari debet in aperto quodam, candidóq; dicendi genere, & magnam grati animi, foras quodammodo erumpere gestientis significationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui, pro eo, ac par est, verbis exornando, te imparem profitearis. Sic Tullius in oratione post reditum habita in Senatu: Si, Patres conscripti, pro vestris immortalibus in me, fratrēq; meum, liberosq; nostros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero, quæso, obtestorq;, ne meæ naturæ potiùs, quàm magnitudini beneficiorum, id tribuendū putetis. Quæ enim tanta potest existere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum, atq; incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa promerita, nō dicā, complecti orando, sed percensere numerando?

2. Duci poterit Exordium ab excusatione diuturni silentii post acceptum beneficium. Hoc pacto Tullius exorditur

suum

suum illud eximium Eucharisticum ad Cæsarem pro impetrato M Marcelli reditu: Diuturni silentii, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit; idemq; initium, quæ vellem, quæq; sentirem, meo pristino more dicendi.

Quid facto est opus in Eucharistici confirmatione?

R. 1. Amplificanda est, & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2. Laudanda est persona, à qua profectum est beneficium.

Quomodo amplificanda est beneficii magnitudo?

R. Amplificabitur quadrifariam. 1. A persona, quæ gratificabitur si hæc, sit in amplissimo dignitatis gradu collocata. Hinc enim augetur beneficii magnitudo. 2. A persona, cui gratificatur, si beneficium sit egenti collatum, si immerenti, si ad plures pertineat. 3. A re, quâ gratificatur; si honesta, si opportuna, si exoptata, si difficilis. 4 A ratione, & modo; si non ægrè, sed libenti animô; si non rogatu alieno, sed sponte, si non redditum sit, sed datum beneficium; si non tardè, sed citò, & opinione citiùs. Ut enim est in

in veteri proverbio, *Bis dat, qui cito dat;* & interdum etiam beneficii locò ducitur, si cito negetur. Unde in laudatissimo Epigrammate (a) auctoris incerti, sed veteris:

Cæsaris ad valvas sedeo, sto nocte, dieq;
Nec datur ingressus quò mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem
Dicite divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures,
Saltē aliquis veniat, qui mihi dicat: Abi.

Quidnam in Peroratione servandum est?

R. Accepti beneficii memoriam nunquam interituram, & trabali, ùt ita loquar, clavo figendam esse pollicebe is. Ita Ausonius ait, ubiq; sibi occurrere beneficia Gratiani, *in templo, in foro, in curia, in Palatio, domi.* Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia hoc tibi polliceor, semperq; præstabo, mihi, nec in suggerendis consiliis veritatem, nec in audiendis periculis animum, nec in laboribus perferendis industriam defuturam.* Sed nullum, quod sciam, illustrius exemplū afferri potest, quàm Eucharisticum Æneæ ad Didonem, Æneid. 1.

O! sola infandos Trojæ miserata labores,

Quæ

(a) *Apud Colomensium, & apud Barthium in Adversariis.*

Quæ has reliquias Danaum, terræq; marisque,
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias: Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Di tibi (si qua pios respectant numina, si quid
Usquam Justitiæ est, & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium lib: 28. orationem Saguntinorum gratias agentium Senatui Rom: quod eorum causâ bellum adversus Hannibalem suscepisset. Vide in Bello Jugurthino orationem Bocchi regis ad Syllam. Habes quoq; lectissimam illam epistolam, quâ Tullius agit gratias Marcello ob supplicationem sibi ejus opera decretam.

§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.

Quid est Epinicium?

℟. Est gratulatio ob reportatam victoriam. Sic autem nuncupatur à voce Græca *Nike, victoria.*

Quodnam

Quænam esse debet illius artificium, & dispositio?

℟. Exordium, si unquam alias, erit splendidum, floridumq;, & hilaritatis plenum, ac lætitiæ. Videtur autem abruptũ magis esse debere, quàm temperatum.

In confirmatione amplificabitur. 1. Belli necessitas. 2. Belli difficultas. 3. Æquitas in suscipiendo, diligentia in apparando, virtus in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda, & utilitates victoriæ, quæ timore populos, direptione urbes, vastitate Provincias, liberaverit. Laudabuntur fortissimi Viri, qui in bello strenuè pugnantes cecidère. Ita Virgilius Euryalum Nisumq; laudibus in Cælum extollit Æneid: 9.

Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævô.
Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis, ducibusq; præcipuis, qui in victoriæ partem aliquam venêre. Ita Rueus (a) hisce inscri-

(a) *P. Carolus de la Rue S. J.*

scriptionibus, Augusti sæculò dignis, cōsecravit nomen illorum, qui bellum Batavicum una cum Ludovico Magno administraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDEO
Tribus ad Senefum Exercitibus Fractis.
HENRICO PRINCIPI TURENIO
Servatis Regni finibus, pulsis ultra Rhenum
Germanis, eorum exercitu quater cœso.
FRANCISCO MARESC: CREQU:
deletis incruenta victoria Germanorum copiis, &c.

Peroratatio vota continebit pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, postquam Deo O. M. victoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerunt, ut par est, ritè persolutæ.

Quod si non pro victoria, sed pro adepto insigni quopiam honoris, ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio; significabis. 1. Quantam conceperis animò voluptatem ex illius nova dignitate. 2. Quanta sit etiam publica hilaritas, & lætitia. 3. Honoris, & gradus amplitudinem verbis extolles. 4. Non casu, non prehensatione, & ambitu, non precibus, muneribúsq; sed meritis, rebúsq; gestis fuisse comparatum hunc honorem, quem

multi

multi ambierint, perpauci obtinuerint.

Pertinent etiam ad demonstrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid est Soteria?

℟. Soteriam vocamus orationis genus quoddam, quo restitutam alicui sanitatem gratulamur, & pro illius incolumitate, & salute grates agimus Superis.

Quid est Propempticon?

℟. Est oratio, quâ discedentem aliquem faustis omnibus, votisq; prosequimur, hujusmodi luculentum habes exemplum in egregio Horatii Propemptico ad Virgilium, Athenas proficiscentem:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic (a) fratres Helenæ lucida sidera,
Ventorumque regat pater:
Obstrictis aliis, præter (b) Japyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
Et serves animæ dimidium meæ.

Quid est Apobaterion?

℟. Est oratio, quam habemus discendentes ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi

(a) *Castor, & Pollux.* (b) *Japyx ventus flans ab Apulia, quæ olim Japygia dicebatur.*

ubi cum singulari benevolentiæ significatione sumus excepti.

Hujus generis est Æneæ discedentis oratio ad (a) Helenum, & Andromachen, Æneid 3.

Hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis: (ēta
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor, arandum. (retrò
Arva neque Ausoniæ semper cedentia
Quærenda. Effigiem Xanthi, Trojamq; videtis, (opto
Quam vestræ fecêre manus: melioribus
Auspiciis, & quæ fuerit minùs obvia Grajis.

Quid est Epibaterion?

℟. Est oratio, quæ habetur ab illo, qui post longam peregrinationem, domum incolumis rediit. Vide Scaligerum lib: 3. Pòëtices.

CAPUT II.

De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.

Quænam est materia generis deliberativi?

℟. Illius materia sunt res omnes in manu,

(a) *Helenus Priami filius, vaticinio clarus, ex captivo factus Epiri Rex ab ipso Pyrrho.*

nu, & arbitrio nostro positæ: Ut enim ait (a) Tullius: *Tollitur omnis deliberatio, si intelligatur quidquam fieri non posse, aut imponatur necessitas. Neq; enim quisquam deliberat, qua ratione perpetuò victurus sit, quoniam intelligit sibi moriendi necessitatem incumbere: neq; quisquam deliberat, quomodo volare possit, scit enim sibi alas non adesse.*

Quisnam est finis generis deliberativi?

℟. Honestas, & utilitas.

Quænam orationes spectant ad genus deliberativum?

℟. Pertinent ad genus deliberativum suasio, dissuasio, hortatio, dehortatio, conciliatio, concitatio, cõmendatio, petitio, & consolatio.

§. I. De Suasione, & Dissuasione.

Quid est Suasio?

℟. Est oratio deliberativa, quâ ostenditur quid faciendum sit. Dissuasione verò cõtrarium suadetur.

Undenam ducuntur argumenta Suasioni, vel Dissuasioni propria?

℟. Ducuntur ab honesto, ab utili, necessario, à facili, à jucundo, cùm aliquid suadendum est; & è contrariis capitibus cùm est aliquid dissuadendum.

Quid est Honestum?

℟.

(a) *In Partitionibus.*

℞. Honestum id intelligimus, inquit Cicero, quod tale est, ut detracta omni utilitate, per se ipsum laudabile sit, & expetendum: vg. si quem o am rtemur, ut M. Atilii Reguli exemplo, malit ad mortem vel ad vincula reverti, quàm datam hostibus fidem fallere. Ita Tullius in Maniliana, probat suscipiendum esse bellum Mithrydaticum, ut deleatur ignonimia, quam populo R. Mithrydates inussit, cùm unâ horâ tot civium Romanorum millia jussit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum lib. 9. animos militum accendit sola gloriæ commendatione, ad aggrediendum iter periculosum, ac difficile.

O! quibus una salus placuit mea castra secutis ; tes,
Indomita cervice mori. componite men.
Ad magnum virtutis opus, summosquè labores: ; sententiâ

Quam orationem claudit pulchrâ illâ

--- Serpens, sitis ardor, arena,
Dulcia virtuti, gaudet patientia duris:
Lætiùs est, quoties magnô sibi constat honestum.

Quid vocas Utile?

℞. Utile est, qu d propter commodum expetitur; sive adjunctam habeat hone-

statem

ſtatem, ùt gloria, honor, dignitas; ſive non habeat, ùt divitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depulſio, &c. Ex his locis Catilina conjuratos hortatur apud Saluſtium, ad nefarium facinus, quod ille maximum, atq; pulcherrimum vocat: *Nobis*, inquit, *eſt domi inopia, foris æs alienum: mala res, ſpes multò aſperior. Denique quid reliqui habemus præter miſeram animā? Quin igitur expergiſcimini? en illa quam ſæpe optaſtis, libertas; præterea divitiæ, decus, gloria, in oculis ſita ſunt. Fortuna ea omnia victoribus præmia poſuit.*

Curio (a) ſimiliter, apud Lucanum lib. 1. ſpecie utilitatis, Julium Cæſarem ad bellum Civile, ſic hortatur:

Bellantē geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum! Facili ſi prælia pauca
(bem.
Geſſeris eventu, tibi Roma ſubegerit or-

Quid vocas neceſſarium?

℟. Neceſſarium dicitur id omne, ſinè quo ſalus, aut dignitas ſtare non poteſt. Seu mavis cum Scaligero: neceſſarium dicitur, quod ita utile eſt, ut ſine eo res NEC ESSE poſſit, unde, & nomen deriva-

(a) *Curio Homo linguæ venalis, ut ſe ære alieno liberaret, Cæſarem ad Civile bellum impulit.*

rivatum est. Hujusce porrò loci, magna vis est. Multi enim sunt animis adeò segnibus ut tum quoq;, cùm aliquid honestum & utile esse nôrunt, tamen, si res sit cum magno labore conjuncta, facilè terreantur. Apud tales, ratio necessitatis est compendiosa via ad persuadendum. Ejusmodi est Ciceronis argumentum in 4. Philipp: *Agitur enim, non qua conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio, ignominiaq; perituri?* Ab hoc potissimùm loco, itemque ab honesto Æneã Hector ad fugiendum hortatur; Æneid: 2.

Heu! fuge nate Deâ, teq; his, ait, eripe flammis. { Troja
Hostis habet muros, ruit alto à culmine
Sat Patriæ, Priamoq; datum; si Pergama dextrâ { sent.
Defendi possent, etiam hâc defensa fuis-

Quid vocas Facile?

R. Facile illud est, quod sine magno labore, sumptuvè, aut molestia, brevi tempore fieri potest: quæ sane omnia maximo sunt ad persuadendum momento. Frustra enim suadetur illud, quod vix, aut ægrè admodum fieri posse creditur. Ac propterea, si quis hac de re scrupulus hæreat auditoribus, is ante omnia ex illorū animis omnino erit eximendus. Ita Venerem

nerem in suam sententiam conatur allicere astuta Juno, Æneid: 4.

Mecum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat,
(a) Confieri possit, paucis, adverte, docebo.

Quid vocas Jucundum?

℞. Jucundum dicitur, quod honestam habet voluptatem vel animi, vel corporis; sic nuncupatum, inquit Tullius, *à juvando*, quòd nempe juvet vel utrumq;, vel alterutrum. Hinc ducitur illud argumentum Tullii: *Hoc, velim, tibi persuadeas, si rationibus meis à te provisum esse intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem esse capturum.*

Quænam in suadendo, vel dissuadendo præcipuè spectanda sunt?

℞. Tria. 1. Quid sit, de quo deliberetur. 2 Qui sint, qui deliberent. 3. Quis sit, qui suadeat, vel dissuadeat.

Quid spectandum est in re, de qua deliberatur?

℞. Quinque illa, de quibus egimus enucleate. An sit honesta, an utilis, an necessaria, an facilis, an jucunda.

Quid spectandum est iis, qui deliberant?

℞. Caput artis est, nosse penitùs animos eorum,

(a) Confieri, pro Confici, *vox parùm usitata.*

orum, qui deliberant, eorumq; voluntates, ac naturas sestinè adorari, ut possis ambitiosis splendida, avaris utilia, voluptuosis jucunda proponere. & suô, quod aiunt, hamô quemq; piscari.

Prudentia ergo Oratoris erit, videre, an agat cum Regibus? aut viris principibus? apud quos, ùt ajebat Parisatis olim verbis byssinis opus est; an cum nobilib9, quos honesta, ac laudabilia tangunt; an cum plebe, bellua multorum capitum, apud quam negotium tractare, longè difficillimum est. Neq; verò satis est, dignitatem spectare: sed habenda est etiam ingenii, morum, & ætatis ratio, ut rem facilius possis ad exitus optatos perducere. Iure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum, & gentium morib9 hic agi solet ab artis Magistris, & imprimis ab Aristotele.

§. II. De variis variarum ætarum moribus.

Quænam sunt juvenum, virorum, ac senum mores.

R. Ætatis cujusq; mores, graphicè admodum ita pingit Horatius in Arte Poëtica:

Imberbis Juvenis tandem, custode remoto,
Gaudet equis, canibusq;, & aprici gra- *mine campi.*

Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Utiliū tardus proviſor, prodigus æris;
Sublimis, cupidusq; & amata relinquere
pernix.
Converſis ſtudiis, ætas, animusq; virilis
Quærit opes, & amicitias, inſervit honori
Commiſiſſe cavet, quod mox mutare la-
boret. (vel quòd
Multa ſenem circumveniunt incōmoda;
Quærit, & inventis miſer abſtinet, ac
timet uti;
Vel quòd res omnes timidè, gelideq; mi-
niſtrat; (futuri.
Dilator (a) ſpe longus, iners, avidusq;
Difficilis, querulꝰ, laudator temporis acti
Eſt puero cenſor, caſtigatorq; minorum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibus; facilè, & vehementer excandeſcunt; unde adoleſcentia, quidam quaſi rationis æſtus appellatur; honeſtum utili præferunt, aperti ſunt, candidi, & miſericordes, ſuâ enim innocentiâ cæteros metiuntur. Prodigi ſunt, & in ſumptus effuſi: nondum enim egeſtatem ſunt experti: ad riſum, & dicacitatem ſunt propenſi.

At diſpar omnino eſt ſenum ratio. Facilè ſuccenſent illi quidem, ſed non æq;

patent

(a) *Tardus ad benè ſperandum, ob timiditatem.*

parent iræ; quia, ut scitè Horatius: *Lenit albescens animos capillus, litium, & rixæ cupidos protervæ.* Parum sperant, quia diu vixerunt; pauca moliuntur, præteritis gaudent, facetos, ac ridiculos odêre, soliciti sunt officiorum exactores, ad rem attenti, lenti, difficiles, suspiciosi; sæpe enim aut se, aut alios delusos meminerunt. Præterea queruli sunt, morosique ut ait Tullius: *in fragili corpore, odiosa est omnis offensio.*

Deniq; verbosi sunt, & loquaces, quia dicere amant. Unde non inscite Cornelius Gallius, seu potiùs Maximianus:

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo.
O sola fortes garrulitate senes!

Sed facilè hoc illorum ætati condonandum, ob egregias virtutes, quibus hoc vitium abunde compensant.

Virilis ætas senectutē inter, & adolescentiam interjecta, ac in quodam quasi confinio posita, utriusq; virtutum, vitiorumq; particeps est, & utriusq; indolem, velut ex vicinia, trahit. Juventus fortis est, sed intemperans; senectus est temperans, sed timida; virilis ætas fortis est, sobriaq;. Juventus nimis credula est; senectus nimis suspiciosa; virilis ætas, pro rerum natura, vel confidit, vel diffidit.

Juventus quærit honestum, potiùs quàm utile; senectus utile magis, quàm honestū, virilis ætas, & honestum simul, & utile.

Puerilis deniq; ætas effervescit facile; mutatur in horas; magnam habet indolē ad virtutem; gloriæ, honoriq; mirum in modum velificatur. Audi Tullium lib: 5. de Finibus. *Quanta sunt puerorum decertantium studia? Ut illi efferuntur lætitiâ cùm vicerint! ut se accusari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes sint!*

§. III. De moribus Nobilium, Divitum, & Plebeiorum.

Quinam sunt Nobilium mores?

℟. Nobiles sunt honoris, ac gloriæ ve maxime studiosi, & si Apulejana voce u fas est, sunt in primis *honoripetæ*. Solen autem non solum ignobiles aspernari, se etiam homines novos, qui ex sua gen sunt honores consecuti.

Ita Metellus contemnebat C. Mariu illiq; (Salustiu Consulatum invidebat. Unde sic de *Inerat contemptor animus, & superbia, co mune nobilitatis malum.*

Quinam sunt Divitum mores?

℟. Divites, si præsertim divitias sunt perrimè consecuti, contumeliosi se sunt,

sunt, ac superbi. Nempe facilè sibi persuadent præstare se cæteris, quia divitias possident, quibus, venalia sunt omnia. Præterea solent mollitia, luxuq; diffluere, ut notat Juvenalis Sat: 6.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu
Divitiæ molles.

Hanc, quam memoravimus, novorum divitum arrogantiam, scitè tangit Cicero, cùm de T. Roscio ait: *Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena*, & Maro, cùm ait de Numano.

Vociferans, tumidusq; novô præcordia regnô.

Qui sunt deniquè Plebejorum mores ?
℞. Germanos plebis mores suis coloribûs scitè pingunt, Salustius, Horatius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt: *plebem esse belluam multorum capitum, plumâ, & vento mobiliorem esse.... opinione duci magis, quam veritate.... ire, quò itur, nõ quo eundem est.. privatis commodis servire potiùs, quàm publicæ vel honestati, vel cupiditati.... cupidam esse rerum novarum... Deniq; pessimi argumentum turbam esse.*

De variis Reipublicæ formis.

Neq; enim in deliberatione satis est

ætatis & conditionis cujusq; indolem, ac ſtudia diligenter ſpectare. Spectandi præterea ſunt Reipublicæ mores, qui ſcilicet, pro varia (a) politiæ forma, ſolent maximoperè variare. Aliter igitur agendũ apud Gallos, Hiſpanosq;, & Luſitanos, quibus Rex unus ſummo cum imperio præeſt: aliter apud Helvetios, Batavosq; ac Venetos. apud quos vel plebs, vel Optimates dominantur.

Quid eſt Monarchia?

℞. Eſt unius dominatus, communem utilitatem ſpectans.

Quid eſt Ariſtocratia?

℞. Eſt optimatum imperium, cujuſmodi eſt apud Venetos. Quòd ſi optimates illi, pauci ſunt, & propriæ non verò publicæ ſerviant utilitati, vocabitur. *Oligarchia.*

Quid eſt Democratia?

℞. Eſt imperium populi, cujuſmodi formæ, eſt apud Helvetios. Quòd ſi plebs infirma dominetur, vocabitur (b) *Ochlocratia.* Addi poteſt *Anarchia*, quæ ſolet è turbulentiſſimis temporibus exurgere cùm ſine Rege, cæterisq; magiſtratibus fluctuat labefactatum imperium.

De variis variarum gentium moribus.

Varios

(a) *Reipublicæ.* (b) *Turba, & domino*

Varios præterea gentium mores, ingeniumq; accuratè cognosces, & illorum germanam indolem perspectissimam habebis, ut possis ad illam sermonem accommodare, ùt monet Horatius.

Intererit multum, (a) Davusne loquatur, an heros?

Colchus, an Assyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Quœnam igitur est variarum Europæ Gentium indoles?

℞. Galli sunt humani, hospitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicosi, mobiles, præcipites, longæ spei impatientes, faciles ad obliviscendas injurias, æq; ac benefacta: acribus initiis, injurioso fine, & ùt ait Florus, de veteribus Gallis, primo impetu, plusquam viri, secundo non tem; magni peregrinatores; unde jure dictum est: *Nullum bellum sine milite Gallo.*

Germani sunt simplices, aperti, fortes, animarum prodigi, veri amici, veriq; hostes, inquit *Scaliger*, Belgæ, Bataviq; medium ferme tenent Gallos inter, atq; Germanos. Hispani sunt constantes, sedati, lenti in consiliis, laboris ac disciplinæ tolerantes: vile ministeriũ, etiamsi spes magna affulgeat, aversantes.

(a) Davus *persona comica*, & *nomen servi*.

Itali sunt cunctatores, ingeniosi, sapientes, mentis excelsæ, ac reconditæ, & ad regendum omnino nati, ut ait Virgilius:

Tu regere imperio populos, Romane memento.

Hæ tibi erunt artes.

Poloni sunt feroces, bellicosi, & quos arte magis, quam vi possis superare: Moscovitæ contra fraudulenti &c. Longum esset cætera persequi. Plura qui volet, adeat, quæ ingeniose, & eleganter de præcipuis gentibus disseruit Joannes Barclajus in icone animorum cap. 3. & 6. proxime sequentibus. Adeat item (a) Calvidii Læti Calipediam, ubi versibus elegantissimis, diversarum Europæ gentiũ, mores, & ingenium diligenter expressit.

Quid deniq; spectandum est in illo, qui suadet, vel dissuadet?

℟. Tria maxime in illo spectanda sunt, prudentia, probitas, & benevolẽtia. Prudentia quidem, *quia iis fidem habere solemus*, inquit Tullius libro de Officiis, *quos plus intelligere, ac videre, quàm nos, arbitramur.* 29. Probitas, *quia quo quis versutior, & callidior, hoc invisior & suspectior, detracta opinione probitatis*, ait idem Tullius; *& si*

(a) *Verum nomen Claudius Quilletus Medicus Gallus, vixit sæculo proxime elapso.*

& si quem, licet peritum, ac prudentem cæteroqui, fallacem tamen, & sui potiùs amantem credamus, quàm nostri, ejus consilium penitus aversabimur.

3. Spectatur in suadente benevolentia, quia ùt vel maximè prudens, & probus quis credatur, tamen si odisse nos, vel alteri parti melius velle existimetur, nequaquam nobis bene consulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cùm lib: 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi & consiliis opus est tuis, & amore, & fide. Quare advola, expedita erunt omnia, si te habebo.* Nam consilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

§. IV. De Hortatione, & Dehortatione.

Quid differt Hortatio à Suasione?

℞. Hæc differt, quòd suademus ratione, & consilio; hortamur verò motu, atq; impulsu. Unde suasio, propriè pertinet ad intellectum: Adhortatio vero pertinet ad affectum. Suasio docet, eòq; plus habet argumentorum; Adhortatio verò inflammat, ac propterea plus habet caloris. Suasio facit ut scias, quid facto sit opus; Hortatio facit, ut velis & ausis, illiusq; partes sunt, faces, ac stimulos veluti sub-

jicere auditorum animis; illosq; ad rem bene gerendam inflammare. Deniq; suasio pertinet ad confirmationem: Exhortatio verò conclusioni reservatur.

Quinam affectus sunt in hortatione conciliandi?

℟. Excitabis. 1. Spem, & fiduciam. 2. Amorem, & desiderium rei, quæ suadetur. 3. Æmulationem alienæ gloriæ, quæ est potentissimum ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutem illorũ, quos hortatis, illosq; hortatu nequaquam indigere dices: Ut enim observat Tullius, in excitando, & in acuendo, plurimum valet, si laudes eum, quem cohortaris. Ita socios recordatione virtutis inflammat Mnestheus apud Virg: Æn: 5.

At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus. Nunc nunc insurgite remis
Hectorei socii, Trojæ quos sorte suprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis Syrtibus usi, (undis.
Ionioq; mari, (a) Maleæq; sequacibus
Non jam prima peto Mnestheus neq; vincere certo,

Quan-

(a) *Malea promontorium in mare procurrens, quod periculosam reddit navigationem.*

(Quanquã oh!) sed superent, quibus hoc,
Neptune, dedisti. (cives,
Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite:
Et prohibete nefas. . . . .

Illustre adhortationis exemplum habes apud Curtium, lib. 7. ubi Alexander trecentos juvenes adhortatur, ut invadant præruptam illam, & undiq; abscissam Sogdianorum petram, quæ in triginta stadiorum altitudinem eminebat, & quam Arimazes, cum triginta armatorum millibus obtinebat.

Alexandri hortatio ad trecentos milites.

Vobiscum, o juvenes & mei æquales, urbium invictarum ante munimenta superavi, montium juga perenni nive obruta emensus sum: angustias Ciliciæ intravi; Indiæ, sine lassitudine, vim frigoris sum perpessus, & mei documenta vobis dedi, & vestri habeo. Petra, quam videtis, unũ aditum habet, quem barbari obsident, cætera negligunt, nullæ vigiliæ sunt, nisi quæ castra nostra spectant. Invenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. Nihil tam a tè naturæ constituit, quò virtus non possit eniti. Experiendo, quæ cæteri desperaverunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in

cacumen, quòd cùm ceperitis, candidis velis, signum mihi dabitis: Ego copiis admotis, hostem in nos à vobis convertã. Præmium erit ei, qui primus occupaverit verticem, (a) talenta decem, uno minus accipiet, qui proximus ei venerit, eademq; ad decem homines servabitur proportio. Certum autem habeo, vos, nõ tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Dehortationis verò luculentissimum exemplum habes, apud Livium lib. 23. in oratione Calavii Civis Campani, quâ filium suum Perollam, ab Hannibalis cæde hortatur.

Dehortatio.

Per, ego te, fili, quæ unq; jura liberos jungunt parentibus, precor, quæsoq;, nè ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ sunt, intrà quas jurantes, per quidquid Deorum est, dextras dextræ jungentes fidem obstrinximus, ut sacratis de Mensis (b) essemq. Digressi à colloquio, extemplo in eũ armamur. Surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab

Han

(a) *Talentum Atticum respondet Realibus seu juliis Romanis 6000.* (b) *Ita genuina lectio, pro ederemus.*

Hannibale es; eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Hannibalem modo pater filio meo potui placare; filiū Hannibali non possum? Unus aggressus es Hannibalem? Quid illa turba tot (a) libertorum, servorumquè? Quid in unum intenti omnium oculi? Quid tot dextræ? torpescentnè in amentia illa? Vultū ipsig Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus R., tu sustinebis? Et si auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis, sustinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusq; est. Deterreri hic sine te potiùs, quàm illic vinci. Valeant preces apud te meæ, sicut pro te hodie valuerunt.

§. V. De Concitatione & Conciliatione.

Quid est Concitatio?

R. Est virulentum quoddam orationis genus, quô multitudinis, præsertim animi, veluti quodam seditionis flabellô concitantur. Exemplum unum afferam ex Tacito: lib: 1. Annalium, ubi ait fuisse in castris Percennium quem iam gregarium militem, hominem turbulentum, & procacem, qui commilitonum seditionem con-

(a) *Melius quàm* liberorum, *ut vulgo legitur.*

conflare conatus est hac artificiosissima concione. Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent; quando ausuros exposcere remedia, nisi novum, & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? Satis per tot annos ignavia peccatū, quod tricena, aut quadragena stipendia senes, & pleriq; truncato ex vulneribus corpore tollerent. Nè dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo eosdē labores perferre; Et paulò pòst: Denis in diem assibus animam, & corpus æstimari. Hinc vestem, arma, tētoria, hinc sævitiam centurionum, & vacationes munerum redimi; at Hercule verba, & vulnera, duram hyemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiternam.

Concitationi opponitur conciliatio, quâ vel nobis amorem alicujus, vel dissidentes partes in concordiam, gratiamq; reducere conamur. Sic olim Germanicꝰ Cæsar tumultuantes legiones prudenti oratione sedavit; & Julius Cæsar exercitū compescuit: *Quirites* appellando, pro militibus, qua una voce obortam seditionē repente compressit.

§. VI. De Commendatione.

Quot

Quot sunt præcipua Commendationis capita?

℟. Tria. 1. Causas Commendationis exponemus, idq; modestè, & verecundè; ut quòd bene quis de nobis, aut de nostris meritus sit: quòd simus cum illo vel sanguine, vel affinitate, vel amicitiâ conjuncti: quòd perspectissima nobis sit illius humanitas, fides, eruditio, virtus, &c. Addere poterimus, scire nos Horatianum illud Epist. lib. 1.

Qualem commendes, etiam atq; etiam aspice: nè mox,
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem, & præclaras animi dotes nobis exploratissimas esse. 2. Exponemus negotium, cujus causâ commendatur à nobis quispiam. 3. Orabimus, atq; obtestabimur, vel dicemus, nos pluribûs nolle contendere; nè de ejus, quem rogamus, humanitate diffidere videamur. 4. Deniq; tum nostro, tum ejus, quem commendamus, nomino, omne grati, ac memoris animi officium pollicebimur.

Est, & obliquæ commendationis genus, quô simulamus nos commendare nolle, quem interim vel maximè commendamus, ùt si dicas, non quidem commendare te alteri Sextium velle; sed orare solùm, ut propitiùs hominē noscere ne gravetur.

vetur. Sperare enim futurum, ut, cùm gratias agere soleant, qui commendarunt, alter tibi gratias agat, per quē viri tanti notitiam sit consecutus.

§. VII. De Petitione.

Quid est Petitio?

℟. Petitio est oratio, quâ aliquid postulamus vel pro nobis, vel pro alio. Posterior hæc vocatur intercessio. Utriusq; artificium paucis cōplexus est Servius; ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat. Rhetorum, inquit, est in omni petitione hoc observare. 1. Ut facilè præstari possit, quod petitur. 2. Ut sit justa petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio. Hoc est, ut si majora dari non possint, minoribus ce tè contēti videamur. 4. Ut sequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc observare licet in Junonis petitione. 1. Enim docet rem facili negotiò fieri posse:

Æole (namq; tibi Divûm Pater, atquè hominum Rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2. Justam esse petitionem ostendit, dum inimicam gentem insectatur:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem; dum alterutrô contenta est:

Incute vim ventis, submersasquè obrue puppes:

Aût age diversas, & disjice corpora pontô.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,

Quarum, quæ formâ pulcherrima, Dejopejam

Connubiô jungam stabili, propriamque dicabo.

Quàm plurima etiam petitionum exempla suppeditabunt epistolæ Ciceronis: quas inter, sideris instar, elucet elegantissima illa ad Lucejum, quæ est 12. libri 5. ad familiares, quâ Lucejum enixè rogat ut quæ in Consulatu suo gesserat Tullius, ea literis quàm primum velit cõsignare. Eam autem sic orditur: *Coram me tecum......*

§. VIII. De Consolatione.

Consolator vel minor est, vel æqualis, vel major. Minori cautius, & molliùs erit agendum: Amorem suum in primis testabitur: & ne de suo, plùs alterô sapere velle videatur, ea, quæ dictu opus erunt, ex quopiam Philosopho, vel alio summæ pru-

prudentiæ viro se aliquando audisse profitebitur. Æqualis, pro communis amicitiæ jure facere se dicet. Major aget liberiùs, adeò, ut, si quis immoderatiùs dolorem fert, audeat etiam increpitare, sed leniter, & amicè.

Scitè omnino argumentum illud tractat Scaliger, librô 3. de Arte Poëtica, cap: 123. Consolator, inquit, aut est major, aut æqualis. Magnitudinem intelligo aut imperiô, aut dignitate, aut opibûs, aut sapientiâ, aut ætate. Aliter enim consolabitur Nasonem Livia; aliter Liviam Naso. Hoc spectat ad Imperium. Dignitas autem etiam sine imperio esse potest. Veluti si pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibûs, ùt si è plebe quempiā clientem suum Crassus. Sapientiâ, quēadmodum Polybium, aut matrem Seneca. De ætate, opus est exemplis. Major interponet authoritatem; etiam objurgabit. Sapiens opponet etiam disputationē, Sententiæ huic crebriores. Minor ostendet affectum, sese id à sapientibus accepisse. Æqualis testabitur amicitiam, jus commune benevolentiæ.

Si mœrentis dolor sit adeò gravis, & adeò recens, ut medicinam videatur respuere; bipartita erit oratio. Priori parte as-

te affirmabimus parùm idoneos esse nos, qui solemur alium, cùm vel ipsi quoque consolatione plurimùm egeamus: simulq; privati nostri doloris causas afferemus. Addemus non nos modò, sed omnes etiã bonos dolere, quod ipsum tamen qualecunq; mærenti solatium debet afferre: quia scilicet,

(a) Levius communia tangunt.

Altera verò parte afferemus, quæ leniendo dolori sunt idonea; qualia sunt trita hæc, & pervulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis sit obnoxia. 2. Ejus, quem consolamur, doctrina virtus, animi magnitudo. 3. Inutilitas, & damnum, unde dolor augeatur, non corrigatur. 4. Patientiæ vis, quæ mitiget omnia, juxta illud Venusini Poëtæ:

Durum, sed levius fit patientiâ,
Quidquid corrigere est nefas.

5. Quam sit honestum, in altissimo divinæ voluntatis consilio semper acquiescere. 6. Quàm sapiente dignum, quamq; laudabile sit, oratione, consilioq; mitigare dolorem illum, qui die ipsa, ac tempore tandem aliquando defervescet.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatũ* jure vocare possumus, pertinent duæ ora-

tionum

(a) *Claudianus.*

tionum species; accusatio nimirum, atq; defensio; quæ non alia præcepta desiderant, quam quæ sunt hactenus à nobis allata, cùm præsertim veterum judiciorum ratio fuerit prorsùs immutata.

Finis Libri Quarti.

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUINTUS

DE PRONUNTIATIONE.

SUperest Pronuntiatio, sive actio; postrema quidem oratoriæ facultatis pars, si ordinem in tractando consideres: sed tanti tamen momenti; ut primas, secundas, & tertias ei Demosthenes meritò, & jure tribuerit.

Quid est Pronuntiatio?

R. Est vocis, gestuumq;, pro rerum, verborumq; varietate, apta conformatio. Quanta porro sit illius vis, & utilitas, docet Tullius, cùm ait, infantes, & indisertos homines, actionis dignitate eloquētiæ sæpè fructum, palmamq; tulisse: disertos verò pæne multos, actionis deformitate, infantes fuisse judicatos. Hinc Pronuntiatio rectè vocatur ab eodē Tullio, *Quædam corporis eloquentia;* & alibi, (a) *Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

Quot

(a) *Ad Brutum.*

Quot res sunt ad rectè pronuntiandum necessariæ?

℟. Tres, memoria, vox, & gestus. Est enim memoria quasi fundamentum actionis, de cujus vi, gratiaq; multum deperëat necesse est, si memoriter non pronuntietur oratio, & si orator non possit à cōmentariis oculos, & vultum avertere:

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis vitio verti nequit, si recitent è commentario; ut olim Augustus, qui, nè memoriæ subiret aleā, vel in ediscendo sibi tempus abiret; ferè de scripto dicebat; ut authores sunt Suetonius & Dio. Itemq; Patrum nostrorū memoriâ Carolus V. ad Belgii Proceres orationem è scripto recitavit, cùm sese regnô Bruxellis abdicaret, illudq; Philippo filio traderet. Datur quoq; eadem venia ægrotis, senibusq;; aliis vero nequaquam.

§. I. De Memoria.

Quid est Memoria?

℟. Memoria, ut est eloquentiæ pars; definitur à Tullio, *Firma rerum, ac verborum recordatio.* Est autem duplex memoriæ genus. Alia est artificialis, alia naturalis.

Quid est artificialis Memoria?

℟. Artificium memoriæ à veteribus traditum,

dicum, constat locis, & imaginibus. Loci se habent instar chartæ, imagines verò instar Scripturæ. Hanc artem primus apud veteres prodidisse: apud recentiores Raymundus Lullus illustrâsse traditur. Ea verò iis, qui memoriâ valent, minimè necessaria est, qui non valent, prorsus inutilis. Tu illam modò exerceto, ediscendis ad verbum, ùt ait L. Crassus apud Cic: lib. 1. de orat. quam plurimis & tuis, & alienis; quod faciliùs fortasse præstabis, si, antequam cubitum eas, attente ea, quæ mane voles ediscere, semel, aut iterum legas. Nisi te hæc exercitatio juverit, nihil sane in arte, quô possis juvari, reperi.

§. II. De Voce.

AD Actionis usum, ac laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet, inquit Tullius de Oratore: *neq; tam refert, qualia sunt, quæ dicas; quàm, quomodo dicantur.*

Quænam igitur circa vocem sunt observanda?

℟. Tres hasce potissimùm leges diligẽter observabis. Prima lex hæc est, ut dilucide, articulatim, & sincere pronuntietur; ita ut integra verba, syllabæq; omnes proferantur. Nolim tamen, syllabatim sic pronunties, quasi si literas computando

annu-

annumerares; quod esset molestum ac putidum.

Ad eandem legem pertinet etiam, ne volubili quadam, præcipitiquè celeritate dicendi incitata feratur oratio, sed vox respiratione recreetur, & spiritus inter dicendum suspendatur identidem, & auditoribus spatium aliquod cogitandi relinquatur.

Secunda lex hæc esto, ut pro argumenti, motuumquè præsertim varietate, vox etiam oportune varietur; & utcunquè se affectum videri volet Orator & audientium animos moveri, ita etiam certum vocis sonum adhibeat. Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebrò incidens: miseratio, & mæror, flexibile, plenum, flebile, interruptum: voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum: metus, demissum, hæsitans, abjectum, &c.

Præterea mutanda tibi vox erit variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Narratio, aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, nisi forte indignatione constet, voce utendum submissa, ac verecun-

recunda. Nec debet Orator, ſimul ac dicturus prodit, perſricare frontem, & in verba ſtatim erumpere: Cæteroqui futurum eſt, ut ſeroculum Oratorem jure omnes averſentur: Sed oportet, ut paululùm cogitatione quaſi defixus moretur: Idque tum, quod auditores hæc Oratoris cura delectat, tum ut interea ipſe ſe colligat, & ad dicendum componat. Ita Ulyſſes apud Naſonem paulisper conſiſtit, oculis in terram defixis, priusquam ſuam eloquentiam, torrentis inſtar effundat: (a)

..... Oculos paulùm tellure moratos
Suſtulit ad Proceres; expectatóque resolvit
Ora ſonó, nequè abeſt facundis gratia dictis.

Ab Exordio paulatim inſurgit vox, ac in narrando quidem, voce utimur aperta, ſimpliciquè, qualis fere eſt in ſermone familiari. In Confirmatione, & in argumentatione præſertim, voce utimur acriori. In Peroratione demum, quaſi partâ victoriâ, vox ſolet eſſe excitatior, ut ita oſtendat Orator ſe niti bonitate cauſæ, magnamquè fiduci-

(a) *Metamor lib: 13.*

duciam in auditorum probitate, prudentiaq; collocare.

§. III. De Monotonia, & Cantu.

GRatæ huic varietati opponitur è diametro unus ille, insulsusquè vocis tenor; quem Græci *monotoniam* vocant, & qui non modo dicentem enecat, sed etiam audientes examinat, & unde omnis orationis decor, ac venustas deflorescit:

.... Ut citharœdus....
Ridetur, chordâ qui semper oberrat eadem, inquit Horatius.

Huic, quam tantopere commendamus, varietati opponitur etiam cantus, qui nihil aliud est, si quæris, quam clamosa quædam, & uno ferme tenore subsultans nænia.

Qua ratione huic vitio poterit occurri?

℟. Huic incommodo remedium adhibebitur. 1. Si pueri rebus humilibus, ac quotidianis æquabiliter, & rotundè pronunciandis assuescant: neque verò statim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronuntiant, germanum sensum penitus animadvertant. 3. Si interdum vernaculâ,

lâ, non inflata, tragicaq;, sed simplicia, & quotidiana pronuntient.

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus, ac vocis inflexiones efflagitent: ut videant, quid submissè, ac leniter; quid festivè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum sit. 5. Deniquè ubi illa pronuntiationis quasi tyrocinia posuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus, tragicisq; versari.

Tertia circa vocem lex hæc est, ut ea pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur, vel remittatur; sed tamen nec ascendat ad supremum, nec ad extremum descendat. Nam vox si ima sit, vim non habet; si verò nimiùm acuta sit, contentaq;, delicatas, ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio equidem hoc esse plebeculæ rudioris ingenium, ùt vocalissimum quemquè, & valentissimùm lateribùs ita optimum Oratorem judicet, nullamq; putet egregiam, nisi, quæ (a) *pontem indignetur*, actionem, in qua scilicet, & clamosæ fauces, & vox ululans, & rigidi vultus

(a) *Pontem indignatus Araxes.* *Virg:*

vultûs torvitas, & pedum supplosiones, & brachiorum remigatio. & totius corporis dissoluta quædam, intemperansq; jactatio, & illa deniquè inflata rumpantur.

Ciceroni verò longè alia mens erat. Ajebat enim venustissimè clamosos hujusmodi *latratores* veriùs quàm oratores, similes esse claudorum, qui cùm ambulare non possint, ad equum confugiunt. Ita illi, in illa (a) Stentorea voce tanquam in jumento, suam omnē apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine possunt Oratores dici, quàm bajulus possit dici citharædus.

§. IV. De Gestu.

VOcem subsequi debent Gestus, & varios animi sensus cum illa simul aperire. Qua de re colligemus ex veteribus ea tantum, quæ sæculi nostri moribus sunt accommodata. Multa siquidem ex antiquorum gesticulatione prorsùs obsoletvisse videmus.

Quid est Gestus?

℟. Ge-

(a) *Stentor quinquaginta hominum clamorem magnitudine vocis adæquabat, Unde ab Homero vocatus vocem æream habens.*

R. Gestus, inquit Valla, est actio quædam, & quasi pronuntiatio corporis; seu mavis cum Quintiliano: *Gestus est, totius corporis motus, & conformatio.*

Quid in gestu generatim, & universè cavendum est?

R. 1. Nihil in illo sit effæminatum, & molle; nihilominus exquisitum, aut elegans; nihil, quod affectatam quandam diligentiam, artemquè redoleat. Monet enim Fabius actionem non esse deliciis, nimiaquè curâ molliendam; & comptis illis, delicatisquè Oratoribus sæpe numero solet evenire, quod olim Sybaritarum equitatui contigit. Cum enim gens effæminata; & chorearum ad insaniam avida, suos etiam, equos ad numerum, symphoniamquè saltare docuisset, cùm deinde ex umbraculis in solem, ac pulverem contra Crotoniatas hostes fuit illis prodeundum, histriones illi equi, turbarum, & martis ignari, motibùs compositis, saltibùsq; numerosis repente lasciviəntes, se, & exercitum totum miserè perdiderunt. Ita ut bratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem usquè venustuli, quando ex domestica exercitatione, in medium agmen, in pulverem, in clamorem,

morem, in castra, atquè aciem forensem prodierunt, & se, & causas suas in magnum quoddam discrimen conjiciunt.

2. Nihil in Gestu sit durum, aut agreste, nè, dum mollitiem fugimus, in contrarium rusticitatis vitium videamur incidere. Quamquam, si in alterutro peccandum esset, faciliùs excusaretur rustica quædam simplicitas, quàm putidiuscula gestûs, vocis, & habitûs affectatio.

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

℟. Præcipitur. 1. Ut status corporis sit celsus, & erectus, truncô magis totô, viriliquè quadam laterum inflexione se se Orator moderetur. 2. Ne in morem obrigescat, quasi si veru deglutisset, ut facetè ajebat Epictetus. 3. Ne crebris, & incompositis corporis commotionibûs vehementiùs agitetur, more fudentis Sibyllæ:

- - - - Cui pectus anhelum
Et rabie fera corda tument.......

Vitiosum quippe est, huc illuc cursitare, quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, qui *non agere, sed satagere,* non

non illepide dicebatur. Et cùm alius quidam non minùs actuosus Orator multum concursisset in dicendo, facetè rogavit eum adversarius Virginius: *Quot demum passuum millia declamasset:* Cassius quoquè Severus adversùs circumcursitantes hujusmodi Oratores solebat poscere lineam, quæ immodicas illorum excursiones prohiberet.

Quid in capitis & oris totius conformatione servandum est?

℟. Vitiosa est frequentior capitis jactatio, Mænadum instar, de quibus Catullus; carmine de Berecynthia, & Athi: Capita Mænâdes vi jaciunt hederigeræ, aut instar famosæ illius Messalinæ, de qua Tacitus 11. Annalium: *Ipsa crine fluxo, Thyrsum quatiens juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos jacere caput.* Non tamen dedecet aliquando, vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare; vel capitis in latus inclinatione languorem, & aversione indignationem; aut alio simili motu, dubitationem, & ejusmodi affectus designare. Sed neque capite erimus immobili, rigidoque, quod semibarbarum est, ùt olim Rufus ille Rhetor, de quo in

Auso-

Ausonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi statua est, si saxea, Rufus

Cur id ait? semper saxeus ipse fuit.

3. Capite utemur non demisso, & obstipo, vel in cervicem reflexo; sed recto potiùs celsoquè; quanquam hic quoque modus servandus est, ne audaciæ, ac arrogantiæ videatur; & capitis demissio potest aliquando tristitiam, luctum, mærorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ studium perbelle significare.

Sed in ore, vultuquè, & oculis sunt indices. Quapropter pro rerum natura, vultum indues, modò hilarem, modo mæstum, nunc blandum, nunc minacem. Ita Horatius:

Tristia mæstum

Vultum verba decent: iratum plena minarum;

Ludentem lasciva; severum seria dictu.

Frons exporrecta, diffusaque, hilaritatis indicium est: contra verò severitas indicatur fronte corrugata, caperataque, & superciliis vel contractis, vel etiam inæqualibus. Unde Tullius in Pisonem: *Altero ad frontem sublatô, altero ad*

vô ad mentum depressô supercilió respondit...... & pro Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illô supercilió, tanquam Rhadamantus ille niti videretur:* Hinc etiam Petronius Arbiter:

Quid me spectatis constricta fronte, Catones?

Et post illum Martialis lib. I.

Contigeris nostros, Cæsar, si fortè libellos,
Terrarum Dominum pone supercilium.

Orantem, & aliquid à DEO poscentem indicant oculi in Cœlum sublati, ut res ipsa satis loquitur. Unde Cassandra:

Ad Cœlum tendens ardentia lumina frustra.

Oculos avertere aversantis est, vel fastidientis, vel negantis. Sic misera Didonis umbra, conspecto apud inferos Ænea:

Illa solô fixos oculos aversa tenebat.

Oculi clausi meditantem, & cogitantem animum produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione stupent. Unde Æn. 2.

Dum

Dum stupet, obtutuq; hæret, defixus in uno.

Præterea demissi oculi modestiam, pudoremque significant. Sic Andromache Æn: 3.

Dejecit vultum, & demissa voce locuta est:

Quid in Brachii moderatione servandum?

℟. Brachia nec deorsum incomposita pendeant, nec immodice projiciantur, nisi in affectu vehementiori. Brachium extensum, ac porrectum, potentiam, authoritatem, & robur arguit. Contrà verò continere, ac cohibere brachium, est pudoris, ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cœlio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium togâ constitutus, ut exercitatione, ludôq; campestri tunicati* (a) *uterentur.*

Quid circa manus, digitosq; præcipitur?

℟. *Manus, sine quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quot motus habeant*, inquit Fabius. *Jam cæteræ partes loquentem adjuvant: hæ, propè est, ut dicam, ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus?*

(a) *Alii legunt uteremur.*

mus? negamus? Gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus, ostendimus? Circa manus autem certæ quædam sunt, ac definitæ leges, quas sequi oportebit.

1. Manus in Exordio non solet extendi. Ast ubi paulum effervescere cœpit oratio, manus pariter exeritur cũ illa, pariterq; cum illa deponitur.

2. Pectori manus admovetur, cum de seipso quis loquitur; at cum alloquitur alium, ad illum, extenditur.

3. *Manus sinistra nunquam sola gestum facit*, inquit Fabius: *dextræ se frequenter accommodat:* sive in digitos argumenta digerimus, causamque, ut olim Hortensius consueverat, partimur in digitis (quem morem hodieque nonnulli non infeliciter, imitantur) sive adversas palmas, quasi repellendo, & repudiando objicimus.

4. Solæcismus gestu committitur, cum aliud voce, aliud gestu monstramus: ut Rhetor ille, qui Cœlum appellans, tellurem intuebatur, gestuq; monstrabat.

5. Urgemus crebra manuum impressione. Supplicamus manibus elatis, jun-

junctisquè. Confirmamus manibûs pronis, gravi quodam, & decenti motu depressis.

6. Admirantium est manus tollere. Unde Tullius in Academicis Quæstionibus: *Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuò Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus sæpè tolleret.* Et ad Cæsarem Epistolarum librô septimô. *Sustulimus manus ego, & Babus.* Huc etiam pertinet illud Catulli Carmen 53.

Admirans ait hæc, manusquè tollens:
Dii magni, (a) salapusium disertum!

7. Manu extenta facimus nobis audientiam, indicimusq; silentium. Hinc Persius in Satyris:

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manûs....

Lucanus etiam librô primô de Cæsare,
- - - - - Tumultum
Composuit vultu, dextraq; silentia jussit.

8. Manus ori admota tacentis, & silentium suadentis habitus est. *Digito*

(a) *Salapusius nomen compositum ex sale, & pusius sive pusio quasi dicas pusio pleni salis, & facetiarum, quod de Calvo dictum ob pusillam staturam.*

compresse labellum, inquit Juvenalis; quo etiam gestu simulacrum Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius, antequam diceret, barbam demulcere, quòd hodieque nonnulli solent. Sunt etiam qui aut frontem fricent, aut lacunar intueantur, sed hæc vitiosa sunt. Vitiosum est quoquè, manus vel supra caput attollere, vel infra pectus demittere; præterquàm in summis affectibus.

10. Pectus ferire, aut femor, propè scenicum est.

11. Manus optime à sinistro incipit latere, dextroq; deponitur.

12. Hoc esse cavendum, ait Cicero; nè nimiæ sint digitorum argutiæ, nevè immodica sit illorum gesticulatio; quô vitiô laboravit summus Orator Hortensius: *Cùm enim*, inquit Agellius, *motus ejus inter agendum essent arguti admodum, & gestiosæ; maledictis compellationibusque probrosis jactatus est; multaque in eum quasi in histrionem in ipsis causis, atque judiciis dicta sunt.*

Has autem omnes, quas hactenus diximus, Oratoris virtutes, cura, & labore comparari posse atque mirabili

Demo-

Demosthenis exemplô, qui cum (a) primam artis suæ literam dicere nequiret, studio, & exercitatione perfecit, ut planissimè diceret, & balbutiem, inditis ori calculis, emendavit, exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiusquè fremitus voce vincendo, sustulit; angustias spiritûs, locorum inter declamandum ascensu, tandem aliquando superavit.

Atquè hæc de Pronuntiatione monuisse sufficiat. Reliqua, quæ eodem pertinent, exercitationi relinquimus: cui scilicet plus multò, quàm præceptis esse tribuendum existimavimus.

Finis Libri Quinti.

(a) *Literam R.*

INDEX.

INDEX CAPITUM.

Elementa Rhetoricæ.

§. III.

§. VI.

LIBER I.

§. IX.

§. V.

§. IV.

LI-

LIBER II.

CA-

LIBER III.

§. V.

§. II.

§. VII.

LIBER V.

Ex Libris Lucae
Trojanowski

